Lei 8,00

MENELAOS LUDEMIS ★ CERUL SE ÎNNOUREAZĂ

MERIDIANE

MENELAOS LUDEMIS

CERUL SE ÎNNOUREAZĂ

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

MENELAOS LUDEMIS

CERUL SE ÎNNOUREAZĂ

În romîneşte de
MARCEL GAFTON şi ION HALIANIS

1960
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ — ΣΥΝΕΦΙΑΖΕΙ...
ΜΗΝΟΑΣ, ΑΘΗΝΑ, 1957

CUVINT ÎNAINTE

Într-o zi, în sala de mase a casei de creaţie de la Mogoşoaia, intră un om pe care nu-l ştiam, un oaspete nou.

Cercul nostru era restrîns. Viaţa de fiecare zi în aceeaşi casă, predispoziţia afectivă faţă de colegii care aveau aceleaşi preocupări, făceau aceeaşi muncă ce impune aceleaşi nelinişti şi probleme, ne apropiaseră. Aş putea spune că eram toţi prieteni, chiar dacă între noi ne cunoşteam de prea puţin timp.

Am aflat repede că noul nostru colocuitor era un grec, unul dintre acei greci nevoiţi să plece în exil pentru convingerile şi activitatea lor progresistă. Atît ne-a fost de ajuns pentru a-l accepta în sînul nostru cu simpatie. Poetul Dimos Rendis, atît de fermecător ca om şi de sensibil ca poet, grec şi el, fusese pentru noi o minunată experienţă.

Noul oaspete era Menelaos Ludemis, autorul acestei cărţi. L-am primit cu braţele deschise şi, mai ales, cu inima deschisă. De altfel, cu acest Ludemis nici nu se poate altfel. Caracterul, temperamentul lui meridional, sinceritatea şi simplitatea sa impun o atitudine deschisă. Tinerii noştri scriitori s-au împrietenit cu el, şi Ludemis, la rîndul lui, a îndrăgit repede patria noastră, mai ales că a găsit aici zidarii neobosiţi ai vieţii noi pentru care luptă.

Înconjurat totdeauna de prieteni, vorbăreţ, şi totuşi, nu ştiu cum, greu de gînduri ce se voiau singuratice. Era vizibil că

acest om poartă un vast și greu bagaj de cunoștințe, de viață, de experiență, că e un om care a trăit greu, luptînd într-una, care a trecut prin multe, al cărui trai este un șir de întîmplări încărcate de învățăminte neobișnuite, cu oameni mulți și diferiți.

Agitația aceasta a lui, marea lui curiozitate, nevoia de oameni și de căldura prieteniei, o căutare parcă mereu reluată de la capăt, ne arătau tuturor că nu-i un om obișnuit.

Sînt scriitori al căror imbold vine din preaplinul experienței de viață trăită; spunînd asta mă gîndesc la Jack London, la Conrad, la atîția alții în ale căror scrieri descoperi viața autentică și vie, cu surpriza cu care navigatorii din vechime descopereau noi insule sau continente necunoscute și populate.

Cînd am citit cartea de față mi-am dat îndată seama că Menelaos Ludemis face parte din această familie, atît de bogat și autentic este fiecare episod din povestirea lui, fiecare amănunt, fiecare peisaj, fiecare om, fiecare expresie, fiecare dialog. Totul are savoare, totul are suflul vieții. Pădurea, verdeața, peisajul nu sînt reproduceri, ci vii, respirînd. Și apoi, în cartea lui, nici un om nu are nimic sintetic, nimic de panopticum sau de colecție fotografică, nici de chip în alb și negru. Pe oamenii din această carte, mari și mici, Ludemis i-a văzut, i-a iubit, a trăit alături de ei, le-a simțit căldura sufletului.

Farmecul acestei cărți nu stă în trama ei, în vreo succesiune de întîmplări extraordinare, ci în miezul sufletesc al oamenilor, în farmecul ansamblului, în arta de a reda dialogul, care, în fond, este element al vieții.

Ludemis are o mare sensibilitate. Dar asta nu înseamnă de loc că proza lui e îmbîcsită de un lirism dulceag. Ici și colo o mică notație dezvăluie totodată și fondul sufletesc al autorului și climatul acelui moment al povestirii.

*

Toate acestea au fost, un timp, deducții și impresii, datorate unui proces interior al fiecărui cititor de a reconstitui opera prin

viața și persoana autorului, sau pe acesta, prin fabulația, ideile și poziția operei și a eroilor ei.

Dar opera lui Ludemis, ca și el însuși, ca om, m-au interesat prea mult pentru a rămîne la simple supoziții și pentru a lăsa pe cititorii acestei cărți în fantezia presupunerilor.

Am aflat astfel că Ludemis s-a născut în 1905, în acea parte din Trachia care aparținea Turciei. Însuși locul nașterii, alăturat de originea lui națională, implică și în viața părinților săi zbucium și bejenie, avînd la bază vicisitudinile exploatării, greutatea de a-și cîștiga viața pe locul de baștină, iluzia veșnică, în asemenea cazuri, de a o găsi mereu aiurea și mereu nicăieri și niciodată.

În asemenea condiții vitrege copiii sau se pierd de mici, sau rămîn de timpuriu orfani. Istoria unei familii întregi e scurtă. Menelaos Ludemis a fost printre cei care au rezistat, dar a rămas orfan și și-a petrecut o copilărie plină de umilință, de munci grele și nesiguranță în Trachia și Macedonia. Cam prin acele locuri se situează și întîmplările de față. Priveliștile, aerul miroase a pămînt macedonean.

Menelaos e copil încă, dar are repede la activul său o experiență cum alții n-au de-a lungul unei întregi vieți.

Copiii încearcă ușor de toate și deprind ușor orice meserie. Trec de la una la alta cu un fel de entuziasm chiar, cu o curiozitate puerilă, în al cărei tragism se amestecă și puțină bucurie. Menelaos este rînd pe rînd muncitor agricol, calfă, chelner, lustragiu, sufler, actor și altele.

Prospețimea senzațiilor pe care le încearcă orice copil dar mai ales cei cu o sensibilitate înnăscută deosebită, disponibilitatea de înregistrare a minții au umplut sufletul lui Ludemis cu o sumedenie de observații vii. Poate că întîi le-a povestit mereu reînnoiților lui tovarăși de muncă în noile munci. Dar nu s-a oprit aici.

Menelaos Ludemis începe să scrie, să-și pună viața, sentimentele și amintirile în litere, în rînduri, precum mierea în fagure. Între cele două războaie își publică prima carte de schițe „Cora-

biile n-au ancorat", apărută în 1938. Schițe ? ! Bucăți vii de viață, smulse cu un mănunchi bogat de rădăcini. Cartea obține premiul de proză al Academiei.

Dar o dată cu adolescența și tinerețea, viața pune în fața lui Ludemis alte probleme. Conștiința lui de scriitor născut din propria-i suferință, cu toată concepția umanistă care naște din ea, și care cu timpul a format scriitorul-cetățean, s-a lovit de calamitatea și violența ocupației fasciste. El nu ezită nici o clipă. Nu putea ezita. Întreaga structură a ființei sale l-a îndemnat să ia asupră-și mesajul sfînt al apărării patriei lui încălcate.

Lupta lui n-a fost numai în verb. Ludemis a luat în mînă arma de foc, devenind partizan. Și-a înarmat însă și cuvîntul. I-a intuit perfect traiectoria lui lungă. A început să întocmească și să semene în păduri și ascunzișuri cîntece de partizani, la care el compunea și text și muzică. Revolta căpătase accente tari ce se voiau puse în ritm și cîntec în gura mare. Cîntecul „Înainte, vin zorile!" și poemul său „Vorbește Moscova", au fost cele mai populare opere din perioada Rezistenței. Ludemis a fost bardul acestei lupte ilegale și eroice. A crezut în puterea cuvîntului cu armă de luptă, a cuvîntului cîntat, ca și Maiakovski. A făcut din cuvînt lance, sabie, glonț. A făcut șarje cu versul lui.

La fel ca cei mai buni scriitori ai Greciei, Ludemis, care nu avusese mijloace să-și termine școala, dar avea școala medie a muncii, suferinții, nedreptății, exploatării și umilinței, urma acum marea universitate populară a Rezistenței. Școală superioară și tot atît de aspră.

Nu era singurul în această universitate. Rezistența era școala superioară a întregului popor grec. Aceasta a însemnat o etapă importantă în dezvoltarea creației lui Ludemis. Tema rezistenței împotriva ocupației hitleriste constituie în această perioadă tema majoră a creației sale.

Volumele de nuvele „Cei ce au adus negura" și „Zile plînse" ilustrează această etapă.

În 1948, Ludemis reia tema altei eliberări, aceea a eliberării sociale, în aceeași manieră de amintiri sau de autobiografie de-abia ascunsă, ca și în cartea de față.

Fascismul în Grecia a fost zdrobit, dar reacțiunea sub ocrotirea imperialismului internațional a ridicat capul. Acum începe o cruntă prigoană împotriva patrioților Rezistenței, eroii adevărați ai poporului. Aceasta nu i-a putut ierta, printre alții și lui Ludemis, activitatea sa cetățenească, patriotică și caracterul combativ al scrierilor sale. Și a trebuit să plătească și el, încă o dată, tributul său de suferință pentru ideile sale, printr-o deportare de nouă ani în insulele Macronyssos și Agios-Evstratos.

Orizontul lui era închis de zidurile temniței, dar, în același timp, în aceiași ani, orizontul răspîndit în operele lui Ludemis se lărgește tot mai mult. El este, temporar, scos din luptă. Dar opera lui continuă bătălia, singură, cu cele mai tari arme din arsenalul cuvîntului. Și iată că în 1954 apare volumul de poezii „Strigăt peste întreaga lume", iar în 1956, poemul „Cînt Ciprul".

*

Prezenta carte „Cerul se înnoureazǎ", considerată drept cea mai bună operă a lui Ludemis, ne dă imaginea unei Grecii în care rămășițele feudale se împletesc puternic cu relațiile capitaliste de exploatare.

Cartea cuprinde o povestire. Narațiunea este la persoana întîi. Cel care povestește, tăinuit de autor, nu poate fi altul decît el însuși. Povestitorul e un băiețel. Așadar, o amintire din copilărie.

Povestitorul e sărac și nici nu găsește de lucru. Caută deci un loc de muncă, intră la o cărămidărie, face și puțin negoț „pe picior" — cum se spune. Ai zice: nimic extraordinar! Ei bine, e atîta aerisire, atîta optimism, atîta vis, atîta încredere și atîta bogăție de oameni adevărați în cartea asta, încît într-adevăr, te simți și tu, cititor, mai desăvîrșit, mai înfrumusețat sufletește, într-un climat în care, cu toată tragedia situațiilor,

e mult soare, multă lumină, şi aş putea spune chiar şi multă bucurie.

Căci Menelaos Ludemis nu face o istorisire gratuită, lipsită de semnificaţie şi implicaţii sociale, ci prezintă procesul de clarificare spirituală a unui copil orfan, sărac şi exploatat. Experienţa de viaţă pe care acesta o capătă, concluziile la care ajunge se datoresc atît observaţiei faptelor: „De ce dumnezeu îl lasă pe *chir* Avgherinos, care-i roşu şi gras de plesneşte, să şadă în tren pentru un drum de jumătate de ceas, iar pe moş Apostolos, tăietorul de lemne, să meargă cu povara în spinare pînă hăt, departe, în Niausa, pe jos?" cît mai ales contactului direct, nemijlocit, brutal, cu realitatea, cu nedreptatea, cu exploatarea. Nevoit să muncească pentru a trăi, vede la cărămidăria lui *bisca* Petris că oamenii se împart în două categorii vrăjmaşe care se înfruntă una pe alta. Generalizînd experienţa sa de viaţă şi a tovarăşilor săi de muncă, copilul ajunge, pe cale logică, la concluzia că lumea în care trăieşte e prost întocmită şi-şi promite să schimbe el rînduiala aceasta: „Acum înţelegeam că asta era rînduiala pe lume. Rea, urîtă — dar ce să faci? Asta era! Dar eu îmi pusesem în gînd s-o schimb cînd am să fiu mare. Nu, n-aş fi lăsat-o aşa! Copiii ar fi găsit o altă rînduială. Să cresc eu întîi şi stăm noi de vorbă!"

O notă caracteristică, aparte, a cărţii e împletirea permanentă a faptelor, a realităţii cu elemente de basm. Procedeul se datoreşte în primul rînd faptului că oamenii, faptele şi realitatea sînt văzute şi comentate prin prisma imaginaţiei unui copil. Întocmai ca într-un basm, oamenii sînt unii buni şi alţii răi, şi faptele lor de asemenea. Spre deosebire de basm, însă, eroii cărţii lui Menelaos Ludemis au o poziţie socială precisă. Categoria celor răi, a exploatatorilor, e reprezentată prin birtaşul doldora de bani, *chir* Avgherinos, prin fiul bogătanului Drosiadis şi prin Petris-porcanul, cel mai amănunţit şi mai îndeaproape zugrăvit. Hidoşenia fizică şi sufletească a acestuia aminteşte o dată mai mult de îngroşarea trăsăturilor eroilor, procedeu specific basmului. Neieşit aproape din stadiul animalităţii, cu simţurile amorţite,

viaţa lui Petris-porcanul se reduce la elementele ei primare: mîncare şi somn, un somn greu continuu, din care nu iese decît atunci cînd urechea lui, deprinsă cu zgomotele muncii, nu le mai aude. Din categoria cealaltă, a oamenilor „buni", a exploataţilor, fac parte în primul rînd lucrătorii „fabricii" lui *bisca* Petris. Sînt ţărani pe care sărăcia i-a alungat din satele lor îndepărtate de munte şi care-şi cîştigă din greu existenţa. Condiţiile neomeneşti în care sînt siliţi să trăiască, exploatarea cruntă la care sînt supuşi îi nemulţumesc şi-i revoltă. Lipsa unei conştiinţe de clasă însă îi împiedică să participe la acţiuni sistematice şi organizate de împotrivire. Revolta care le mocneşte în suflet răbufneşte din cînd în cînd, dar fără să-i ducă la un rezultat practic precis.

Din detaliile ce definesc chipul copilului care povesteşte şi atmosfera de caldă dragoste de om şi de adîncire a sentimentului de prietenie aş vrea să menţionez cîteva. Astfel paginile minunate cu turcuşorul Sukrii, atît de micuţ încît vedea un protector în povestitor, şi el, un băiat de vreo treisprezece-paisprezece ani.

Toate întîmplările din povestire se petrec în timpul schimbului de populaţie între Turcia şi Grecia din 1922. Faptul acesta pune capăt unei prietenii savuroase între doi băieţei. Sukrii e strivit de trenul care trebuia să-l ducă în Turcia.

Ce seacă mi se pare, aşa cum o fac, această relatare, şi ce admirabilă pagină cuprinde în carte!

Apariţia bunicii lui Sukrii e trecătoare — un instantaneu — dar e atît de suculentă! „Sukrii se ţinea strîns de şalvarii bunică-si de parcă ar fi fost una cu ea. *Trebuia să-i tai cu cuţitul ca să-i desparţi."*

Şi muncitorul de la cărămidărie, Cristas Machedon, e un om adevărat — puternic şi înţelegător.

E în povestire şi o dragoste între copii: eroul-povestitor şi fetiţa Siica. Scena în care ei sînt într-un pom la furat gutui, şi-i găseşte pîndarul cu puşca pe umăr, este de o savoare şi de o artă admirabilă.

Pîndarul îi poftește să se dea jos, ei se urcă tot mai sus, ...„ca să nu-i ajungă încărcătura puștii". Urmează apoi tîrgul între pîndar și băiat: cîte vergi să-i dea pedeapsă, numai să nu-l împuște. Ajung la tocmeală: două sute de vergi. Siica aude și se oferă să primească ea, nu el, cele două sute de vergi. Dar iarăși, redarea e aridă, și aș fi tentat să dau aici pagina respectivă.

O poezie mare, de cea mai bună calitate, îmbracă povestirea într-o haină minunată, împletind mereu realitatea cu visul.

Povestirea e un imn al celor exploatați, al fericirii spre care aceștia năzuiesc, al bunătății, al marilor calități morale ale omului sărman. Finalul de mare artă ni-l arată pe copil în căutarea altei lumi, drepte, a cărei existență, prietenii săi, oamenii simpli, țăranii care-i arată drumul spre Maicovo o presimt, își dau seama că trebuie să existe, că există undeva. Lumea despre care vorbea Dimitros, muncitorul de la căile ferate. Faptul că acesta e vîrît la închisoare îi dă certitudine micului Manielos că Maicovo, lumea cea nouă și dreaptă, se află cu adevărat undeva.

„Mergi pînă dai de un sat. Nu-i Maicovo, e Oslovo. Și mergi mai departe... pînă dai de alt sat. Nu-i Maicovo, e Lescovo. Și mergi mai departe... mergi... pînă dai de alt sat. Ala e Maicovo!"

Drumul, acest tovarăș bun al copilului vagabond, fără casă și familie, devine la sfîrșit un personaj însuflețit care vorbește. Maicovo e o viziune înaintea ochilor, o fata morgana, minunată, după care copilul merge, merge mereu. Lumea fericită, care există undeva.

Dar s-o spună Ludemis:

„Acum arăta cu mîna spre Maicovo.

Maicovo! Acolo, în zare, încotro arăta mîna, se deslușea ceva alb. Dar ceața nu mă lasă să văd bine. Ah! de s-ar putea lumina nițel cerul, să văd încotro să apuc. Și iată, cerul m-a ascultat! A dat deoparte perdeaua norului și «Poftim, ologule, privește» — îmi spune.

Deschid ochii. Vaaai! Da, da... Maicovo era. Chiar el! Iată, totul se vede lămurit, lămurit. Casele de fildeș. Niște case uriașe, pînă în nori, scăldate în strălucirea de aur a soarelui. Ferestrele clipesc, luminează feeric. Cupolele lucesc de-ți iau ochii. Totul e așa cum se povestește în cărți. Numai flori, numai trandafiri. Maicovo! locul unde copiii trăiesc fericiți. Maicovo cel plin de mătăsuri. Iată colo o punte mare, arcuită, care trece ca o panglică pe deasupra capului.

— Hai, mergem, băiețaș?

Mă ridic. Sînt atît de înalt, încît ating panglica punții cu creștetul.

— Mergem? mă întreabă *Drumul* pentru ultima oară și îmi gîdilă degetul cu o pietricică.

Imi strîng mai bine cureaua:

— Mergem, mergem!"

Mulțumesc, Ludemis!

DEMOSTENE BOTEZ

Fetiței mele,
Myrto

CAPITOLUL I

Odată poftiră ploaia la nuntă, dar ea — nici gînd să primească. „Ei, aș! vă arde cumva de glumă? bombăni ea. Ce să caute vulpea la tîrg? Nu, vă foarte mulțumesc, nu viu, nu! Lăsați-mă să-mi văd de treabă." „Zău! Și cam ce treabă ai tu, zgripțuroaico? întrebară oamenii. Haide-haide, spune drept! Ce treabă ai?" „Ia, mă duc să înec niște grîne colea devale, lîngă baltă!"

Zis și făcut! Da, chiar așa făcu zgripțuroaica. Se duse pînă acolo, mirosi pămîntul și, găsindu-l pe placul ei, se năpusti asupră-i și îl potopi cu apă. Iar după isprava asta, țup! se și pitulă în nori. Ce mai poame și norii ăștia! Fac pe porumbeii nevinovați, par ușori ca fulgul și, cînd colo, tocmai ei țin ascuns ghimpele cel veninos. Păi ei sînt de vină, altcineva cine să fie? Ei aduceau toată nenorocirea! Se tîrau pînă deasupra bălții ca niște bivoli umflați, dădeau totul afară din burduhanul lor și pe urmă se întorceau potoliți și spuneau vîntului: „Vino, acum poți să ne iei cu tine". Și vîntul, apucîndu-i ca pe niște zdrențe, îi purta spre apus.

N-avea de lucru cerul milostiv, n-avea de lucru și pace! Taman în toiul verii se găsi și el să ne dea de furcă. Parcă nu-i era destul că ne prăjea țeasta, că

încingea pietrele de pe drum de săream în mers ca niște cocoși opăriți. Ne-a mai adus pe cap și ploaia, oaspete nepoftit, răsturnîndu-ne toată rînduiala vieții. Și, cum era nevoie de ea, pricopsita și-a luat nasul la purtare și ține-te... și toarnă... și toarnă... și toarnă... Găsi pămîntul însetat și, gata să-i dea udătură, să-i dea să bea, să-i tot dea, întocmai ca niște chiaburoaice înfumurate care te îndoapă zor-nevoie cu bucate și cu băutură pînă plesnești.

Ploaia nu avea astîmpăr, parcă era o iapă zăludă. Pe unde nu se preumblase și pe unde nu-și făcuse mendrele... Turnase prin rîpe și prin văi. Turnase prin strungi, prin mlaștini și pe cîmpii vălurite. Prin locurile unde se tîrau carele trase în opinteli de boi și pe unde trudeau plugarii. Prin locurile unde stogurile se înălțau ca niște minarete, iar caii ridicau nori de colb în văzduh.

Acum veni mută și gata să muște pe ascuns, ca un cîine rău.

Nici nu ne-am dat seama cum ne-a găsit nenorocirea asta. Cu cîteva clipe înainte cerul era siniliu și senin, mîndru de el. Semăna cu o pînză mare și rotundă, de corabie, pe care vîntul o sufla din mijlocul cîmpiei, umflînd-o deasupra capetelor noastre. Doar un singur nouraș, un nouraș cît un prunc în scutece, stătea agățat undeva de creasta șirului de munți din apropiere, ca și cum ar fi vrut să se odihnească acolo pînă la sfîrșitul verii. N-am de unde ști dacă și mititelul ăsta a luat parte la nenorocire, dar mare a mai fost nenorocirea!

În balta pe care o potopea ploaia ne aflam și noi, o ceată de țărani. Eram taman treisprezece, număr cu ghinion, dar ploaia nici nu ne-a numărat. Patru bătrîni, trei băiețandri, cinci flăcăi și *bisca* Petris, stăpînul nostru, „Petris-porcanul", cum i-am fi spus

noi pe limba noastră. Trudeam din greu toată ziulica sub arșița soarelui ca să ne cîștigăm pîinea, o pîine amară, pîine de orz. Făceam cărămizi. Cărămizi pentru casele înalte, care țineau să ajungă și mai înalte.

Se împlineau două luni de cînd munceam aici. Eram un băiețandru cît un pumn, dar stăpînului puțin îi păsa de asta. El voia cărămizi. Cărămizi, care se prefăceau în drahme pentru el și în zbîrcituri pentru noi.

O muncă urîcioasă. Searbădă. Dar ce era să fac?

La mare strîmtoare mă mai aflasem de-am putut ajunge acolo sus, în lunca aceea de glod și îndura atîtea suferințe.

Înainte de asta făceam negustorie. Cumpăram un coș mare cu fructe, îl luam la spinare și, hai la drum! mergeam vreo două ceasuri, pînă într-un sat cu gară, la Vertecopi, unde le vindeam celor din tren. Dar mai tîrziu s-au petrecut întîmplări triste și m-am lăsat de negustorie; m-am lăsat de ea, fiindcă era frămîntată cu amărăciune și sînge.

Și acum... dar să-mi fie cu iertăciune, nu pot povesti mai departe dacă nu amintesc și nu înșir aceste întîmplări triste.

Iată cum s-au petrecut lucrurile. Acolo, la Vertecopi, acum i se spune *Schydra*, negustoria mea mergea strună.

Zi de zi, coș după coș, într-o bună dimineață m-am pomenit bogat! Avere, nu glumă! Șaptezeci și cinci de drahme rotunde, bătute pe muche! Nici mai mult, nici mai puțin! Să vezi atîta bănet, te uiți cruciș, nu alta. Cum de m-am pricopsit? Aha! Asta-i altă poveste! o odisee tristă de mici pățanii copilărești: mă cățăram pe gardurile de la gară, mă certam cu mușteriii de grai străin, eram fugărit și primeam picioare în spate de la conductorii de tren, mă bulgă-

reau cu pietre macagiii și jandarmii și, ce-i mai rău, înduram îmbrîncelile și păcălelile tovarășilor mei de negustorie, dintre care cel mai tînăr avea de două ori anii mei. Dacă-i așa, cum de-am izbutit să strîng toată comoara asta? Uite c-am izbutit: mi-am luat un ajutor. Un ajutor cinstit, căruia îi lăsam marfa în grijă, în vreme ce eu, cu cîte două coșulețe de cîte o jumătate de oca în fiecare mînă, mă cățăram prin vagoane. Oare ce m-a apucat acum să vă pomenesc și de ajutorul meu? La ce bun, după atîția ani, să mă mîhnesc atîta astă-seară? Dar, fie! să golesc paharul pînă la fund.

Se numea Sukrii. Era un turculeț de zece ani, care mă respecta și mă cinstea ca pe un stăpîn adevărat. Simțitor și supus ca un cîine. Cinstit ca un înger și urît ca un mucenic. L-am văzut pentru prima oară într-o după-amiază, pe cînd dădea tîrcoale prin gară, ca să găsească pe jos vreo hîrtie strălucitoare, vreun capăt de țigară pentru bunică-sa, o fumătoare fără pereche, ori vreo poamă stricată ca să-și astîmpere foamea. Făcea parte dintre acele familii turcești care trăiau de vreo cîteva luni îngrădite pe cîmp, așteptînd să le ia un tren și să le ducă în noua lor patrie, pe pămînturile pe care noi le părăsiserăm, ca să venim atît de departe, să le ducem dorul și să oftăm după ele.

Acolo, la Vertecopi, era un loc trist de întîlnire. Trenuri pline cu greci și greculeți urcau spre cîmpia Caragiovei, iar altele, încărcate cu turci și turculeți, coborau spre țărmurile Anatoliei. Călătorii pe care nimeni nu le dorea, deznădăjduite. Turcul să-l pizmuiască pe grec și grecul să-l pizmuiască pe turc.[1]

[1] In urma războiului greco-turc din 1922, Grecia e nevoită să cedeze Turciei, printre alte provincii, și Trachia orientală. Cu această ocazie are loc un schimb de populație între cele două țări (n.r.).

— Într-un ceas bun! Și, fie-vă milă! nu chinuiți ogorașele noastre!

Și mîinile oamenilor se stringeau, sub ochii lor înroșiți. Iar trenurile șuierau, șuierau și alergau bezmetice, purtînd inimi îndurerate cu ele. Niște pomi buni și roditori, dezrădăcinați fără pic de milă, ca să fie sădiți aiurea în pămînturi amărîte, străine.

— Nu sîntem noi de vină, *arcadaș*[1], noi n-am vrut asta. Alah ne e martor.

— Pentru dumnezeu! nici noi n-am vrut-o, frate Chiamil! Ține batista mea... și pune-o să fluture pe cîmpul cu porumb.

— Oh! Tu, Vanghel! Ține fesul meu... pune-l sperietoare în bostănărie la tine, ca să alunge ciorile.

— Cine-i hapsînul care ne-a făcut asta?

— *Bilmem*[2]. Alah să-l pedepsească.

Și din ochi curgeau lacrimi fierbinți, iar trenurile vărsau apă fierbinte. Și locomotiva pufăia nori, care suiau spre norii de pe cer. Și undeva, deasupra norilor locomotivei și ai cerului, se întîlniră dumnezeul grec și dumnezeul turc, care făceau și ei schimb de patrii în cer, și se întrebară la fel: „De ce?", iar norii răspunseră și ei *bilmem! bilmem!* și se întunecară și mai mult.

Familia lui Sukrii își înjghebase o colibă din crengi sub un dud, așteptînd fără pic de bucurie trenul care avea să-i ia. De o lună încheiată erau gata de plecare, și plecarea se amîna mereu. Bunica lui Sukrii avea ochii roșii. Supărarea era de vină, fumul era de vină. Apoi foamea și ghinionul. Lipsea un bărbat de sprijin în casă; mîinile uscate ale mamei făceau

[1] In lb. turcă în original: fîrtat, frate de cruce (n.t.).
[2] In lb. turcă în original: Nu știu (n.t.).

totul. Și deodată se văzură alungați în drum. Așa-i întotdeauna. Necazul la necaz trage.

Pe Sukrii îl cuprinsese o mare dragoste pentru marfa mea; și asta din prima zi cînd am așezat-o la vedere sub platanul din gară.

Ședea acolo, în fața piersicelor mele și le mînca din ochi, iar de pe buzele lui mari, groase-groase și urîte picurau bale. Și Sukrii se lingea pe buze. Mînca piersicele din ochi și se lingea pe buze. Atunci, pe mine „negustorul" — se vede că nu prea eram un negustor adevărat — mă apucă mila.

— *Ghel*[1]*!* îi spusei. Ei, băiete, vino încoa! na, ține, mănîncă și tu una...

I-am ales cea mai frumoasă piersică de deasupra coșului și i-am întins-o.

— Ioc! nu, nu! se codi el și întinse mîna-i murdară, alegînd o piersică mică, pe jumătate crudă, ba și lovită pe deasupra. Aceea, da! O ascunse grăbit în sîn și făcu o temenea adîncă.

„Măi, măi, ce-a fost asta?" M-am uitat la mine și m-a cuprins rușinea. Iar Sukrii, ca un bun gospodar, o porni vesel spre bunică-sa.

A doua zi se ivi din nou înaintea mea, negru ca fundul ceaunului și plin de hotărîre.

— *Celebi*[2], zise el, nu vrei să te slujesc? și se înroși pînă în vîrful urechilor.

M-am uitat la mîinile lui: erau cam nespălate... nu-i nimic, asta se poate îndrepta. L-am privit în ochi. Avea ochi cinstiți și buni. Ei îl arătau vrednic de orice muncă de încredere.

— Bine, fie. Cum te cheamă? Fie, Sukrii. Numai nu ca slujitor. Dacă te învoiești să ne legăm tova-

[1] În lb. turcă în original: Vino (n.t.).
[2] În lb. turcă în original: Boierule (n.t.).

răși, atunci ne-nțelegem. Acum, poftește la masa mea. Despre asta o să vorbim mîine. *Buiurum*[1], Sukrii.

Am împărțit amîndoi bucata mea de pîine uscată și fructele mele putrede. De dragul lui m-am dus și la tușa Caternio cea mustăcioasă, zarzavagioaica din gară, și am cumpărat o roșie strivită.

Am mîncat împărătește. La urmă ne-am scobit grijuliu printre dinți cu un bețișor de chibrit, așa cum văzuserăm că face și bogătașul satului, *chir* Avgherinos, care mînca ori de cîte ori poftea, și el poftea de multe ori, și care duhnea a carne de mă apuca greața.

Cînd ne-au sîngerat gingiile de atîta curățenie, haidem degrabă la pompa din gară. Acolo ne-am umflat burțile cu apă, de eram rotofei ca și *chir* Avgherinos, apoi ne-am tolănit la umbră deasă, ca să ne dezumflăm. Numai că ne-am pus la taifas și am uitat de toate. Aveam de vorbit despre o mie și unul de lucruri. Despre negustoria noastră, despre îmbrăcăminte, despre trenuri. Pe urmă despre un fel de bărci... Un fel de bărci de fier, în care pot să încapă sate întregi și pe care oamenii le numesc vapoare.

— Mda... și ce vrea să zică asta: barcă?

— Aaa, barcă? Măi Sukrii, voi aveți albie? Știi, un copac scobit în care se spală rufele, cam așa ceva. Ia zi, aveți?

— Păi sigur... cum nu...

— Uite, măi: ia o albie și mărește-o, mărește-o, pînă se face cît o căsoaie. Pe urmă pune-i trîmbă ca să șuiere și gata vaporul.

— *Ei*[2]*, ei,* da de împins cine-o împinge?

— Păi tocmai asta e, că n-o împinge nimeni. Merge cu fum. Scoate fum și merge.

[1] În lb. turcă în original: Poftim (n.t.).
[2] În lb. turcă în original: Bine (n.t.).

— Aha ! pricep... arde.
— Hm... nu-i chiar așa. Da de ars tot arde ceva în măruntaiele ei și asta o mînie. Și merge...
— Aha ! Și pe unde merge barca asta ? Pe drum ?
— Aici e aici ! Nu merge pe drum, măi, plutește pe mare.
— Tii ! Ce-o mai fi și asta ?
— Marea ? Uite, Sukrii ! ian ia un havuz mare, da știi, mare de tot, de să nu-i mai vezi marginile. Pe urmă umple-l cu apă albastră, da, apa trebuie să fie musai albastră.
— Și pe urmă ?
— Pe urmă, Sukrii, trebuie să te îngrijești de sare. Așa, cam la vreo zece saci. Iei sare cu mîna și azvîrli, azvîrli, azvîrli peste tot.
— Și pe urmă ?
— Pe urmă gata, marea e gata. Numai că trebuie să te pui bine cu ea. Fiindcă știi, citeodată are toane, o apucă din senin năbădăile și îneacă bărcile.
— Vai de mine !
— Zău așa.
— Vai ! adevărat, *efendim*[1] ?
— Da, da, Sukrii...
Am tăcut amîndoi, îngîndurați. Ne gîndeam mai întîi la păcătoasa de apă, plină de toane și de năbădăi. Apoi la vapor, la albia asta de fier care stă pe apă ca un balaur, cu fața în sus și tot pufăie din coșcogeamitea ciubucul.
— Știi, el o să vă ducă pe voi în sat la mine, Sukrii.
— Așa, spui drept ? Și cum îi zice ?
— Satului ? Engheri... Stambul.
— Aud că pe-acolo prăvăliile stau buluc, da ?
— Oho ! Nici nu poți să le numeri. Prăvălii și iar prăvălii.

[1] In lb. turcă în original : domnul meu (n.t.).

— Și găsești și brînzeturi, și sugiuc, și pastramă, și pîine albă ?
— Da, da, găsești. Găsești de toate din belșug.
Sukrii se linse pe buze. Pe mine mă fulgeră un gînd. După ce m-am cumpănit eu în sinea mea, l-am apucat pe Sukrii de mînă.
— Măi Sukrii...
— Ce-i ?
— Vreau să te rog ceva. Știi, acolo în sat, la fereastra căsuței noastre ai să găsești un greiere de aur.
— Un greiere ?
— Da, atîrnat de o ață și înhămat la o cutie de chibrituri, carul lui, Sukrii. În zorul plecării, eu, știi, am uitat să-l desham. Deshamă-l tu. Fă asta pentru mine, te rog, că o fi ostenit, săracul, să stea atîta vreme înhămat. Vrei ?
— Bine, *arcadaș,* îți făgăduiesc.
— Îți mulțumesc, Sukrii !
În clipa aceea se ivi printre mormanele de moloz o băbuță care se tot uita în jur și tot căuta ceva, de parcă ar fi vrut să găsească ziua de ieri. Deodată se aplecă și ridică de jos un muc de țigară. Straiele îi erau sărăcăcioase și decolorate ; purta niște șalvari largi, cum poartă femeile în Anatolia cea depărtată și o basma de culoare închisă peste ochii ei chinuiți. Mergea poticnindu-se mai la fiece pas, ba de o piatră, ba de vreuna din boccelele lăsate de țărani în mijlocul drumului. Și tot căuta, se tot ruga de cei din jur. Oamenii însă nu pricepeau ce spune. Mormăiau *bilmem,* nu știu, ridicînd din umeri și se aplecau la țigările lor. Cu toate că Sukrii nu-mi pomenise nimic de ea, de îmbrăcămintea ei ori de felul cum se purta, eu am recunoscut-o numaidecît. Era bunică-sa.
— Ei, Sukrii, te caută.

Turculețul se întoarse. Ochii bătrînei se umplură de o blîndețe îndurerată și o luminiță îi însenină privirea obosită.

— Oh ! murmură ea și îl strînse la pieptul ei supt. Of, inimioara mea, viața mea ! (Cît de adînc iubesc sărmanele bătrîne !)

Sukrii se agăță cu mîna lui murdară de șalvarii cei largi, ghemuindu-se în cutele lor ca un puișor sub aripa maică-si. Apoi arătă spre mine.

— Uite, glăsui el. Îl vezi ?

— Cine e, inimioara mea ?

— Ăsta-i jupînul meu.

— Adevărat ? făcu bătrîna și mă cercetă cu privirea din cap pînă în picioare, de parcă m-ar fi pipăit.

— Nu, zic eu, sîntem prieteni. Eu nu-i sînt jupîn.

— Așa, așa... murmură ea, liniștită.

Vru să mă mîngîie, dar cînd dădu cu ochii de mîna ei cu degetele galbene, galbene, se rușină. Se mulțumi să mă privească. Dar așa, eu i-am simțit mai bine mîngîierea. Apoi își vîrî degetele în șuvițele dese de păr de pe capul copilului.

— Haidem, îi spuse lui Sukrii. *Ghel*, vino, maică-ta tremură de grija ta.

Și ea tremura de grija lui Sukrii. Eu nu aveam pe nimeni pe lume. Eh ! să fi avut și eu pe cineva care să tremure de grija mea ! Ce haină e viața ! Să nu ai în lumea asta pe nimeni care să tremure pentru tine, pe nimeni...

Așa că tremuri tu singur pentru tine.

Sukrii se ținea strîns de șalvarii bunică-si, de parcă ar fi fost una cu ea. Trebuia să-i tai cu cuțitul ca să-i desparți. Ce minunat lucru să te știi îndrăgit și să stai cuibărit așa cum stătea Sukrii. Acum el era mai bogat decît toți bogații de pe lume, plutea într-o iubire nemărginită. Lui nu-i păsa că mîinile bunică-si

erau galbene, galbene. Îi plăcea să-l țină așa cum îl țineau. Le iubea.

Curînd, bătrîna și cu Sukrii porniră spre casă.

— *Iarin*, pe mîine ! îmi spuse turculețul și îmi întinse mîna lui murdară.

— Pe mîine, Sukrii. Și să te ții de vorbă.

CAPITOLUL II

Chiar de a doua zi aveam un tovarăș de muncă și de vorbă, cu care împărțeam pîinea și tot ce mai mîncam. Sukrii era un adevărat prieten și frate — un *carcados :* eu îi dădusem odată un codru de pîine, iar el îmi dăruise în schimb tot sufletul. Seara număram banii cîștigați și fluieram ca bogații, cărora, atunci cînd au buzunarul și burta plină, le place și nițică muzică.

Sukrii dădea tot ce cîștiga maică-si și primea binecuvîntări cu duiumul, dar îmi hărăzea și mie o parte din ele. Acum ochii bunicuței nu mai erau atît de roșii. Într-o bună zi, vrînd să-i mai îndulcim necazurile, i-am cumpărat tutun și am uimit-o cu o tratație grozavă : o țigară întreagă.

Făceam noi pe cheltuitorii și pe sufletele miloase cu alții, dar cu burta noastră eram zgîrciți nevoiemare ! Mîncam numai fructe stricate și pîine uscată. Pîine uscată și roșii stîlcite. Asta era toată mîncarea noastră. De, așa se face averea ! Păi altfel cum ? Altfel m-aș mai fi trezit eu în dimineața aceea cu buzunarul doldora ? Peste zi mă gîndeam să fac o mulțime de lucruri cu buzunarul meu cel plin. Mai

întîi m-aș fi dus să mă plimb prin sat, să-i uimesc pe toți cu bogăția mea. Mi-aș fi zăngănit buzunarele de să rămînă toți cu gura căscată. Pentru seară aveam alt plan. De multă vreme mă rodea gîndul să-l umilesc năprasnic pe *chir* Avgherinos (Ospătărie — *Ca la mama acasă)*, pe care îl mînca să se tot laude cu banii lui. (Atîția pentru burta mea, atîția pentru picioarele mele, atîția pentru capul meu, atîția pentru plăcerile mele, totul numai pentru mine, nimic pentru voi.) L-aș fi învățat eu minte, de să nu mă uite prea ușor. Și încă seara, cînd prăvălia era plină de lume. „Dă-mi o porție de friptură, la pachet ! i-aș fi poruncit. Hai repede, ce stai ?! Cît face ?" „Atîta." (Cinci drahme, „să presupunem", așa cum au obiceiul să spună cei care merg cu „clasa" întîi pe tren.) „Cinci drahme zici ? Pî ! asta-i negustorie, ori cerșetorie ? Na ! ține zece drahme ! Apleacă-te de ridică banii, drăguță ! Vezi doar că au căzut pe podea ! Hai repede !"

Numai că nu se împlini nimic din toate visurile astea grozave. Nenorocirile și ghinioanele îmi căzură pe cap de dimineață.

Da, dis-de-dimineață, Sukrii veni amărît și gîrbovit ca un moș să-mi aducă vestea cea tristă. Îi ridicau. Primiseră poruncă să fie gata de plecare. Urma să treacă marfarul, „hamalul", cum îi spuneam noi, ca să-i ia. Oamenii de pe ogoarele din apropiere strigau, forfoteau grăbiți de colo-colo, se sfădeau, săreau la bătaie, plîngeau. Sukrii tînjea ca o vietate de pe lîngă casa omului. Nu voia să plece. Turculeț negru și urît ! Tu n-ai nici o vină ! O dată ajungi și tu să-ți faci un prieten, știi bine că un noroc ca ăsta niciodată n-o să mai dea peste tine, și tocmai atunci pică unul cu un fluier și :

— Haida, turcălăilor ! strigă el. Azi după amiază vă luăm pentru Turcia voastră !

Ei ascultă cu toții : bătrîni, mame, mătuși, surori.

— Alah fie slăvit ! se aud șoapte. Numai de-ar da Alah !

Asculta și Sukrii și, în străfundul inimii lui de turc, ceva plesni ca o coardă întinsă. De ce ? Da, da, de ce ? Bun a fost dudul, a fost un palat ! Acuma cară-te, ehei, tocmai la capătul lumii și fă-ți acolo alt prieten, clădește-ți o casă și caută să te pricopsești. Unde ? Intr-o țară care nici măcar nu știi dacă are un pămînt roșu ca ăsta, ori sărat. Nu știi dacă apele sînt limpezi, dacă fluturii sînt colorați și chiar dacă se află fluturi. Dacă vîntul cînd bate e greu ca fierul, așa cum spune lumea, atunci culcă un copil la pămînt într-o clipită ! Și-apoi, cine te încredințează că pe acolo sînt ciori, că perele nu-s serbede la gust ca și cartofii nefierți ai tușii Caternio, ori dacă nu cumva caii nu au coarne cu care să spintece copiii ? Să vină careva și să povestească despre toate astea și ei toți au să-i mulțumească !

Dar cine mai lua aminte în clipele astea la șerpii care se încolăceau în inima micuțului Sukrii ? Oamenii din jurul lui forfoteau. Un hoge se urcă pe o stivă de traverse, își scoase papucii, puse mîinile pe turban ca să nu-i cadă din cap și începu să bată la mătănii, de te-ai fi așteptat din clipă în clipă să i se frîngă spinarea. Alții își scoaseră și ei încălțămintea ruptă și îngenunchează. „Alah să ajute oastea lui credincioasă în călătoria cea mare." O locomotivă trecu azvîrlind asupră-le vreo două vălătuce dese de fum, dar nimeni nu se clinti din loc. Hogea, în mijlocul acestui nor neașteptat de tămîie, semănă pentru o clipă cu un sfînt grec.

Eu cu Sukrii i-am lăsat cufundați în rugăciune și am apucat-o pe lîngă linia ferată, ca să urcăm pe movila unde-și avea locul de veghe pîndarul satului. Ferigi firave și pătate se înșiruiau de-a lungul liniei, întocmai ca cerșetorii cei zdrențăroși la ușa unei biserici. Ne-am tăiat amîndoi cîte o nuia dintr-o tulpină mai răsărită și șfichiuiam aerul cu ea. Dinspre sat se auzeau în răstimpuri trîmbițele cocoșilor. Eu strivesc sub talpă un bulgăre de pămînt.

— Sukrii, o să-ți aduci aminte de mine?

— Vai, vai, jur pe Alah, n-am să te uit!

Țineam mîna înfundată în buzunarul doldora și greu de atîta bănet. Acum nu mai aveam nici un chef să-i dau peste nas lui *chir* Avgherinos. Cine mi-ar mai fi spus acum „bravo"? Și am scos mîna plină din buzunar.

— Sukrii, zic. Vrei niște bani? Na... ține, ține! Acolo se vînd fesuri roșii.

— Păi de ce?

— Cumpără-ți și tu un fes să-ți facă lumea și temenele. Da, da. Numai ai grijă de ți-l înfundă bine pe cap ca să nu ți-l ia vîntul.

Sukrii se scărpină pe scăfîrlia lui chilugă. Și puse banii în buzunar. Cum nu știa ce să facă, rupse nuiaua bucățele. Dacă n-ar fi fost atît de tuciuriu, cum s-ar mai fi înroșit! Ochii i se făcură blînzi, mai blînzi decît ai unui vițel.

— Frățioare, murmură el, oare-i bine la Istanbul? Lumea spune că e foarte bine.

— Întocmai, foarte bine, Sukrii, foarte bine, foarte bine, foarte...

— Da de ce plîngi?

— E foarte bine, Sukrii. Nespus de bine...

— Atunci, hai și tu!

— Eu nu știu drumul. Și pe urmă nici nu mă trage inima să merg.

— De ce? Ai vreun prieten aici?

De podișca înaltă a pîndarului atîrna o sticluță cu esență de trandafir.

— Are părul bălai.

— Cum îl cheamă?

— Siica.

— Siica? Va să zică e fată?

— Da, fată.

Sukrii mă privi mirat.

— Păi, dacă-i fată, cum știi tu că e bălaie?

— În fiecare zi văd că-i bălaie, în fiecare zi, în fiecare zi...

Sukrii făcu ochii mari.

— Te lasă s-o vezi?

— Mă lasă, mă lasă...

— Vaiii! ce suflet bun au fetele voastre!

De astă dată îmi veni mie rîndul să mă mir.

— Cum adică, Șukrii? Fetele voastre nu vă lasă?

— Nu.

— Și sînt frumoase?

— Cine poate ști... Au chipul acoperit.

— De ce? Nu cumva din pricină de boală?

— Cine poate ști...

Soarele ardea cumplit. Ne-am dat mai aproape de copacul între crengile căruia își avea pîndarul podișca lui și ne-am așezat acolo la umbră. Negreșit că pîndarul avea părul negru. Altminteri, la ce i-ar fi trebuit esența de trandafir?

— Știi, Sukrii, fetele noastre te lasă, cînd vor, să le tragi și de codițe.

— Zău? Tiii! Tare bune mai sînt fetele voastre! Rămase adîncit în gînduri, apoi tuși de vreo cîteva ori

și mă trase de mînecă. Ei, *arcadaș*, da fetele voastre îi lașă și pe alde noi să le tragă de codițe?
— Dacă vor.
— Și vor?
— Cînd le dă ghes dragostea, vor...
Capul lui se muncea să gîndească la toate aceste lucruri nemaiauzite și se pleca în piept, împovărat de griji, întocmai ca un pomișor încărcat de roade timpurii.
— Da vouă, ai?
— Ce vrei să spui, Sukrii?
— Vouă vă dă ghes dragostea?
— Cum nu, firește, și nouă ne dă ghes.
— Vai, vai! Și... *arcadaș?*
— Ce este, Sukrii?
— Și... dragoste în trei se poate? Da? Ori nu se poate? Sukrii mă privea rugător, ca un mieluț pe care îl lași afară din strungă.
— Eu n-am nici o vină în asta, Sukrii. Eu aș vrea să se poată, numai că niște băieți de la oraș spun că nu se poate. Am întrebat și pe o băbuță care-mi cîrpea mie nădragii și ea mi-a spus la fel. „Nu, zice, ferească dumnezeu. Dragostea, zice, e așa ca la păsări, trebuie să fie doar pereche. Nu se poate mai mulți."
— Aha...
O mare amărăciune i se zugrăvi pe chip, încît semăna cu un crin mititel și violet, lovit cu pietre.
— Lasă, nu te necăji, Sukrii, ai să găsești și tu o fată și ai să te împrietenești cu ea.
— Bine, da vreau să fie tot bălaie! Și vreau să mă lase s-o trag de codițe. Numai, știi, înainte de toate trebuie să aflu undeva dragostea, nu-i așa? Da cum afli dragostea, *arcadaș?*
— Dragostea o are ea, și dacă vrea îți dă și ție jumătate. Tu însă trebuie să știi...

— Ce trebuie să știu? întrebă Sukrii, lipindu-se de mine. Tu cum ai făcut? Învață-mă și pe mine, *arcadaș!*
(Pe vremea cînd eram la Vertecopi, aveam un cățeluș leneș și somnoros, care se învîrtea peste tot nepăsător și nevinovat, încurcîndu-se printre picioarele oamenilor. Ori de cîte ori venea vreun tren, el se urca pe un butoi, făcea sluj, deschidea larg ochii lui rotunzi și se uita țintă la locomotivă. Dar cu atita încordare, cu atita luare-aminte, încît ai fi crezut că se gîndește să se facă mecanic atunci cînd va fi mare! Cu ochii aceștia se uita Sukrii la mine, așezîndu-se în fața mea și pregătindu-se să asculte „lecția".)
— Ascultă, Sukrii!
— Da...
— Mai întîi îi spui „Bună ziua". Bagă de seamă, nu trebuie să uiți asta: „Bună ziua".
— Și pe urmă?
— Pe urmă îi spui în fiecare zi „Bună ziua", „Bună ziua"...
— Așa? Și-atunci... te lasă s-o tragi de codițe?
— A, nu! Mi se pare că nu te lasă încă. Asta nu-i ceva prea ușor, Sukrii. Pe urmă o întrebi: „Tu poți s-arunci cu piatra pînă la fereastra aia de colo?" Ea îți răspunde: „Nu pot". „Păi, eu pot!" zici tu. „Atunci aruncă, dacă poți", zice ea. Tu scuipi în palme, iei o piatră, o arunci și spargi geamul.
— Și pe urmă?
— Pe urmă stăpînul casei unde-ai spart geamul te bate. Ea trebuie să vină și să-ți pună mîna pe creștet, uite așa, și să-ți spună: „Nu plînge". Dacă nu vine, Sukrii, atunci pleci tu.
— Și pe urmă?

— Pe urmă ea vede la tine ceva, un lănțuc, un briceag, un țignal. „Poftim, ia-l !" zici tu. Ea trebuie să se înroșească la față și să-ți spună : „Vai ce frumos e !"

— Și-l ia ?

— Dacă vrea, îl ia...

— Și-atunci ? Te lasă ? Atunci poți s-o tragi de codițe ?

— Nu, Sukrii. Nu trebuie să te grăbești. Într-o bună zi îi spui că ai văzut la rîu niște broaște negre cu coadă și că broaștele astea înoată. Îi spui că le-ai văzut cu ochii tăi cum înoată, că nu ți-a fost frică de loc și că, dacă vrea, o poftești să vină să i le arăți.. Ea o să se teamă. „Păi dacă o să fiu eu cu tine !" zici tu.

— Și asta-i tot ?

— Stai nițel, nu te grăbi ! Maică-sa află toată povestea, pune mîna pe ea și-i trage o bătaie zdravănă. Iar după ce a mîncat bătaie, Sukrii, s-ar putea să nu mai vină.

— Și dacă mai vine ? Ia zi, dacă mai vine, *arcadaș ?*

— Ehei, atunci... atunci, dragul meu Sukrii, îmi se pare că poți să o tragi puțin de coade. Da știi, puțințel de tot... Auzi ?

În gară era mare forfotă. „Hamalul" se oprise în capul peronului și pufăia din luleaua lui cît toate zilele. Oamenii intrau și ieșeau din vagoane ca albinele într-un stup. Tare murdar mai era „hamalul" ! Și tare urît ! Dar avea și lucruri falnice : niște slove rotunde, scrise cu vopsea albă îi trîmbițau calitățile. Toate vagoanele purtau cîte un număr într-o grecească păsărească, într-atît de păsărească încît, închipuiți-vă, pînă și caporalul, feciorul zarzavagioaicei,

care venise în concediu, se scărpina descumpănit după ceafă, fără să poată pricepe o iotă. Pe vagoane scria : APOVARON[1], iar dedesubt era și puțină filozofie : *Oameni* 32, *Hippi* 6. Cît despre *hippos,* mă lămuriră că înseamnă cal. Uite ce părere avea „hamalul" despre oameni ! Treizeci și doi de oameni — șase cai ! Tot era bine ! Niște țărani bătrîni, auzind despre asemenea fasoane (caii să umble cu trenul !), gata-gata să plesnească de ciudă.

Pe cîteva vagoane, în loc de *Hippi,* scria *Imion.* Se găsi cineva să mă lămurească și de astă dată, numai că eu nici nu mă gîndeam să-i dau dreptate. *Imionos*-ul cică-i pe jumătate măgar și pe jumătate cal. Fleacuri ! Chipurile, mi-au arătat un catîr (adică unul pe jumătate măgar) și atunci mi-am dat seama că așa sînt doar cei care mi-au spus asta. Nu era măgar nici de la mijloc în sus, nici de la mijloc în jos. Măgari erau aceia care-l botezaseră astfel, căci catîrul, dacă îl făceai să-și lepede răgetul și îndărătnicia, devenea căluț, un căluț în lege.

Totuși ei prețuiau cît și oamenii : *Oameni 32, catîri 6.* Așa le și trebuie oamenilor, dacă au îngăduit să fie înjosiți. Ba se pare că aici nici nu scriseseră oamenii, ci niște catîri învățați. Poftim, vagoanele de colo nu-s pentru animale și li se spune foarte frumos altfel. Nici *Hippi,* nici *Imioni,* ci *KLINAMAXE,* adică vagoane de dormit. Așa li se spune. Asta da ! O să mă întrebați : tu înțelegi ce înseamnă asta ? Nu, firește că nu, dar oricum e mai bine decît cu aritmetica „hamalului". Vagoanele astea de dormit erau ca niște căsuțe proaspăt vopsite : cu balconașe, cu fotolii, cu paturi, perdeluțe, fundițe, într-un cuvînt, cu tot dichisul unei case boierești.

---

[1] În lb. greacă în original : Dara (n.t.).

Într-una din zile, Sukrii, pe care îl chinuia de multă vreme nedumerirea, mă întrebă:

— *Arcadaș*, ce au oamenii ăștia de-și iau casele cu ei?

Nu știam ce să spun. M-am tot gîndit, căznindu-mă să dibui un răspuns înțelept, dar n-am fost în stare.

— Habar n-am, Sukrii, zic eu.

— Să vă spun eu! sare unul de după gard.

Ne întoarcem amîndoi și-l vedem pe Dimitros, un muncitor de la calea ferată, pe care nu-l înghițeau unii prin partea locului. Dimitros ăsta spunea niște lucruri de neînțeles pentru ei.

— Lasă, zic eu.

— Nu, nu! stărui el. Să vă spun ca să știți și voi. Vrei să știi ce au oamenii ăștia de-și iau casele cu ei, Sukrii?

— Da, Dimitros.

— Au grăsime, Sukrii. Grăsime. Suferă de grăsime.

— De grăsime? Și asta-i o boală rea?

— Foarte rea, Sukrii. Pentru noi cei săraci e foarte rea.

— Și cum te lecuiești de grăsimea asta, Dimitros?

— Prin muncă, Sukrii.

— Și... ei muncesc, oamenii ăștia muncesc?

— Cum nu! Cu... mînuțele mele.

„Poftim! Nu spuneam eu că vorbește aiurea!"

— Nu pricepem nimica! zic eu răspicat.

— Nu-i bai de asta, bre. O să pricepeți voi mai tîrziu! Vorbele astea sînt ca vioara lui Nastratin Hogea. Le auzi în tinerețe și le pricepi la bătrînețe.

Nu, nimeni din Vertecopi nu se putea înțelege cu Dimitros, muncitorul de la calea ferată, nici chiar oamenii mari, înainte de toate din pricină că nici nu catadicseau să se ostenească pentru asta. Zarzavagioaica spunea sus și tare că locul lui era la balamuc.

Iar băcanul, în fața căruia lumea își scotea pălăria pînă la pămînt și a cărui părere avea mare trecere, îi încredința pe toți, pe „cuvînt de onoare", că Dimitros n-o să sfîrșească bine, că o să-și lase oasele undeva într-o închisoare.

De sus, de pe movila pîndarului, toate se văd blînde și liniștite. „Hamalul" vine pufăind, purtîndu-și vagoanele ca pe un șirag de mătănii. Domnul șef de gară se plimbă de colo-colo, pe peron, ca o corabie iute, luînd ochii oamenilor cu mulțimea fireturilor de la pălăria lui. Conductorii au dat parcă în mintea copiilor, se joacă toți cu țignalele ca niște școlari. De aici, de sus, totul se vede ca-n palmă. Iată-l și pe Dimitros, muncitorul. A lăsat lopata din mînă și acum umblă brambura ca un nebun. Caută pe cineva, dar zarva din gară îi acoperă glasul.

Am pornit să coborîm. Curînd se dădea plecarea. Nu scoatem o vorbă nici unul. Ne uităm mîhniți în pămînt și izbim cu piciorul în pietricele, de parcă ele ar avea vreo vină.

Cam pe la jumătatea drumului, ne iese în cale Dimitros, care alerga gîfîind peste cîmp. De cum ne zărește, se face foc de supărare.

— Bre, Sukrii! izbucnește el mînios. Bre, Sukrii! Maică-ta, bre! se zbate la pămînt! Bunică-ta, bre! își dă sufletul! Acuși ți-ai găsit să hoinărești, păcătosule!

— Da ce-i, bre, Dimitros?

— Cum ce? Auzi la el! O să-mi ies din minți, mă! Mai și întreabă! „Hamalul", bre, pleacă! Pleacă, bre! A și plecat! Pricepi ce-ți spun? Acuma fugi. Gonește! La ce mai stai? Dă fuga să-l prinzi! Pui de turc afurisit ce ești! Ia te uită la el cum umblă!

Mă, neisprăvitule, mă, o să plece și-o să te lase aici. Poftim la el ce mutră! Oh, de-ai fi fost al meu!

Ne repezim la vale ca niște căprioare care au simțit miros de pulbere. Locomotiva „hamalului" vine și se lipește de vagoane. „Pornim?" pare ea să le spună. „Fiuu! Totul e gata!" fac conductorii din țignale și intră în cuștile lor. „Hamalul" pufăie și se urnește din loc tocmai cînd apucăm noi să ne cățărăm pe gardul ce împrejmuiește gara.

Sukrii se avîntă să ajungă din urmă trenul, ca un boboc de gîscă după șirul lui de frățiori. Dar „hamalul", cumplit de neînduplecat, își vede de treabă, pufăie. „Puf! puf!" Sukrii țipă sfîșietor:

— *Anaaa... dur! Anagiiiic... dur! dur!*[1]

Și goana începe.

— A! Sukrii! strigă oamenii aplecați în afară de prin toate vagoanele. Mama sa întinde brațele și brațele ei sînt ca niște crengi în bătaia vîntului.

— *A, iavrum... A, gierim*[2]*!*

Toți bat în ochiurile zăbrelite ale ferestrelor și se tînguie răsunător:

— *Aai! Aai!*

— *A, Sukrii! A, caplan*[3]*! Aai!*

Bătrîni și tineri, de-a valma, întind brațele, aruncă brîuri. Bunică-sa se opintește să oprească trenul și-l tot roagă, și-l tot dojenește.

— *Dur*[4]*, bre! Dur, bre!*

Sfîșietor spectacol...

---

[1] In lb. turcă în original: Mamă, stai! Măicuță, stai! stai! (n.t.).
[2] In lb. turcă în original: Hai, odorul meu, hai, sufletul meu (n.t.).
[3] In lb. turcă în original: voinic pui de tigru (n.t.).
[4] In lb. turcă în original: Stai (n.t.).

Vrînd-nevrînd „hamalul" își încetinește pentru o clipă mersul, și asta nu din bunătate, ci pentru că e aproape de macaz, unde se cere multă băgare de seamă. Sukrii îl ajunge din urmă. Ba chiar întinde și mînuțele să se agațe, dar nu izbutește. Un vacarm de fluierături se auzi deodată și un țipăt îngrozitor, înspăimîntător, izbucnit din mii de piepturi:

— *Aaaaaaa!!!*

„Hamalul" se pierde în depărtare și un alt tren intră în gară. Și are roțile însîngerate, însîngerate de trupul sfîrtecat al unui copil, al unui turculeț de zece ani. N-a mai rămas nimic din el, decît cîteva pete de sînge pe roțile unui tren.

Dimitros cel sucit și flecar își șterge fața de sudoare cu mîneca și, pe furiș, pe furiș, ca să nu bag eu de seamă, își șterge și ochii. Oh, de ce-or fi trenurile atît de neînduplecate?

Acum, bunica lui Sukrii nici n-o mai fi suflînd. Acum, mamă-sa bocește. Și bocetul ei aleargă pe șine. Ei nu-i mai pasă dacă trenul merge, nici încotro merge. Nu-i mai pasă dacă vreodată ar ajunge undeva, nici unde ar ajunge. Sufletul ei a rămas în urmă, la Vertecopi, zdrobit, aplecat deasupra unui trupșor sfîrtecat, bucăți de carne terciuite, negricioase (*gierim*, sufletul meu). Și „hamalul" poate că șuieră pe undeva, șuieră și gonește ca o nălucă alungată de un descîntec, se tînguie amarnic și se tîrăște înainte pe cîmpii ca să-și afle iertarea. Și are să se tînguie și are să se tîrască așa pînă-și va da duhul.

Și eu, vai! eu... Eu, care îmi împleteam vise amare de copil, vise ușoare și plăpînde legate de un turculeț din Caragiova, stau ceasuri întregi cu fruntea rezemată de gardul gării, fără să văd nimic înaintea ochilor, nimic, fiindcă totul stă înecat în lacrimi.

Se zice că buni și nevinovați cum sînt aici pe pămînt, copiii, cînd ajung în cer, se prefac în îngeri. Dar acum dumnezeul lor turc a plecat, acum cine o să-i mai deschidă lui Sukrii poarta cerului, pentru că el nu știe vorbi decît turcește!

Rogu-te, bătrîne dumnezeu! De-ai să vezi în poarta palatului tău un turculeț negricios, să știi că el e prietenul meu, Sukrii. Poftește-l înăuntru! Și iartă-l, rogu-te, că are buzele puțin cam mari și nu mi-l supăra pentru asta. Te roagă asta un vînzător mititel și sărac din gară, care răcorea lumea. Dacă vreodată ai trecut pe aici, trebuie să-l ții minte. Era un băiat șchiop. Îți mulțumesc...

CAPITOLUL III

Nu mai puteam rămîne la Vertecopi. Toate trenurile care treceau mi se păreau însîngerate. Să plec! Un turculeț stătea între lumea înconjurătoare și ochii mei. În urechi îmi răsuna fără încetare zgomotul roților de tren. Fluierături, țipetele mame-si: *Gerim*, sufletul meu. Brațe întinse, glasuri pline de rugăminți. Brîuri fîlfîind ca niște steaguri. Fesuri roșii ca macii, pe care vîntul le smulgea de pe capete, purtîndu-le departe, departe, pînă la capătul lumii. Două mîini firave pe care le terciuiseră roțile de fier. *„Arcadaș, frățioare,* și ea o să mă lase s-o trag puțin de codițe?" Vai, Sukrii, mîinile tale firave s-au sfărîmat mai înainte de-a atinge ceva. Nici măcar n-am apucat să ți le strîng la despărțire. *Arcadaș, frățioare,* au să treacă mulți ani și n-am să-mi pot stăpîni plînsul gîndindu-mă la tine. Am să plîng că te-am lăsat

să pleci din lume fără hăinuțe, că nu ți-am dăruit haina mea, ca s-o ai acolo, la Istanbul și să hoinărești printre vapoare, dacă cumva se află Istanbul și vapoare acolo sus în rai.

Frățioare, eu plec de aici. Plec pe jos și urc la deal. Nu mă pot sui în trenul care ți-a sfărîmat oscioarele. Plec. Am să-mi caut altă muncă; nu-mi mai place negustoria, nu, nu-mi mai place! Am să m-apuc... uite, am să m-apuc de... să zicem de... chiar așa, de ce anume să m-apuc? Brațele mele sînt subțiri ca niște creioane și eu nici măcar un creion nu-s în stare să țin în mînă. Pentru asta, înainte de toate trebuie să fii burduf de carte, să știi ce vrei să spui și în ce chip ai să le înșiri pe hîrtie. Abia atunci îți așterni gîndurile pe hîrtie, în chip de sporovăieli și certuri, s. u arme, sau bumbac și tot ce mai vrei. După aceea te duci și spui: Vînd o „ceartă", cine cumpără? Toată lumea o să rîdă cu hohote, nimeni n-are s-o cumpere și tu o să rămîi flămînd. Așadar asta nu merge. Caută mai bine altceva. Pleacă, pornește la drum și umblă, fiindcă o să găsești ceva de făcut pînă la urmă... Munca te așteaptă undeva pe marginea drumului, o muncă tocmai potrivită pentru tine.

De la Vertecopi pornesc o mulțime de drumuri. Unul spre munți, altul spre mare. Altul se înfundă în desiș, altul duce și se îneacă într-o baltă.

Un drum se abate pe cîmpie și apoi urcă spre Vodena. Frumos oraș Vodena. Să te uiți și să te minunezi: cine oare i-o fi dăruit atîtea găteli? De departe seamănă cu o fată bogată și mîndră, care nu lasă un sărăcan să se apropie de ea. Dar nu-i de loc așa. Dimpotrivă, e primitoare și bună. Nu lua aminte la gătelile ei. Fata asta se trage din țărani. Asta-i adevărul. De aceea e și plină de prospețime, întocmai ca o țărăncuță.

Am pornit la drum, mă duc s-o găsesc. Vreau să mă întind acolo, lîngă rîu, la umbra copacilor, să mă spăl de colb. Oare vreau într-adevăr să mă spăl de colb? Sau... vreau să plîng? Să plîng mult de tot? Da, vreau să plîng, pentru că inima mi-e grea și nu se poate s-o porți, nu, nu-i cu putință să porți o inimă atît de grea, la urcuș.

Rîul însă-i departe și, pînă ajung acolo, am să crăp. Mă așez pe o piatră, pe mal. Nu fac nimic. Stau nemișcat, fără să mă gîndesc la nimic și deodată mă prăvălesc cu fața la pămînt.

Eu eram cel care ședeam pe mal. Eu, și plîngeam. Altminteri, de ce ar sta aplecat asupra mea țăranul ăsta bălan și de ce m-ar tot întreba ce am? (Bag de seamă însă că are ochi blajini.)

— Țe-țe! face el la măgărușul care-l însoțește, și măgărușul se întoarce să vadă ce vrea de la el. Ochii blajini ai țăranului se înțeleg cu brațele-i vînjoase. Hai să te sui pe măgar, îmi spune el în graiul lui.

Copiii au încredere în ochii blajini. Și-apoi ochii aceștia blajini sînt ai unui țăran cu vorba dulce, uriaș la trup, dintr-aceia care umblă cu privirile în pămînt ca nu cumva să strivească vreo furnică. Îmi șterg ochii și mă ridic. Măgărușul se dovedi tare primitor cu mine. Mă purta în spinare ca pe un fulg, plin de voie bună. Stăpînu-său îl tot îndemna la drum, făcînd „țe-țe-țe!", și mergeau amîndoi alături ca niște prieteni.

— Ți-e foame? mă întreabă țăranul după cîtva timp. Nu vrei să mănînci puțină *bobota*[1]?

Tii, măcar de mi-ar fi fost foame!

[1] În lb. greacă în original: lipie din mălai (n.t.).

— Nu.

— De ce, bre?

— Nu vreau.

— Ești bolnav?

— Nu.

— Ei, atunci ce-i cu tine?

— Nimic...

Țăranul se înciudă grozav.

— Bre! bre! bre! făcu el a mirare. Că mare boier te mai ții! Pe mine mă cheamă Cristas Machedon. Pe tine cum te cheamă? Bre... bre... Tare mai ești mîndru!

Țineam din tot sufletul să-i mulțumesc pentru bunătatea lui. Voiam să răspund la tot ce mă întreba, dar dacă încercam să deschid gura, m-ar fi podidit plînsul numaidecît, într-atît de amară mi-era inima. Din pricina asta tăceam.

— Mulțumesc, Cristas, am spus eu într-un tîrziu și mi-am acoperit iute ochii cu mîna.

— Oh! iar plînge! De ce plîngi, bre taică? Te-a gonit maică-ta de-acasă?

— Nu.

— Bre... bre... uite-l că iar plînge! Ce fel de bărbat ești tu, bre? Ai văzut tu vreodată un bărbat bocind? Ia zi!

Eu n-am scos o vorbă. Tăceam. „Țe-țe-țe!" făcu din nou Cristas spre măgăruș.

— Tu înveți la școală? mă întreabă el.

— Nu.

— De ce? Ești sărac? Păi și eu sînt sărac! Ha-ha-ha! Hai, bate palma cu mine! Și lasă, bre prostule, nu mai plînge, nătîngule!

Cristas ăsta avea un porumbel în inimă. Îmi dădu o bucată de lipie să mănînc și începu să fluiere. Era

îmbrăcat după portul locului. Pantaloni bufanți de culoare verde. Ciorapi lungi pînă la genunchi, cusuți măiestrit cu ramuri și steluțe. Niște încălțări foarte ciudate, din piele de bou netăbăcită, strînsă bine pe picior și legată pînă la gleznă cu nojițe, care semănau cu niște caice mici, cu vîrful înainte. La mijloc, în loc de cingătoare, era încins cu o basma brodată. De la cheutoare atîrna fudul un lanț lucios, cu un briceguț care, la capăt, se înfunda într-unul din buzunare. Un adevărat flăcău, macedonean get-beget, nici nu se putea să arate altfel. Pe lîngă toate acestea, trebuia să fie rumen la față și părul să-i cadă pe sprînceana dreaptă.

— Cristas...

— Zi!

— Ce meserie ai tu?

— Eu fac de toate...

— De toate?

— Da, chiar așa.

— Da scrib poți să fii?

— Scrib! Ha-ha-ha! Ce, asta-i muncă?

— Păi ce e?

Atunci Cristas mă lămuri că munca de pe urma căreia nu asuzi e bătaie de joc.

Mi-a povestit că iarna căra lemne de la munte și că în clipa de față muncea la făcut cărămizi. Bună muncă, bărbătească.

— Și cîștigi bine, Cristas?

— Cînd muncești bine...

— Da acolo e de lucru și pentru copii? Spune-mi, Cristas, te rog mult de tot.

— Da, este.

— Bine, atunci ia-mă și pe mine cu tine.

— Zăăău? măi tăicuță, păi tu ești mititel. Așteaptă întîi să crești, să te faci mare.

— Cine să mă crească pe mine, Cristas? Eu sînt singur pe lume. Îmi port singur de grijă.

O tristețe adîncă se zugrăvi pe chipul lui.

— Oh, bre taică, oh, bre! și se apucă să-mi arate în greceasca lui stricată că la cărămidărie trebuie să fii vițel cu pielea groasă ca să ții, că asta-i o muncă de cîine, că ai un cîștig de batjocură, abia de-ți ajunge să-ți duci zilele și că stăpînul era un porc. Nu, nu se poate să vii acolo.

— N-am încotro, Cristas. Altceva nu găsesc de făcut.

Cristas răsuflă din adîncul pieptului.

— Fie, zise el. Dacă așa stă treaba, ce să-i faci? Bine. Ei, hai, bate palma. Vrei s-o pornim chiar acum?

— Aș vrea săptămîna viitoare, dacă nu ți-e cu supărare.

Și atunci Cristas mă lămuri pe ce drum să apuc, cu răbdare ca un învățător, bun ca un tată. Îmi spuse totul de-a fir-a-păr și pe urmă îmi arătă drumul pe care trebuie să apuce el. Iar la sfîrșit mă ajută să cobor pe lîngă rîpile sălbatice, în adîncul cărora vuia apa Vodenei.

CAPITOLUL IV

Și iată-mă din nou sub terasa înspumată a orașului nostru. Rîurile fac salturi uriașe în gol și se topesc ca o pulbere albă în văzduh. Minunat oraș. La Vertecopi se vindea poza lui pe o drahmă și, cu toate că nimeni nu se ostenea s-o cumpere, femeia cu ilustrațiile nu se

lăsa păgubașă. Era o spălătoreasă între două vîrste, care gospodărea pe la toți burlacii din gară. Ori de cîte ori șuiera trenul, lăsa rufele în albie, își ștergea mîinile, lua degrabă cutia cu ilustrații și alerga pe peron.

În prima zi cînd se apucă de noua meserie, îndeletnicirea asta a ei era pentru toți o taină. Nici unul dintre noi nu știa ce anume are de vînzare în cutia aceea. Tușa Caternio o lămuri însă și pe asta.

— Ce are mătușa în cutia aia de carton?

Tușa Caternio își mîngîie mustața și zise:

— *Paisagii* din Vodena.

— Și ce folosește de pe urma lor, tușă Caternio?

— Păi, uite că folosește, și încă foarte mult, de vreme ce cîștigă treizeci de bănuți la bucată.

— Da vorba asta, *paisaj*, ce înseamnă, tușă Caternio? Nu știi matale să-mi spui?

— Ce-nseamnă? Cascadă! Uite, asta înseamnă.

Noroc de priceperea tușei Caternio, fiindcă altminteri aș fi rămas orb pe lumea asta.

Da, avea dreptate tușa Caternio. Cascada era frumusețea și mîndria orașului nostru. Cînd apa mugește, sfărîmîndu-se de pietre, auzi glasul orașului, căci glasul lui e glas de apă. Apa se rostogolește pe treptele terasei și, în loc să se verse pe cîmp, ajunge de-a dreptul în rai, întrucît cîmpia Edesei e un adevărat rai. Te uiți la ea și te minunezi cum de-a lăsat-o dumnezeu să-i scape printre degete și nu și-a făcut aici o moșie cu vii și ogoare? Dar de te uiți mai bine, vezi că dumnezeu nu are nevoie de sfatul tău. În mijlocul cîmpiei se înalță, mîndră, biserica Sfînta Treime, unde dumnezeu s-a mutat cu toți ai lui. (Tatăl, fiul și sfîntul duh.)

Cristas mă lăsă sub niște copaci uriași și plecă. M-am speriat de umbra lor deasă, de parcă m-ar fi

apucat noaptea în pădure. Nicăieri pe lume nu s-au pomenit copaci mari ca la Vodena. Rămîi uimit de înălțimea și de frunzișul lor bogat. Cireși nemaivăzuți, cît niște platani, nuci ca în basme. Smochini care nu se mai sfîrșesc, că, dacă vorbești din vîrful lor, nici nu se aude pînă jos ce spui. Pruni ca niște policandre. Meri cu obrajii rumeni, plini de mingi mititele și roșii, corcoduși încărcați cu bile care se mănîncă.

Un norod de ape le șușotește la rădăcină și ei suie pe înălțimi, tot mai sus, ca să nu se ude.

Aici cresc niște copaci care ajung pînă la dumnezeu și care rodesc niște șiraguri de mărgele dulci și negre. Se numesc *carabubu*. Mănînci din ei cît poftești. Nu au stăpîn. Între crengile lor se încolăcesc ramuri de viță, dintr-aceea care nu vrea să aibă nimic de-a face cu via. Și ele se cațără în sus, să-și coacă strugurii într-ascuns, departe de ochii omului. N-am mîncat niciodată struguri de la vița asta. Mi-era frică să nu-și întindă sforile și să nu mă lege de vreun trunchi negru. Copacii carabubu se arătau prieteni la cataramă cu vița de vie. De unde și pînă unde? Dar aici, la Vodena, vezi toate ciudățeniile de pe lume. Oameni cu pălării de pai, evropenești. Țărani învîrtindu-se prin tîrg numai în izmene, măgari urmîndu-și cu supunere stăpînii. Mici pîrăiașe care trec pe dedesubtul caselor, ai căror stăpîni se dovedesc prieteni cu apa, întocmai ca fachirii cu șerpii. Casele sînt apăsătoare, murdare. Multe din ele au zăbrele la ferestre. Acestea se păstrează dinainte vreme, cînd cadînele te priveau ascunse în spatele ferestrelor, iar tu habar n-aveai. Acum nu mai e nevoie de așa ceva. Grecoaicele spînzură peste pervazuri, aplecate în afară pînă la mijloc. Acum nu mai e nevoie de așa ceva. Totuși, casele rămîn în picioare,

nimeni nu le dărîmă. Multe case sînt împrejmuite cu ziduri mai înalte decît acoperișul. (Oamenii vor să nu le afle nimeni tainele, vor să le știe numai ei și dumnezeu.) Acum mahalalele turcești gem de refugiați. Noii-veniți sînt doar sărăcie și îngîndurare. Calcă de-a dreptul prin noroi și miaună ca niște motani. Localnicii nu i-au îndrăgit. Ei au obiceiuri ciudate și vorbesc graiuri de neînțeles. Cîntă cîntece stranii. Cînd au dat cu ochii de apele de aici, s-au speriat. S-au temut să nu dea prin udătură și să nu se spele fără voie pe picioare. Dar nici localnicii în privința asta nu rămîn mai prejos. Da, firește, ei îndrăgesc apa. Dar o îndrăgesc, să zicem, ca pe un trandafir, de care nu se ating, ca nu cumva să se ofilească.

În graiul slavo-macedonenilor Vodena înseamnă *orașul apelor*. Acum, orașului i se spune *Edesa*. Numele ăsta nu i se potrivește de loc. Cînd l-au auzit pentru prima oară, localnicii au rîs cu hohote. Dar după un timp au început să-l numească așa și ei, și chiar în gura mare, pentru că li se șoptise ceva la ureche care i-a ars ca un fier roșu. „Puteți să-i spuneți cum vreți voi, glăsuia șoapta aceea, oraș al apelor și alte asemenea porecle, dar ascultați un pic și pe urmă rîdeți din nou dacă vă dă mîna: Vodena înseamnă *orașul bolilor*, mintoșilor! Toată Grecia o să rîdă de voi!“ „Bre! făcură localnicii. Ne-am dus pe copcă! Păi atunci să-i spunem și noi *Edesa* și să scăpăm de belea.“ Mai întîi ceilalți au vrut să boteze orașul *Eghe*, cum se numea pe vremea lui Alexandru Machedon, dar localnicilor nu le-a venit la îndemînă. Să crape de ciudă și mai multe nu. Noilor-veniți li s-a făcut milă de ei. „Dacă vreți să-i zicem *Edesa*, atunci ne luăm vorba înapoi.“ „La naiba, fie și așa, s-au

gîndit localnicii. Decît să-i zicem *Eghe* și să rîdă ei, mai bine îi zicem *Edesa* și rîdem noi!“

Și așa au căzut la învoială să-i spună orașului *Edesa* și de vreme ce și lor le-a convenit, noi nici nu se cuvine să mai vorbim.

Vodenenii au o mare slăbiciune pentru măgari. Poți să găsești o casă fără icoană, dar una fără un măgăruș nu găsești în ruptul capului. Curtea fără „țe-țe“ e ca o colivie fără ciripit. Oamenii strigă „țe-țe“ la măgăruși atunci cînd vor să-i oprească în loc. Se duc la moară? Măgărușul. Se duc la lemne? Tot așa. Omul din mahalaua săracă nu pleacă nici la plimbare fără măgărușul lui.

La o adică poți să-i spui și altfel Vodenei, să nu-i spui oraș, și să ai dreptate. Cum să-i spui oraș cînd, în loc de străzi, are doar pîraie? Și în loc de automobile — măgăruși? Cum poți să trăiești într-un oraș și să umbli prin inima tîrgului în izmene? În fața restaurantelor, a instituțiilor, a cafenelelor, a prăvăliilor, ba pînă și în fața teatrului, șiruri întregi de măgăruși își așteaptă răbdători stăpînii. Cînd treci pe lîngă unul și-i aduci vreo jignire, dacă te-a zărit cumva ochiul stăpînului, atunci pregătește-te de moarte. Teatrul este o fostă moschee și se numește *Alexandru cel Mare*. Toate clădirile de seamă, toate piețele și asociațiile din oraș poartă numele lui Alexandru cel Mare. Vodenenii îl au în mare cinste pe acest rege macedonean. Duminica, vreo cîțiva dintre ei, îmbrăcați în straie nemțești, urcă pe scena teatrului și răcnesc pe întrecute, iar vodenenii din sală plîng de parcă le-ar fi omorît cineva tatăl. Comediilor care se jucau altădată, adeseori li s-a pus capăt din pricina unor femei care au rîs și-au tot rîs pînă au pățit rușinea ce-o bănuiți.

Alături de teatru se află poșta, unde vine lumea cu scrisorile. Poșta asta e culmea ciudățeniei. Nu vreau să-i ponegresc, dar mi se pare că stăpînii ei nu sînt în toate mințile. Toată ziua bat cîmpii și vorbesc de unul singur. Iar alte dăți îi auzi, tam-nesam, cum stau de vorbă cu satele. De atîta sminteală nici nu știu ce să mai facă ; pun mîna pe o rîșniță de cafea, învîrt de mîner și se sfădesc toată ziua ba cu un sat, ba cu altul. „Ardea, Ardea. Hai o dată, Ardea ! Haida, drăguță ! Cu tine vorbesc. Cu tine, Ardea. Nu, Dragumanița ! Nu te băga ! Vreau Subutscu. Hai, hai, măi frate ! M-auzi ? Cu tine vorbesc, m-auzi ? Subutscu ! Hai o dată, hai Subutscu, că mi s-a făcut lehamite ! Cum ? Ești Tustiani ? Păi ce naiba te bagi și tu peste mine ? Subutscu, hai Subutscu, pentru dumnezeu !" Și strigătele acestui smintit care vorbește cu satele țin așa pînă seara. Se vede cît de colo că-i lipsește o doagă, altminteri la ce-ar aștepta zi de zi la intrare un jandarm cu pușca, gata să-l înhațe ?

La Vodena găsești mai multe fructe decît pietre. N-ai loc să treci din pricina pîraielor și a fructelor care se aștern peste tot. Pîraiele curg la vale, limpezi, prin mijlocul străzilor, și fiecare stradă are pîrăul ei. Iar copacii își pogoară crengile deasupra caselor și le acoperă de nu mai e chip să găsești orașul. Norii cu ploaia n-au nici ei cum să-l găsească și dacă aici plouă vreodată, plouă din greșeală.

Toată Edesa nu-i decît o treaptă spre cer. Vladova, treapta de mai sus, ceva mai mititică, e chiar sora Edesei. Și de amîndouă aceste trepte atîrnă, ca niște pînze, ape albe și înspumate. Ele sar ca nebunele din treaptă în treaptă și se duc de se îneacă în marea Salonicului. În vecinătatea apelor ce atîrnă ca niște pînze, pe un loc înalt și bogat în verdeață, se află cimitirul. E atît de frumos, atît de verde, dăruit cu

atîta umezeală și atît de îmbietor, încît ți se pare ciudat și te întrebi de ce oare vodenenii nu-și lasă orașul și nu se mută cu toți ai casei la cimitir ?

Dar și așa, cu toate că mai prejos față de cimitir, Edesa rămîne cel mai frumos loc de pe lume pe care și l-a ales omul ca să vadă lumina soarelui. La urma urmei, cimitirul tot al ei este ! Bogăția de ape, norodul de copaci, blîndețea localnicilor te atrag de pe meleaguri depărtate să vii, să o săruți și apoi să mori. Nu o văzusem decît de două săptămîni și iată, sînt ca un copil care se întoarce la maică-sa după o călătorie îndelungată. Edesa nu mi-a arătat niciodată dragostea ei, dar nu mă oprește s-o iubesc și eu o iubesc nemărginit de mult. Și asta tot dragoste este. Mă scald în apele ei, mănînc din bunătățile ei, dorm la umbra copacilor ei. Oare asta nu-i dragoste ? O să spuneți că nu-mi dă voie să învăț în școlile ei. Dar cine știe, poate că ea vrea asta și alții nu-i dau voie ?

Am ajuns sus, pe terasă. Las în urmă mahalaua refugiaților și intru în oraș. Răcoarea Edesei îmi urează bun venit. Bună ziua, preafrumoaso ! Iată, m-am întors din nou la tine !

CAPITOLUL V

Ghinioanele și suferințele, supărările și nenorocirile merg mînă în mînă pe lumea asta. Vine una și-ți bate la ușă și după ea dau buzna toate, grămadă, cum se năpustesc corbii asupra leșului. Abia răsufli că ai scăpat de una și tabără alta peste tine. E o vorbă bă-

trînească: „Nici n-apuci să spui «Slavă ție, dumnezeule», că numaidecît îngîni «Ajută, preasfîntă fecioară!»"

Cărțile care lămuresc asemenea lucruri, adică tainele vieții, glăsuiau limpede: „Cuțitul morții are două tăișuri".

Tot așa și pe spinarea mea firavă soarta îmi repede cîte una și după aceea vino-ți în fire dacă ești în stare. Doar mîna ei se ridică și coboară mereu, mereu.

Abia au apucat să mi se usuce lacrimile din ajun și astăzi noi șiroaie îmi brăzdează obrajii. La început nici n-am băgat de seamă. Da, clopotul a avut grijă să mă întîmpine încă de pe drum, înainte de-a intra în oraș, să mă întîmpine și să-mi vestească moartea cuiva. La urma urmei, ce era să facă? Moartea ținea doar în ghearele ei un oraș întreg. Tocmai vreun cunoscut de-al meu să fi ales? Dar zău, ce oraș ar mai fi ăsta, dacă n-ar mai muri cîte unul, din cînd în cînd? Și-apoi mai trebuie și moartea să-i învețe minte pe cei vii, dacă cumva aceștia au putut vreodată să bage ceva la cap.

Moartea de astăzi era însă o moarte deosebită. Clopotul prinse a bate lung, vestind-o cu glas trist și răgușit, ca și cînd s-ar fi cunoscut cu răposatul. Și chiar așa era. Ei doi se cunoșteau foarte bine. (După cum vom vedea îndată.)

Astăzi, moartea mi-a jucat din nou o festă. Ieri a smuls de lîngă mine un bun prieten, un turculeț, pe Sukrii, dumnezeu să-l ierte. Și astăzi...

Lumea află noutatea o dată cu răsunetul celor dintîi dangăte.

— Cine-a murit?

— Peios.

— Cum, *Ceasul?*

— Da, întocmai.

— Vaii!

Da, așa era. Moș Peios, prietenul meu, poreclit *Ceasul,* care îmi arăta calea cea dreaptă, zicîndu-mi: „Tu pe calea asta să mergi" și care mă învăța colindele din bătrîni.

Ședea sub platanul de colo și mă dăscălea cum trebuie să cînt psalmodiile. „De la bun început, să știi, spunea el, că toți țîrcovnicii din orașul nostru scîrțîie ca niște pietre de moară! Să-ți intre asta bine în cap! Acuma vino-ncoa, istețule. Dă isonul ca să pot începe *Doarme Tanasis.* Era un tropar care nu mi se părea tocmai bisericesc, dar care îi plăcea grozav lui Moș Peios. Atanasios Bilițis, cîntărețul de frunte al mitropoliei, pe care l-am întrebat cum și ce fel, m-a lămurit că acela care mi-a spus asemenea lucruri e un măgar eretic, și nimic mai mult. Și el, Bilițis, l-a blestemat din toată inima. „În loc de *Doarme Tanasis,* ar trebui să cînte *Valul mării,* dragul meu, zise el. Lasă-l pe zevzecul și necredinciosul de Peios! *Valul mării* ar trebui să cînte, dar el e un anticrist și-și bate joc de mine, Tanasis, omul lui dumnezeu! Pricepi?"

Acum toate acestea s-au dus pentru totdeauna. S-au dus și colindele din bătrîni, și notele muzicale *pavu, gadi, zoni-pa* [1] și troparul *Doarme Tanasis,* toate s-au dus.

Acum doarme el, Peios. Doarme și n-o să se mai trezească niciodată. Niciodată, niciodată, niciodată.

Am aflat vestea cea amară chiar pe drum.

— A murit Peios...

[1] Gama veche folosită în muzica bisericească (n.t.).

Inima îmi zvîcni surd, abia auzit. S-a dus Peios, omul bun și blînd ca un înger, *Ceasul* orașului. Era cel mai drag prieten al copiilor și cel mai priceput clopotar. Nu puteai să-i găsești pereche în lumea întreagă. Dar de ce trăgea el clopotul ? Să ne lămurim : moș Peios trăgea clopotul ceasului. Pentru că și orașul nostru își avea ceasul lui, aveam și noi o asemenea mîndrie. Numai că se deosebea nițel de celelalte ceasuri de oraș. În loc să avem un ceas, aveam doar o clopotniță cu un clopot vechi și gălăgios, de care atîrna o funie pînă la pămînt. Cît despre clopotniță, să n-o prea lăudăm, nu era decît un minaret vechi și dărăpănat. Dar ceasul ? Unde stătea pitulat? Aa ! se încălzea în buzunarul lui moș Peios. În fiecare zi, la amiază, bătrînul se înțelegea într-ascuns cu cesulețul lui, se ducea pînă la minaret, scuipa în palme, apuca funia în mînă, făcea clopotul să răsune cu putere de douăsprezece ori, astfel că lumea știa cum să se chibzuiască. Atîtea lovituri trebuie să tragă, douăsprezece. Așa glăsuia regulamentul. Dar oare au fost vreodată douăsprezece în cap ?

Hei, iată, în asta stătea veselia, plăcerea, dragostea și bucuria copiilor, în greșeala lui moș Peios. Toată prîslimea de pe străzile învecinate, adeseori și de hăt, departe, pîndea de după colțurile ulițelor strîmte. Iar cînd bătrînul pornea agale de la cafeneaua de sub platan, călcînd țanțoș asemeni unui preot cu potirul în mînă, ca să apuce funia și să vestească oamenilor că e ora douăsprezece, douăsprezece fix, nici o secundă mai mult ori mai puțin, puștimea dădea năvală și-i încurca socotelile.

Zi de zi, la amiază se stîrnea mare tărăboi acolo, la geamie. Pînă și berzele întindeau gîtul din cuiburile lor și rîdeau să se prăpădească. „Taaac, tac-tac !“ clempăneau ele răsunător.

Numărătoarea ceasurilor mergea bine pînă la doi.

— Unu ! spunea moș Peios.

— Unu... repetau foarte cuminți copiii, așa cum făceau și la școală, cu învățătoarea.

— Do-i ! spunea bătrînul.

— Do-i... glăsuiau după el copiii, cu mînuțele încrucișate la piept.

Bătrînul se umfla în pene văzînd cum îl admiră pentru măiestria lui de clopotar.

— Tre-i ! urma moș Peios pițigăiat și acum se umfla ca un balon.

Numai că aici balonul se spărgea dintr-o dată.

— Cinci ! izbucneau băieții și fetele în cor, și după asta totul mergea anapoda.

— Șa-se ! spunea bătrînul, încurcat de-a binelea de atîta zarvă.

— No-uă ! strigau răsunător copiii, ca niște fluiere lăutărești.

— Zece ! număra bătrînul cu desăvîrșire descumpănit.

— Trei ! Hai, de la-nceput ! țipau copiii.

Și abia acum îl lua la vale torentul numărătorii, iar copiii îl tîrau încotro voiau.

Și așa socoteala se ducea de rîpă, bătrînul greșea întotdeauna cu numărătoarea, în vreme ce diavolii de copii țopăiau de bucurie ca niște nebuni. Se spune că niciodată în patruzeci de ani, nici măcar o singură dată, *Ceasul* n-a sunat de douăsprezece ori în cap. Dar lui moș Peios nici că-i păsa. Era nepăsător și liniștit, cu cugetul împăcat că și-a făcut datoria.

Dar prîslimea, cu glasuri asurzitoare ca niște trompete, nu se mulțumea numai cu atît și-l sîcîia mai departe.

— Cît e ceasul, nene ?

Vezi bine, țineau să-l dea gata cu orice chip.

— Păi ce, sînteți surzi? mormăia bătrînul, prefăcîndu-se supărat. Cît am sunat eu?

— Aha, va să zică-i ora douăzeci?

— Ce tot îndrugi tu acolo? Ceasul bate doar de douăsprezece ori.

— Și noi care am numărat douăzeci!

— Voi puteți număra și-o sută de bătăi! Da ceasul își știe el treaba mai bine. O dată ce arată cît arată, puteți număra pînă la cît poftiți: tot douăsprezece o să fie!

Copiii sfîrșeau prin a-i da dreptate pe ziua de astăzi, știind că mîine se vor aduna din nou acolo.

— Ei, poftă bună, moș Peios.

— Mulțumesc, la fel, dragii mei, răspundea bătrînul cu blîndețe.

Doi, trei veneau fuga și îi sărutau mîna.

— Mîine bate ceasul?

— Păi se poate zi fără să bată? Numai că altă dată să nu-l mai încurcați pe moșul! Ne-am înțeles? făcea bătrînul cu prefăcută mustrare.

Așa spunea din gură, dar din ochi îi îmbia: „Veniți, veniți, micuții mei. Veniți să mă încurcați la socoteală, să nu trag clopotul taman de douăsprezece ori, fiindcă mi se pare c-au să fie cele din urmă pentru mine."

— Cu bine, moșule.

— Eh, cu bine, iedușii mei dragi și fiți cu băgare de seamă cum mergeți pe drum, ne-am înțeles?

— Mulțumim, bunicuțule. (Acum copiii îi spuneau „bunicuțule".) Cei care nu-i sărutaseră mîna se întorceau de i-o sărutau și ei.

Apoi plecau ciripind și țopăind, risipindu-se spre case.

Iar bătrînul își ștergea pe ascuns ochii, lega liniștit și pe îndelete funia de o ieșitură de zid și se înapoia

la prietenii lui de sub platan, unde lua iar șiragul de mătănii în mîini.

— Ce ți-au mai făcut dracii ăia de copii, Peios? întreba cîte unul.

— Dă-le pace! Ceasul face mare haz cu ei. Ei numără douăzeci și el le strigă: „Cucurigu! e douăsprezece" și-i lasă să-și facă de cap.

— Da ceasul are dreptate?

— Ce tot spui? Ceasul are întotdeauna dreptate. Vorba ceea, poate greși notarul, poate greși popa, ceasul nu greșește. De el atîrnă legile și profeții.

— Da cînd vin copiii și te încurcă?

— Eh, ei singuri se încurcă. Ceasul își știe rostul. Mai bine taci din gură.

Nu era nimic de făcut. Nu puteai să-l scoți pe bătrîn dintr-ale lui nici cu înțelepciunea lui Solomon.

— Eu aș vrea să știu, sărea cu gura cel mai țîfnos și mai supărăcios dintre toți prietenii lui, neastîmpărații ăștia n-au părinți ca să-i țină în frîu și să nu-i mai lase să te necăjească în fiecare zi?

— Lasă-i, lasă-i, spunea cu blîndețe moș Peios. Au și ei necazurile lor. Să mai răsufle și ei puțintel.

— Măi omule, degeaba, eu nu-s ca tine și pace! Într-o zi am să iau o nuia...

— Cum?! făcea bătrînul sărind de pe scaun. Îndrăznește numai! Mai bine vezi-ți de treabă. Poftim! Te-am tocmit eu cumva să ai grijă de ceasul meu?

— Ei, hai, potolește-te, am glumit și eu!

— Nu, măi cuscre, glăsuia moș Peios, chipurile ca să-l îmbuneze. Să nu mai spui vorba asta, nici să nu te porți urît cu copiii, că, să știi, mă faci să-ți scap una așa, din greșeală.

Cîteodată se abătea pe la platan și negustoreasa de verdețuri din Ianina, ca să-și spele marfa la cișmea. Și ei îi plăcea să-l necăjească pe bătrîn.

— Astăzi ceasul a bătut cam de prea multe ori, moș Peios. O fi crescut ziua.

— A crescut neghiobia ta, asta e. Luați aminte cu toții : sînt douăsprezece evanghelii, doisprezece apostoli, douăsprezece ceasuri. Toate cu douăsprezece. Și tu mai ține-ți fleanca. Și se întorcea din nou spre cuscri, niște bătrînei pirpirii, veniți aici de prin alte meleaguri, care toată ziulica își făceau veacul sub platanul cafenelei *Neuitatul Epir*. Moș Peios plecase de acolo pe cînd era un flăcăiandru și pînă azi, la adînci bătrînețe, spunea oftînd : „Binecuvîntate locșoare", dar nu se hotăra să se ducă să sărute pămîntul natal. Și așa se făcuse aici băștinaș în lege. Localnicii îi schimbaseră pînă și numele. Ieșise din cristelniță Constantis, iar ei îl botezaseră Peios, ca să le vină mai ușor.

Azi așa, mîine așa, anii treceau ca apa curgătoare și moș Peios, *Ceasul*, greșea la numărătoarea bătăilor de clopot și albea, greșea și se rostogolea spre mormînt. Povestea asta ținea de ani de zile. Copiii deveniră bărbați, fetițele, mame, numai *Ceasul* rămînea tot acolo ! Alți copilași ieșeau din găoace înadins ca să-l încurce pe bătrîn la socoteală. Dar nu era nici un tată care să-și mustre odrasla, fiindcă și el, pe vremuri, făcuse la fel. De altminteri nimănui nu-i părea rău și nimeni nu se supăra. Totul era că ceasul suna și suna întocmai la douăsprezece. De cîte ori suna ? Pentru asta n-avea rost să-ți bați capul.

Și toată lumea îl lăsa să greșească. Să sune ora și să greșească numărătoarea după cum aveau chef copiii. Destul că le făcea obrajii roșii, pentru că cine-l putea întrece pe bătrîn ? Și cine putea să pună atîta roșeață în obrajii copiilor ?

Astăzi însă obrajii pălîră. Ochii cătau în pămînt, plini de lacrimi. Moș Peios, după ce a greșit, a greșit,

a greșit necontenit patruzeci de ani în șir, azi, în revărsatul zorilor, s-a dus să se odihnească acolo unde nu sînt nici ceasuri, nici încurcături, nici griji, ci numai liniște, liniște și îngheț.

În ziua aceea, la amiază, se spune că pentru prima oară după patruzeci de ani s-a auzit clopotul sunînd întocmai de douăsprezece ori. Și toți au înțeles.

Toți au înțeles că moș Peios n-o să mai greșească, pentru că locul unde s-a dus e atît de lipsit de bucurii, atît de lipsit de bucurii, dumnezeule ! încît oamenii nu mai greșesc !

CAPITOLUL VI

În două zile am fost gata cu pregătirile de plecare. Cizmarul mă făcu să mai zăbovesc nițel, în schimb îmi drese ghetele cu multă grijă. Îmi puse niște pingele fără de moarte ! Pe lîngă asta, nu-mi ceru nici un ban pentru ceea ce făcuse în plus. Acum nu-mi mai lipsea nimic. Luni puteam s-o pornesc la drum. De la noi din oraș se vedea Vladovo, satul despre care îmi vorbise Cristas. Acum se numea Agra și ieșise cu casele pînă sus pe deal ca să mă întîmpine.

Numai că... de ce n-aș spune-o ? plecam din oraș cu inima îndurerată. Aici, în oraș, rămînea Siica.

Ședea pe o ulicioară strîmtă, cu case vechi de piatră; eu locuiam peste drum de ea, într-o casă dărăpănată și cu acoperișul roș de vreme.

Era o fată bălaie. Învăța și la școală, în clasa a treia. Avea mîinile mînjite de cerneală și caietele pline de zerouri. La drept și la drept vorbind, mîinile-i erau

învinețite mai mult de nuiaua învățătorului decît murdare de cerneală.

Mai avea și alte pete albăstrii, numai că vina acestora n-o purta nici nuiaua învățătorului, nici cerneala din călimara ei, ci maică-sa. Dumnezeule! *mamă* am spus? Strigoaică! Da, da! Asta era maică-sa! O strigoaică și nimic mai mult! Era destul să audă pașii fetei ca să se prefacă într-un adevărat demon. Cumplită mamă mai avea Siica! O lungană zdravănă ca un urs, de trebuia să aplece capul cînd trecea pragul ușii.

— Siiicaaaaa! striga ea răgușit ca o sirenă de vapor. Iar umbli cu veneticul ăla? Iar cu ologul ăla? Aaaa, ah! Vino-ncoa să-ți dau eu ție! Aaaa-ah! Vino-ncoa să te omor! Și o înșfăca de unde apuca. Iar țipetele Siicăi cutremurau ulicioara noastră de la un capăt la altul.

— Aoleu, mămică! Nu mai fac! Nu mai fac! se tînguia ea plîngînd.

A doua zi îmi arăta vînătăile lăsate de mamă-sa, se grăbea să-și tragă fusta peste ele și spunea cu nepăsare:

— Nu-i nimic! Zău așa. Nu-i nimic! Și se apuca să glumească și să rîdă.

Cum să n-o îndrăgesc pe Siica, dacă mînca atîta bătaie și știa totuși să rîdă și să glumească? Da, tare o mai îndrăgeam. Ei însă nu i-am spus nimic. Habar n-aveam cum se spune asta unei fete, dar negreșit că ceea ce era între noi doi era o mare iubire, fiindcă mi se părea că nu se află nimic mai frumos pe lume ca povestea noastră.

— Te doare, Siica? Tu mă minți. Te doare? o întrebam eu.

— Nu mă doare de loc, ți-am mai spus. Da știi, de loc, de loc! și se bătea cu palma peste vînătăi, iar eu mă linișteam.

Atunci, mînă în mînă, porneam în goană spre cîmp.

Găseam un locșor tainic, pierdut printre tufele de mărăcini și ne așezam acolo. Siica, cu ochii scăpărînd de bucurie, scotea batista din sîn. Batista era murdară ca de obicei, dar brodată de jur împrejur cu ață roșie și galbenă.

În ea aducea întotdeauna cîte ceva șterpelit, fie o fructă ruptă pe furiș dintr-un pom, fie bomboane cumpărate cu bani furați. Le scotea degrabă la iveală și mi le înșira pe genunchi.

— Și asta, și asta, toate-s pentru tine. Asta-i pentru mine, făcea ea și își alegea cea mai mică bomboană.

— Siica, Siica. Ce sînt eu? o mustram încetișor. Toate astea sînt pentru mine, de ce?

Ea se mira:

— De ce?

— Da, de ce, spune-mi?

Siica rămînea pe gînduri cîteva clipe:

— Nu știu, murmura ea nedumerită, vîrîndu-mi iute în gură o bomboană și tăcea.

Va să zică nici ea nu știa! Siica își smulgea un fir de păr din zulufii ei bălai, și-l punea pe buze și apoi îmi mai vîra în gură o bomboană.

— Mănînc-o și pe asta. Vrei să-ți spun de ce? glăsuia ea pe neașteptate. Eu știu!

— Vreau, Siica, fiindcă eu nu știu. Te rog să-mi spui și mie. Îmi spui? Da, Siica?

— Uite (eu așteptam numai ochi și urechi) — uite, pentru că sînt prăvălii unde se vînd bomboane și pentru că sînt și pomi în care cresc fructe.

— Hm, prăvăliile și pomii sînt pentru toată lumea. Prăvălii și pomi erau și înainte.

— Înainte? nu, înainte nu erau de nici unele. Eu nu le-am văzut, nici nu le-am dorit.

Nici unul dintre noi nu se întreba dacă grădinile cu pomi au stăpîni. Pentru noi, cît vedeam cu ochii și de o mie de ori mai departe decît atît, tot ce încolțea pe pămînt și tot ce încălzea soarele era al nostru.

Și cu cît pomii erau mai frumoși, cu cît roadele lor erau mai dulci, cu atît le simțeam mai mult ale noastre.

Într-o bună zi am aflat însă că nimic nu e al nostru și ne-am întristat, vai, cît ne-am întristat! Iată cum s-au petrecut lucrurile. Eram cățărați într-un pom, un dud înalt, și alegeam cele mai dulci dude. Nu ne păsa de nimic. Ea cînta și, cum nu se vedea nimeni prin preajmă care să ne stingherească, o lăsam să cînte în voie:

Maică-mea mi-a cumpărat
Ciorăpei brodați.
Dli — dli — dli — dli,
Dli — dli — dli — dli!

Deodată, întocmai ca harapul din poveste, o huidumă de om cu pușcă se ivi lîngă noi.

Inima ne-a zvîcnit să ne spargă pieptul. Omul ăsta cu pușca era înspăimîntător la vedere. Atît de înspăimîntător, încît ai fi zis că dumnezeu n-a avut altă treabă și l-a plăsmuit înadins și anume ca să sperie copiii.

Vorba lui ne reteză curajul de la rădăcină.

Ne spunea să coborîm, dar noi ne cățăram și mai sus, nădăjduind că n-o să ne mai ajungă cu pușca.

— Hei, dați-vă jos de-acolo, pușlamalelor! și mustățile i se mișcau ca niște clești.

— Nu, nu, nu!

— Haide o dată, draci împelițați ce sînteți!

Siica izbucni în plîns. Venise clipa să-i arăt ce bărbat sînt. Ei, și după ce tușesc în sec, scot capul la iveală de după o creangă:

— Nene, zic, aruncă pușca și ne dăm și noi jos. Eu unul făgăduiesc.

— Nuuu! se tîngui Siica. O să te-mpuște în cap. Nu vreau, nu, nu! Nu vreau!

— Haideți, obrăznicăturilor! strigă pîndarul înfuriindu-se tot mai mult.

Acum era nevoie să intervin din nou:

— Nene, uite ce, ascultă. Lasă-mă să mă dau jos să-ți spun o vorbă și pe urmă n-ai decît să mă omori dacă vrei. Da mai înainte vreau să-ți spun vorba asta.

— Hai, vino!

M-am dat jos din dud și am început să îngîn ceva. Mai mult înghițeam vorbele.

— Ce-o să ne faci? îl întreb.

— O să vă trag o bătaie bună!

— Cît? Douăzeci de bețe? O sută?

— Două sute.

— Mai puțin nu se poate?

— Nu!

— Atunci... bine, și am înghițit în sec, dar să mi le tragi mie pe toate. Am strîns din dinți, m-am aplecat cu fața la pămînt și așteptam loviturile.

— Nu! Mie să mi le tragi! Mie să mi le tragi pe toate! strigă Siica, lăsîndu-se să spînzure de o creangă. Era prea sus și nu cuteza să-și dea drumul jos, dar nici să se urce la loc în pom nu putea. Stătea așa, spînzurînd de creanga aceea, și fustița-i se umflase ca un clopot.

Pîndarul o apucă de picior și începu să i-l poarte încoace și încolo, o dată, apoi încă o dată, ca pe o limbă de clopot. După aceea i se făcu milă de ea, o prinse de mijloc și o așeză încetișor la pămînt.

O luă din pom ca pe o lumînărică, o așeză alături de mine și eram .roșii-roșii amîndoi, iar el ne privi sălbatic cu niște ochi albi de tot.

— Nene... murmură Siica rugător, nene... Și tremura ca varga. Tu, nene, ești om bun, de ce vrei să ne omori cu pușca? Îți dau bomboane, uite, și, desfăcînd batista, scoase la iveală cea din urmă bomboană. Poftim, nene, poftim, ia și mănîncă, e foarte dulce, și se grăbi să i-o întindă.

Ne uitam amîndoi în ochii pîndarului și vedeam cum albul lor scade din ce în ce, lăsînd pupila să iasă la iveală, cum mustățile se mișcă, se mișcă și rîd și cum toată fața îi rîde, toată fața! Duse bomboana la gură, întinse mîinile, ne mîngîie pe creștet și își roti privirile în jur. Și din ochii lui am înțeles că toate livezile și toți pomii sînt ai noștri.

Din ziua aceea, hoinăream fără teamă prin livezile noastre și ne alegeam cele mai bune fructe.

Întreaga natură era în sărbătoare.

Eram înfrățiți ca frunzele într-un pom, ca pietricelele de pe țărm. Mîncam mure crude și ne strîmbam de acreală. Cînd se zgîria unul, ne văietam amîndoi! Intram pînă la genunchi în apa pîraielor, alergam sub soare și închideam ochii din pricina luminii lui orbitoare. Mîna dreaptă a Siicăi ne ștergea fruntea nădușită și mie și ei. Mîncam fructe dintr-o batistă mică, cu monogramă roșie, la fel de frumoasă și de murdară ca de obicei.

Toată viața era a noastră. Toată viața alcătuită din mici părticele luminoase, care se perindau de dimineață și pînă seara, era a noastră.

Școala — iată norul cel rău pentru Siica.

— Mîine te duci la școală, da? Nu-i așa că te duci? spuneam eu rugător. Să te duci, auzi Siica?

— Nuu! se alinta ea. Nu mă duc! Lipsesc și mîine.

— Da eu nu vreau! Nu vreau să chiulești. Vreau să te duci la școală.

— Atunci mergi și tu cu mine.

— La școală sînt numai fete și pe mine nu mă primesc. Și-apoi, eu sînt mare, trebuie să muncesc și să-mi cîștig pîinea.

— Lasă, fur eu pîine de-acasă și ți-aduc și ție.

— Nu, nu vreau! Să nu faci una ca asta, nu se poate!

— Ba am să fac! Ba se poate!

— Da eu mai am nevoie și de alte lucruri.

— Am să-ți aduc de toate.

— Am nevoie și de casă, și de haine, și de ghete, și de cărți.

De data asta avîntul Siicăi se curma brusc. Unde să găsească ea atîtea lucruri? Acum nu mai era vorba de corcodușe și nici de bomboane. Era vorba de ghete, de haine! Nu-ți ajungeau nici doi pumni de bani ca să le cumperi.

— Și crezi că nu pot, ai?

— Nu, nu poți.

Ea izbucnea nestăpînit:

— Uite, de asta nu mă duc eu la școală! Numai din pricina asta nu mă duc! O spunea cu îndîrjire, cu părere de rău și se ușura.

Și iată, sosise clipa unei despărțiri lungi: astăzi trebuia să plec la cărămidărie.

— Tu, Siica, află că acolo ajungi om bogat. Muncă, nu glumă! Te duci zdrențăros și te întorci boier. Pînă strici tu o pereche de ghete, eu o să fiu bogat.

Ea aplecă ochii, își văzu ghetele nou-nouțe și rămase tare supărată. În clipa următoare un gînd bun îi risipi toată supărarea : de mîine putea să se dea pe lunecușul de la Küprii și să strice ghetele mai repede.

Dar nu apucă să se bucure prea mult. Își aminti că auzise despre cărămidari că sînt cei mai flămînzi și cei mai zdrențăroși oameni din lume. Și tocmai cînd eu eram gata să fluier pentru izbînda mea, numai ce o aud :

— Bine. Dacă-i așa, o să caut un cuțit...

— La ce-ți mai trebuie și cuțitul ?

— Să-mi tai gîtul...

Ce era să fac ? Am întors-o numaidecît. Am tușit în sec și am spus o minciună cît mine de mare :

— Asta pentru că plec ? Uite, atunci nu mai plec ! Dacă vrei să știi, nici nu mă gîndeam să plec. Am spus așa, ca să te încerc.

— Da, zău ? Îmi pare așa de bine !

Se bucură foarte mult, îmi ură noapte bună și se duse acasă înainte să o apuce pe maică-sa furtuna de seară.

I-am spus și eu noapte bună și m-am dus acasă înainte să mă apuce jalea de seară.

CAPITOLUL VII

Am pornit-o la drum în zori, înainte de-a apuca să dogorească soarele. Boii mugeau ca sirenele unor vapoare gata de plecare. Așadar nu eram un drumeț ca fitecine. Uite, pînă și boii se întristează văzîndu-mă că plec pe meleaguri străine.

Șoseaua se întindea înaintea mea ca o cale albă. Panglica ei înconjura grijuliu plaiurile verzi, apoi se depărta și se agăța de peticul de cîmpie de lîngă Vladovo. Vladovo era o mică Vodenă. Era verde și el, ridicat pe un loc deschis și se mîndrea și el cu podoaba unui rîu și a cascadelor lui. De cum intrai în oraș, te întîmpina mîndră și proaspăt spoită cu var o clădire impunătoare cu inscripția : *Școala primară mixtă din Agra.*

— Încotro vine balta unde-i cărămidăria ? l-am întrebat pe un vladovean care-și ungea cu grăsime încălțămintea, în fața casei, oprindu-mă în loc.

Omul își șterse mîna de pantaloni și-mi arătă spre șinele de tren, care alergau lucioase peste ogoare.

— Mergi pîn' la gară și de-acolo ai să vezi cuptoarele.

— E departe ?

— Nu. Cît tragi două țigări ai și ajuns.

Miloși mai sînt și țăranii ăștia cu ceasurile lor ! Îți spun : cutare e la doi pași de aici și, cînd colo, tu mergi de-ți iese sufletul ! Îți spun : „cît tragi două țigări ai și ajuns“ și, cînd colo, tu isprăvești două pungi cu tutun, și tot mai ai de mers !

Am apucat-o agale pe lîngă calea ferată. Nu se vedea venind nici un tren și puteam merge liniștit. Șinele luceau sub soare ca niște săbii. La Vodena așezam pe șină cîte un bănuț și, după ce trecea trenul, îl luam de acolo subțire ca o foiță de țigară.

Pe drum socoteam cît bănet am să cîștig la cărămidărie. Atîta și cu atîta fac atîta. Și încă o dată pe atîta face atîta. Cu totul face atîta. O văcuță mugi batjocoritor în depărtare. Rîzi, rîzi ! O să vezi tu !

Și mergeam înainte pe lîngă șine.

Picioarele mă mai ascultau încă.

Asta pentru că pornisem de acasă dis-de-dimineață, o dată cu ciocîrlanii care stăteau strînși pîlcuri-pîlcuri în drum.

Se jucau între ei și se jucau și cu mine. Păsări primitoare, țărănești. Semn de noroc.

Mergeam, mergeam mereu. Soarele venea către amiază („...cît tragi două țigări ai și ajuns!"). Într-un tîrziu sosi ceasul amiezii și sosii și eu la cărămidărie.

I-am găsit pe cărămidari cufundați în muncă cu îndîrjire, ca niște boi care pasc cu lăcomie. Toți erau zdrențăroși, toți erau noroiți din cap pînă-n picioare, în schimb niște matahale de oameni. Pe unde o fi Cristas?

M-am uitat cu luare-aminte la fiecare în parte. Pe Cristas nu-l vedeam nicăieri. Așadar țăranul acela era doar un mare mincinos? Cum se poate?

Ceilalți nu se osteniră nici măcar să întoarne capul spre mine. Munceau cu rîvnă, așa cum bea apă un însetat, sau cum înfulecă un flămînd. Nimeni n-a scos o vorbă la binețea mea. Un țînc ca mine nu însemna nimic pentru ei. Tușesc eu o dată, tușesc de două ori, dar lor nici că le păsa. Își vedeau mai departe de treabă. Atunci m-am înfuriat.

— Vreau să vorbesc cu stăpînul! am spus eu unuia cu o înfățișare din cale-afară de ciudată, un om cu o mutră tîmpă, mînjit tot de noroi, cu picioarele lătărețe și strîmbe.

Omul ședea pe o ladă și gonea cu aer solemn muștele ce i se tot așezau pe nas.

— Vreau să vorbesc cu stăpînul! spusei încă o dată apăsat.

El miji nițel ochii și în aceeași clipă își lipi una peste frunte de dădu gata muștele.

Somnul dinăuntrul făpturii lui îl înghiți însă din nou. Și pleoapele se lăsară iarăși peste ochii aceia sticloși.

— Hei! strig eu. Hei, n-auzi? Vreau să vorbesc cu stăpînul! cu stăpînul! cu stăpînul! Auzi?

— Ce-ai cu el? îngăimă greoi și nepăsător omul. Ești muncitor?

— Da.

— Hm, eu îs stăpînul! și îmi vorbi îndată de simbrie (tii, ce pricopseală!): două drahme și juma pînă la sfîrșitul săptămînii! Două drahme juma. Vrei? Dacă nu (ca să nu irosească vorbele, nu spunea „dacă nu vrei"), pleacă. Dacă da, (adică „dacă vrei"), uite forma!

Dacă nu-mi convenea simbria de patru drahme pe săptămînă, îmi arăta drumul, dacă îmi convenea, îmi dădea forma.

Și am luat forma.

Eram un băietan subțirel, o mînă de om, altminteri destul de încăpățînat. Am pus o mînă în șold, cum face un țăran cînd se trage în poză și am spus: „Bine, ne-am înțeles". Pe urmă am luat forma, am tras aer adînc în piept și m-am apucat de lucru.

Cît despre hărnicie, tovarășii mei nu aveau pereche. Cînd se înhămau la muncă, uitau și de simbrie și de mîncare. Munceau de dragul muncii.

Timpul ni-l măsura trenul. Dacă n-ar fi șuierat o zi întreagă, o zi întreagă am fi muncit. Trenul ăsta țîșnea dintr-o coșcogea gaură săpată într-un munte și, cum dădea de lumina zilei, se avînta înainte pe șinele însoțite pe de lături de șiruri de copaci și șuiera ca apucat. Atunci se hotăra și *bisca* Petris să alunge muștele ce-l sîcîiau și să sune încetarea lucrului. Cît ai clipi, lăsam baltă sculele și ne repe-

zeam cu toţii la rîu. Fabrica înceta şi ea munca, aşteptînd să isprăvim cu masa.

Fabrica asta ţărănească era ceva straşnic, un lucru grozav. Avea şi ea măreţia ei. Vuia întocmai cum vuiesc atelierele la oraş. Stăpînul nostru, deşi se arăta somnoros şi părea că moţăie toată vremea, era treaz, nu dormea. Un demon nesăţios veghea în mintea lui năpădită de grăsime. În plină cîmpie, uite ce afacere pusese el la cale! O fabrică!

Da, da, fără glumă! Dar nici fabrica, nici deşteptăciunea şi grăsimea stăpînului n-ar fi fost nimic fără apă. Ea era maşina. Şi ce apă! Apa mută, după cum se spunea. Fiindcă rîul care ne-o aducea era tăcut ca un cimitir. Un rîu ciudat. Cînd te uitai la el, ziceai că-i zugrăvit, ori că-i de sticlă. Stătea tolănit pe cîmp şi părea că doarme acolo din cele mai vechi timpuri. Pesemne coborîse cîndva mititel din munţi, pierduse drumul, îl apucase noaptea pe cîmp şi în cîmp a rămas. Semăna cu un orfan, pe care maică-sa nu l-a învăţat să meargă. Albia-i era aşternută cu un covoraş verde, ca să nu-l doară cînd merge.

Frămîntătorii luau apă de la rîu. Dar să nu credeţi cumva că se spetea vreunul dintre noi să care apă. Mă rog! Făcusem şi noi o invenţie. Un frămîntător isteţ nevoie-mare ne-a scos din încurcătură. Binefăcătorul nostru s-a apucat să facă un zăgaz de stuf; cîte nu născoceşte mintea omului! S-a apucat care va să zică vrednicul nostru cărămidar să facă o împletitură de stuf, cu care a zăgăzuit şi a silit apa să se ridice mai sus. A măsurat el din ochi, a măsurat cu palma, a murmurat ceva sub mustaţă şi, mulţumit, a scuipat în palme şi a pus mîna pe cazma. Iar a doua zi apa venea ea singură la noi. Cărămidarul îi arătase drumul cu cazmaua lui. Apa venea cîntînd pe un şănţuleţ, cădea pe lut şi-l muia pînă se

făcea noroi. Cînd nu mai aveam nevoie de apă, se repezea unul la zăgaz şi o oprea îndată.

Am spus că lutul, după ce se sătura de apă, se făcea noroi. Ei, abia de-aci încolo începea meşteşugul cel mare. Frămîntătorii luau şi amestecau noroiul, adică începeau frămîntatul. Cînd se făcea aşa ca o unsoare groasă îl aruncau pe o masă. Acolo îl luau în primire cei care-i dădeau forma şi-l plămădeau frumos, ca pe aluatul de pîine. Abia acum venea şi rîndul nostru, al cărătorilor. Clăteam formele în groapa cu apă ca să fie curate, treceam cu ele pe la un ţăran murdar, aflat lîngă o movilă de pămînt mărunt, care le presăra cu o mînă de pămînt. Mai departe era rîndul plămăditorului. Tare frumoasă munca asta! Plămăditorul cerceta forma cum cercetează învăţătorul lucrarea scrisă a unui copil, tăia cu un cuţit de lemn o bucată de aluat de lut, o ridica pînă deasupra capului şi o azvîrlea cu putere în formă. Apoi răzuia prisosul cu o răzătoare, lustruia lutul cu o cîrpă udă şi numai ce-l auzeai strigînd:

— E-hei! *magir*[1]! Ce, dormi? Gata forma! Şi noi, cărătorii, cei mai neînsemnaţi dintre toţi muncitorii de aici, ne supuneam pe dată.

Mai departe era treaba cocătorului. Tot la cîteva zile omul aduna cărămizile, le aşeza stive în cuptor şi le dădea foc. Cocătorul îşi preţuia grozav munca. Mereu aţîţa focul. Şi pipăia cărămizile, le mirosea, le cerceta fără încetare. Cît timp ardea cuptorul, era tăcut ca un doctor.

În schimb, de cum isprăvea cu cuptorul lui, răsufla uşurat şi se şi punea pe glume.

Dar oare era cineva aici care să nu-şi preţuiască munca? Cine nu se umfla în pene şi cine nu-şi dădea

[1] În graiul slavo-macedonean: refugiat (n.t.).

însemnătate pentru munca lui? Unul însă ne întrecea pe toți în privința asta. Se umfla în pene și-și dădea aere mai mult ca toți. Asta era cuscru cu stăpînul și o făcea pe iscoada lui. Ca și cînd ei doi ar fi împărțit cîștigul pe din două. (Eu n-aveam ochi să-l văd.) Il chema Vange — pînă și numele lui îți făcea silă — și era meșter cărămidar. De cum l-am mirosit ce hram poartă, am luat registrul inimei mele și l-am șters din rîndurile muncitorilor. Nu era stăpîn, dar se îngrijea de avutul altuia mai abitir decît însuși stăpînul. Un vierme. (Mi-e silă de el.)

CAPITOLUL VIII

Intîmplarea a făcut să găsesc în noroaiele amestecate cu sudoare și cu sculele umile ale bălții un mic ecou al turculețului pierdut. Am spus că am fost dat în echipa cărătorilor de forme, o muncă neînsemnată și prost plătită. Așa și era. Numai că nu eram singur. Aveam doi tovarăși: un vlăjgan roșcat și pistruiat și un țigănuș de seama mea. Pistruiatul era un încrezut și-și dădea aere, maimuțărind deprinderile maistrului cărămidar. Fluiera, arunca vorbe înțepătoare celor din jur și disprețuia și el osteneala. Cît despre țigănuș, acesta era blînd și supus ca un vițeluș. Nimeni nu-l striga pe nume și nici nu catadicsea să-l întrebe măcar cum îl cheamă.

— Hei, *ghiufca*[1] ! îi spuneau toți cu dispreț, și eu nu puteam pricepe în ruptul capului ce jignire este

[1] În graiul slavo-macedonean: țigane (n.t.).

asta. Ar fi avut haz să mă strige și pe mine *grecule* și eu să mă supăr!

Țigănușul însă se simțea tare stingherit de pielea lui tuciurie. Cine știe cîți ani ar fi dat bucuros din mica-i viață ca să albească.

— *Ghiufca!* Ha! Ha! Ha!

Ghiufca rîdea singur pe socoteala lui. Ce-ar fi cîștigat dacă se supăra? Ceilalți și-ar fi bătut joc și mai mult de el. Din pricina asta el era cel dintîi care încuviința glumele. Făcea o plecăciune și încuviința. Era umil și supus. Un îngeraș tuciuriu. Sukrii! îmi răsună un glas șoptit în piept și ochii mi se împăienjeniră. Dar țigănușul nu pricepu nimic, călca cu picioarele lui slăbănoage prin noroaie ca să slujească ba pe unul, ba pe altul. Nu deschidea gura nici să întrebe, nici să răspundă. Avea o voce plăcută și se înțelegea zîmbind cu toată lumea.

— *Ghiufca!* apă! îi strigau cărămidarii, și el dădea fuga, punea mîna pe ulcică și se ducea să le dea să bea.

Eu eram singurul care nu făceam pe stăpînul față de el, numai eu. Chiar a doua zi dimineață după ce am venit la cărămidărie, m-am hotărît să stau de vorbă cu pistruiatul.

— De ce nu-l îndrăgiți? l-am întrebat. Spune-mi, de ce?

— Cum adică, de ce?

— Da, de ce nu-l îndrăgiți?

— Pe cine? Pe cioroiul ăsta?

— Da.

— Păi e... țigan.

— Și ce-i cu asta?

— Cum ce? Auzi! Dacă-i țigan!

— Mie mi-e drag!

— Asta?

— Da, el.

— Mă, tu ești țigan ?

— Nu.

— Păi atunci cum ?

— Uite-așa... Mi-e drag.

— Taci, mă zevzecule ! Ești un zevzec, știi ori nu știi ? Ehei, bre ! strigă el la ceilalți. Asta vrea să se facă țigan !

— Cine ? *magir*-ul ?

— Chiar el.

— Bre, bre, bre, mare zevzec ! bombăniră cu toții. Pistruiatul se întoarse spre mine.

— Vezi ? Ești un zevzec, clempăni el, mulțumit de sine, și se apucă iar de treabă, fluierînd.

Poftim ! Acum pînă și puturosul ăsta de Tole, cu mutra lui de cîine, vorbește pre limba celor mari, pînă și el s-a învățat să spună zevzec, *magir*. Pînă și el înjură. Frămîntam furios cu picioarele coca de noroi. Numai țigănușul mi-era drag, numai el. Am întins mîna și l-am dezmierdat.

Nu ! Eu n-am să-mi schimb părerea. Nu ! Ce are a face deșteptăciunea cu pielea omului !

— Hei ! strig eu sub mutra pistruiată a lui Tole. Știu și cum îl cheamă ! Sukrii îl cheamă ! Chiar așa !

— Aud ?

— Așa cum îți spun !

Pistruiatul încremeni cu forma în mîini. Încremeni în loc ca o cărămidă arsă și se holbă fîstîcit la mine. Eu, mîndru, îi dau una peste mîini și, cît ai clipi, stric două cărămizi. *Bisca* Petris însă nu înțelegea asemenea lucruri. Se făcu foc și pară văzînd isprava mea. Ardea ca grăsimea în foc.

— Heei, *magir !* se rățoi el. Un *mandalin* [1] — o drahmă !

[1] În graiul slavo-macedonean : cărămidă (n.t.).

N-am priceput o iotă din păsăreasca asta a lui și totuși nițel parcă tot m-am dumirit. M-am dumirit că pentru fiecare cărămidă stricată o să-mi oprească din simbrie cîte o drahmă. Pe urmă totul se liniști.

Țigănușul își vedea mai departe de treabă, supus și bun, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. *Bisca* Petris începu din nou să moțăie. Pistruiatul necheza de mulțumire că am pățit ce-am pățit. Lăsase forma la pămînt și hăhăia prostește. Dar iată că nu trecu mult și fu luat și el în tărbacă:

— Heei, Tole ! strigă stăpînul fără să deschidă ochii. Forma ! Forma !

Aha, așa-i trebuia. Acum însă începu să mă chinuiască un gînd : cum anume putea porcanul de Petris să vadă în timp ce dormea ?

Un cărămidar pocit la înfățișare, care făcea drumul dus-întors pînă la uscătorie, mă lămuri îndată : *Bisca* vedea cu... urechile. Cum ? Iată cum : drăguțul de el adunase grijuliu în urechi toate zgomotele muncii. Și, ori de cîte ori auzea că scîrțîie ceva, se și pornea pe zbierat. Asta era taina !

„Ei, mi-am spus eu, azi, cînd am ajuns să-mi fac vreo doi prieteni, să-ntreb și de Cristas.“ Știam cum îl cheamă pe pistruiat, așa că-mi venea mai ușor. Și am pîndit o clipă cînd conteni cu fluieratul.

— Măi Tole...

— Ce-i ?

— Unde-i Cristas ?

— Aha, Cristas ? S-a dus în sat să se-nsoare. Adică nu să se-nsoare. Să facă... aia... să facă logodna.

— Aha ! Și se-ntoarce ?

— Se-ntoarce, cum nu.

— Cînd ?

— Hee, stai ! Întîi să facă logodna !

— Bine...

M-am liniştit. Cînd are să se întoarcă Cristas, se vor schimba lucrurile. Cărămidarii au să plătească scump dispreţul lor faţă de mine. Au să se înveţe minte să nu-mi mai spună altă dată nici *magir*, nici zevzec. Lasă, le arată lor Cristas! Straşnic! Are Cristas nişte lăboaie! O să vadă ei...

Şi au văzut, într-adevăr. Am văzut şi eu. La ce oare am mai văzut? Mai bine nu vedeam.

Cristas veni cu o garoafă roşie la ureche, care n-ar fi fost poate atît de roşie dacă faţa nu i-ar fi strălucit de fericire. (Va să zică asta era *logodna?* roşeaţa?)

— Noroc şi într-un ceas bun! strigă maistrul cărămidar şi-l pocni cu un coşcogeamitea bulgăre de noroi.

— Noroc şi într-un ceas bun! sări cu gura un altul şi poc! alt bulgăre de noroi.

— Noroc şi într-un ceas bun!

— Noroc şi într-un ceas bun! îi urară pe rînd ceilalţi cărămidari.

Cristas era totuna de noroi.

Eu m-am ascuns după cuptoare şi am început să plîng cu hohote. Asta era ocrotitorul meu? Acum mîndria, nădejdile mele se umplură şi ele de noroi. Deodată, văd cum îl ridică pe braţe şi, una-două-trei, îl azvîrl în baltă.

Cristas ieşi pe mal şi apa curgea şiroaie de pe el. Iar din ochii mei curgeau şiroaie de lacrimi. Un frămîntător cu mutra pocită, cel mai pocit frămîntător din lume, veni lîngă mine şi mă cercetă îndelung cu privirea. Mă privea ţintă, cu nişte ochi de cîine blînd, aşa mă privea. Şi eu care îmi pusesem toată nădejdea în Cristas!

— De ce? De ce i-aţi făcut asta? l-am întrebat. De ce? De ce? De ce?

Chipul lui se lumină ca o privelişte posomorîtă sub lumina unui soare strălucitor.

— Nu, glăsui el. Nu plînge, mititelule! Asta-i un obicei de-al nostru, un obicei de-al nostru, o joacă, pricepi?

Şi într-adevăr aşa era: un obicei! Pentru că de îndată ce Cristas se întoarse spălat de la rîu, toţi se grăbiră să-i strîngă mîna, pe cît de prieteneşte, pe atît de solemn.

— Mulţumesc, spunea el. Mulţumesc, mulţumesc. Umplu lumea cu sumedenie de „mulţumesc" şi, cînd îşi veni în fire, întrebă:

— Eh, mă băieţi, n-a venit pe-aici un băiat, un refugiat? Un băietan, căuta de lucru. N-a picat pe-aici pe la cărămidărie?

Eu eram în groapa unde se umpleau formele şi Cristas nu mă zărise.

— Cum? se mirară toţi într-un glas. Uite-l colo! şi arătară spre groapă.

Dintr-o săritură Cristas fu lîngă mine. Îmi luă capul în palme, mă strînse la piept şi-mi dădeam seama că nu ştie ce să mai facă. (Ce frumos miroase noroiul, ce frumos miroase vitejia!)

După un timp, mă întoarse încetişor ca pe un tablou şi mă arătă celorlalţi:

— Uite, ăsta-i! El e! Un băiat bun!

— Bun, bun! încuviinţară ceilalţi, deşi cu adîncă mirare: cam nepotrivită prietenia asta cu un *magir*! Cu un omuleţ cît un pumn!

După vreo cîteva clipe, sporovăiala noastră fu curmată pe neaşteptate: *bisca* Petris, din somn, ne zori la treabă.

— Hei! *bargo! bargo*[1]*!* ne strigă el.

Eu m-am dus glonţ să iau forma în mînă.

[1] In graiul slavo-macedonean: mai repede (n.t.).

— Pst ! mă chemă Cristas zîmbind. Stai nițel, stai nițel. Nu te grăbi.

Iată un adevărat prieten ! Va să zică era timpul să dau și eu glas plîngerilor mele.

— Ascultă, Cristas ! Știi, aici toți mă-njură.

— *Zău !* cine ? făcu el răstit și deodată mi se păru de două ori pe cît era de înalt. Cine ? întrebă el iar, înălțîndu-se și mai mult, și desfăcînd mîinile ca și cum s-ar fi pregătit să sugrume pe loc vreo doi inși.

— Păi toți...

Trînti jos aluatul de noroi pe care îl apucase și se duse drept la ceilalți.

— Care ești, bă, ăla ? răcni Cristas privindu-i ca pe niște cățelandri.

— Nimeni ! nimeni ! bîiguiră ei. Nimeni ! repetară vreo cîțiva, buimăciți, cătînd prostește la Cristas.

Neștiind ce să creadă, el se întoarse spre mine și mă întrebă cum m-au înjurat.

— Păi să vezi, zic eu, m-au făcut *magir.*

— *Magir ?*

— Da, chiar așa. Și zevzec.

— Și zevzec !

— Da. *Magir* și zevzec.

— Va să zică și... *magir* și... ha, ha, ha !

— Cum ?

— Ha, ha, ha !

S-a dus ! Acum nu mai aveam nici un prieten. Cristas cel bun, Cristas cel drept ca un dumnezeu era mai rău decît toți. M-am întors spre ceilalți căutînd cu deznădejde alt prieten printre cărămidari, dar ei rîdeau să se prăpădească. Lăsaseră sculele baltă și se chirceau din mijloc de parcă i-ar fi apucat durerile de burtă.

„Gata, s-a sfîrșit ! glăsui inima însîngerată în mine. Totul s-a sfîrșit." Am dat să plec, să-mi strîng bocceluța și să plec.

Cristas veni lîngă mine aproape leșinat de rîs.

— Haide, bre ! îngînă el. Haide, bre ! Zevzec, păi ce, asta-i înjurătură ?

— Cum ? Nu-i înjurătură ?

— Nici pomeneală de așa ceva !

— Da *magir ?*

— La fel ! Ia zi, tu ești refugiat, ori nu ?

— Sînt.

— Ei ! Și eu îs macedonean. Ce-i rău în asta ?

— Nimic. Prin urmare *magir* înseamnă refugiat ?

— Chiar așa ! Păi vezi ? Hai, dă mîna, zevzecule !

— Dă mîna ! făcu și frămîntătorul cel urît.

Ne-am strîns mîinile cu putere.

Cărămidarii îmi strînseră și ei mîna.

Îmi strînse mîna și pistruiatul.

Îmi strînse mîna... toți îmi strînseră mîna, pînă și țigănușul cel mititel cu ochii luminoși.

Numai maistrul cărămidar nu se mișcă de la locul lui. Dar mie nici nu-mi păsa de el. Altă treabă n-aveam decît să-mi fac sînge rău că nu-mi dă mîna lui murdară ! Am început și eu să fluier. Lasă, i-arăt eu !

CAPITOLUL IX

Era la cărămidărie unul Iovanis, un om bărbos și voinic ca un tigru, cu pieptul lat și negru de păr. Disprețuia munca noastră din străfundul sufletului său. Coborîse dintr-un sat de munte, cu o traistă din

păr de capră în spinare, plină cu pîini negre. Mînca sub o salcie, cîte una la fiece masă, apoi își tîra burta pînă la rîu, se lăsa cu fața pînă la apă și sorbea. Intr-o zi am numărat pînă la o sută și el tot nu-și potolise setea. Era un adevărat rezervor. Și ce mese bogate întindea, niciodată nu mînca pîine goală!

Înșira bucatele în fața noastră în ordinea următoare: ardei, roșii, vinete.

Iar a doua zi (da, da, nu-mi arde de glumă) schimba rînduiala: vinete, roșii, ardei.

Aprindea un focșor, arunca toate bunătățile astea în spuză, le curăța de coajă, le săra din belșug și ține-te înfulecat.

Unul ca el, care se arăta atît de grijuliu să-și umple burta, ce s-ar fi făcut oare dacă nu cheltuia și bani pentru asta?

Și Iovanis cheltuia. Cheltuia ca un risipitor, ca un pofticios care nu-și precupețește balele atunci cînd vede ceva care îi place. Era mînă spartă. Mînca totdeauna ca un lup, muncea ca un catîr și dormea ca un dumnezeu. Sforăia de trezea toate broaștele din baltă.

Nopțile fierbeau de zăpușeală.

Iovanis, întins sub o manta din păr de capră, parcă își dădea gîtlejul la rindea. La vreo cinci pași mai încolo, cocătorul zăcea ca și cum și-ar fi dat sufletul. Trebuia să te apleci pînă la nasul lui ca să-ți dai seama că trăiește.

Cîteodată învia din pricina sforăielii lui Iovanis, bombănea într-un grai străin să se ducă la mama dracului și din nou murea.

Dimineața, Iovanis se trezea o dată cu păsărelele. Văzuse soarele răsărind de tot atîtea ori cîte zile numărau cei patruzeci și cinci de ani ai lui. Revărsatul minunat al zorilor îl întîmpina dimpreună cu

zburătoarele cerului. Ai fi zis că o mică trîmbiță venea să-i șoptească la ureche: „Scoală, Iovanis! Acum s-aprinde soarele!"

Și el, azvîrlind deoparte mantaua, sărea în picioare și alerga la rîu.

Pînă și o mîță putea să-l pizmuiască pentru felul cum se spăla.

Alerga la rîu, își cufunda mîinile în apă, le scutura să se zvînte și după aceea își trecea palma stîngă peste față, iar pe cea dreaptă peste păr. Se ștergea cu mîneca stîngă pe păr, cu cea dreaptă pe față, se așeza pe iarbă cu picioarele strînse în cruce sub el, își răsucea cîteva țigări, le lipea cu limba, aprindea una și fuma pe îndelete și plin de evlavie, ca un mitropolit care cădelnițează, țigară după țigară.

Cînd isprăvea a treia țigară și nu suna începerea lucrului, se făcea foc. Era ca un cal care freamătă nerăbdător și bate din copită.

Intr-o dimineață, cînd ni se porunci să nu lucrăm pînă la amiază, Iovanis se învîrti de colo colo, pe cîmp, călcînd atît de apăsat, încît călcîile îi rămîneau întipărite în pămînt.

Îl vedeam frînt de oboseală, rezemat în dorul lelii de trunchiul salciei și scuipînd melancolic printre dinți. La prînz nu puse un dumicat în gură, nu-i ardea de mîncare. Cînd ni se porunci să începem lucrul, se apucă de treabă ca un cal căruia i s-a urît de atîta ședere și seara făcu prăpăd printre pîinile lui.

Mîinile-i roșii-cenușii, ba mai degrabă cărămizii, pe care le ținea mereu cu degetele rășchirate, semănau cu niște caracatițe vii care mișcă din tentacule.

Capul, înfipt pe un gît puternic și arămit de soare, ne privea pe toți de sus. Era atît de sus, încît pe lîngă el treceau doar vîntul și păsările. Un cap de

ţăran care îşi cam lua nasul la purtare ştiindu-se atît de înalt. Capul ăsta găzduia gînduri ciudate. Spuneai tu că e „albă", el spunea că e „neagră".

Avea şi o credinţă a lui pe care o susţinea şi cu mîinile, şi cu picioarele. Şi iată care anume : se lăuda peste tot, striga în gura mare, zi şi noapte, că el e măgar. În asta consta desăvîrşirea oricărei vietăţi. Spunea sus şi tare cărămidarilor să se ferească de păcat, fiindcă dumnezeu — ştie şi a auzit el — dumnezeu şi-a ales măgarul ca apostol pe pămînt. O dată, preotul satului, care tot căuta un prilej ca să-l afurisească, i-a arătat o icoană, unde Hristos era înfăţişat cu un miel pe umăr.

— Păcătuieşti ! i-a spus popa. Uite, dumnezeu şi-a ales o altă vietate : mieluţul !

Iovanis plescăi din limbă nemulţumit.

— Vezi, Iovanis ! i-a spus din nou popa. Încredinţează-te, afurisitule şi păcătosule ce eşti !

Iovanis însă cătă cu răceală la icoană, apoi se întoarse spre popă şi-l sfătui să deschidă ochii mai bine.

— Ăsta nu-i miel, îndărătnicule, zise el, ăsta-i măgăruş !

Preotul se uită la icoană o dată, de două ori, se scărpină în barbă, ascunse icoana sub anteriu şi plecă.

În nopţile calde, cînd luna strălucea cu putere pe cer, ne lungeam pe jos, ca nişte copaci prăvăliţi la pămînt, spuneam glume şi cîntam. Iovanis se dovedea un povestitor neîntrecut. În seara aceea eram cu toţii bucuroşi din cale-afară. Iovanis ne făgăduise : gata, s-a isprăvit cu minciunile ! În seara aceea avea să ne povestească cum de-a ajuns el să se lepede de omenie şi să se facă măgar. Ne tolăniserăm pe iarbă,

la lumina lunii. Împrejur — linişte. „Ssss..." făcea rîul ceva mai încolo, vrînd parcă să audă şi el.

— Ia zi, Iovanis !

— Ei, cuvîntă cărămidarul, uite cum a fost, fraţilor. Într-o seară, era un întuneric, dragii mei, întuneric beznă, mă întorceam în sat. Hm, şi-n dreptul unui ogor, ogorul unuia Carageakis, taman prin mijlocul drumului, văd venind un măgar negru. „Noroc, nene !" zice. „Noroc !" zic. „N-ai o ţigară ?" zice. „Cum nu, ţine colea", zic. Şi stăm, măi frate-miu, stăm aşa — măgarul şi cu mine — şi ne fumăm ţigara. Ţigara mea ajunge încet-încet la capăt, a lui nici pomeneală de aşa ceva. Atunci aprind alta. A lui nu se mai isprăvea. Mai aprind încă una. A lui nu se isprăvea şi pace. Bre, bre, breee... Pe urmă văd că măgarul rîde şi că-mi face cu ochiul. „Bre ! zice el, tu nu-ţi mai aduci aminte de mine, ai ?" „Nu", zic. „Ei, bre ! face el. Nu-s eu prietenul tău, Traian ?" Mă uit eu la el, frate dragă, mă tot uit... „Haida, bre ! zic, haida, bre, mincinosule ! Traian era om, nu măgar." „E mai bine să fii măgar !" zice. Şi din nou rîde, şi din nou îmi face cu ochiul. „Taci, bre ! zic. Păi ce, sînt măgari în rai ?" „Auzi ! zice. Ha, ha, ha ! Păi în rai sînt numai măgari. Oamenii se duc în iad." „Bre, bre, bre, zic, şi tu ce faci acolo în rai ?" „Eh, eu sînt măgar, zice. Toţi oamenii buni sînt măgari. Caută, Iovanis, de te fă şi tu măgar. Auzi ? Şi vino în rai să mai stăm de vorbă, să fim împreună." „Ce spui, măi Traiane ? zic. Păi cum să mă fac măgar ?" „Ascultă, zice. Să nu mănînci carne. Să nu baţi. Să nu minţi." „Bine, Traiane", zic. „Bine ! zice şi el. Acuma hai, dă mîna ! Să ştii c-o să te-aştept, să mai stăm la taifas. Da acuma dă mîna cu mine !"

Şi Iovanis tăcu deodată. Trase cu sete din ţigară, apoi se lungi cu faţa în sus. Cerul dădea în noi cu pietre de aur. Departe, în stufăriş, se auzea domol şi tărăgănat un fluier. Dar turmă nu ştiam să fie pe nicăieri! Ai fi zis că vîntul singur cîntă, suflînd într-o trestie ruptă; numai că nu se simţea nici o boare de vînt. Cărămidarii ascultau liniştiţi fără să se mire de toate astea. Eu însă începusem să tremur pe ascuns, mă cuprinsese frica. Mi-am adus aminte o rugăciune învăţată de la mama şi m-am grăbit s-o spun de trei ori la rînd: *Isuse Hristoase, biruieşte şi toate relele risipeşte!* Mi-am astupat urechile, oh, ce bine era! nu mai auzeam fluierul. Le-am destupat: fluierul se auzea din nou. Cristas, lîngă mine, sorbi din ţigară şi se uită aţintit la rotocoalele de fum. Eu am adulmecat fumul înţepător.

— Bre Cristas... spun.

(El sloboade fumul afară.)

— A, ce e?

— Bre Cristas, Cristas!

(El soarbe din nou din ţigară, adînc.)

— Ooh, ce e tăicuţă?

— Bre, (of, Cristas!) matale n-auzi un cîntec?

— Cum nu, l-aud.

— E vreun cioban?

— Da, un cioban. Moş Mitris, nebunul.

— Şi unde-i sînt oile? Nu le-am văzut niciodată. Cristas slobozi fumul în sus:

— Uită-le colo (şi arătă spre cer).

— Cum, stelele?

— Da, stelele. E nebun.

— Cum şi-a pierdut minţile, Cristas? Spune-mi şi mie cum?

Cristas, bucuros ca un bunic, se aşeză jos pe iarbă să-mi spună povestea ciobanului aceluia bătrîn.

— Moş Mitris, dragul meu Manielos, avea o mulţime de oi. Era mare celnic. Avea atîtea oi că umplea toată cîmpia. Era de felul lui din Peloponez. Ei, Manielos, şi vine un boier şi-i ia cîteva oi. Vine altul şi-i ia şi el altele. Şi aşa, încet, încet, moş Mitris a pierdut toate oile. Acuma nu mai are nici una. Nici măcar una singură. Acuma stă şi păzeşte cerul. E nebun. Pricepi, Manielos? Pricepi?

— Pricep, Cristas, pricep. Boierii i-au luat toate oile, el şi-a pierdut minţile şi acuma păzeşte stelele ca pe nişte oi. Aşa?

— Întocmai.

M-am întristat. Şi deodată am izbit cu pumnul în pămînt.

— Oameni erau ăştia care i-au făcut un asemenea rău, Cristas? Oameni? Spune?

— Oameni, Manielos, oameni, ehei!

În clipa aceea, Iovanis se ridică în picioare şi ne privi cu mare dispreţ pe amîndoi.

— Uite, de asta sînt eu măgar! rosti el mîndru. Şi poc! lovi amnarul de cremene şi îşi aprinse iasca.

Toţi se strînseră în jurul lui să-şi aprindă ţigara, aşa cum se strîng oamenii cu lumînările în jurul preotului, la înviere.

— Va să zică erau oameni şi ei! spusei eu, şi nu puteam să mă împac cu gîndul ăsta.

— Oameni, ufff! făcu Iovanis cu năduf, plin de o scîrbă fără margini.

— Şi moş Mitris e om şi el? întrebai eu.

— Nu, bre! mi-o reteză Iovanis supărat. El e măgar!

Şi începu să dea foc la toţi, ca şi cum ar fi împărţit anafură.

Iasca cu care îşi aprindea ţigara Iovanis mirosea ca praful de puşcă. Avea un miros dulceag, ce se

amesteca cu mireasma cîmpului, a nopții și cu mirosul țăranilor umili. Iovanis slobozea rotocoale de fum și striga furios ca un dumnezeu smintit. Cînd voi fi mare, o să am și eu o bucată de iască așa ca el și de fiece dată cînd am s-o aprind, Siica are să se uite la mine ca la dumnezeu. Mie n-au să-mi stea mîinile o clipă. Aș scăpăra cremenea mereu, aș aprinde mereu țigări, s-o fac pe Siica să mă privească mută în ochi, pînă și-ar ieși din minți!

Isprăveam cu tăifășuiala noastră pe la vreo zece noaptea. Cărămidarii își suflau nasul cu putere și se închinau. Dumnezeule! cum se închinau! În clipa aceea fața li se schimba cu desăvîrșire, deveneau de nerecunoscut! Trăsăturile li se îmblînzeau ca sub mîngîierea unei mîini catifelate.

Alții încremeneau de parcă dumnezeu i-ar fi străpuns cu o spadă. Alții mișcau încet din mustăți. Alții închideau ochii, lăsînd în piept capetele lor mari, ca și cînd s-ar fi îngreunat pe neașteptate și gîtul nu mai putea să le țină. Alții ridicau capul în sus, spre cer, ca și cum le-ar fi picurat cineva agheasmă în gură.

De cîte ori îi vedeam închinîndu-se acolo, sub stele, îmi răsărea în minte iconostasul cel încărcat de icoane al bisericii Sfîntul Anarghir strălucind sub licărirea candelelor. Dar evlavia lor nu ținea decît o clipă. Pe urmă erau din nou la fel ca mai înainte. Icoanele deveneau iarăși cărămidari, niște cărămidari nespălați, aspri, care cădeau la pămînt ca niște copaci retezați cu ferăstrăul de la rădăcină. Se lăsau pradă somnului, ca să le împrospăteze puterile, iar a doua zi dimineața să fie gata de muncă.

Alteori, după ce isprăveam cu lucrul, lăsam poveștile și jucam *bîza*. Nostim joc. Unul trebuia să-și acopere ochii cu mîna dreaptă și să scoată palma

stîngă, bine întinsă, sus, pe umăr. Ceilalți, ca un roi de albine, se strîngeau în jur cu o bucurie drăcească și unul îl plesnea cu putere peste palmă. Atunci îl împungeau toți deodată cu degetul și strigau: „bîzzz! ghicește cine a dat, dacă poți!"

Cînd oboseam cu *bîza*, Cristas cel logodit se gîndea la un cîntec și-i dădea drumul.

În anul acela era o vară dumnezeiască, ne luase mințile, nu altceva.

Fiecare se alătura cîntecului acolo unde voia. Cristas, cu șapca lăsată pe sprînceana dreaptă, începea de unul singur, iar ceilalți cîntau ce apucau, atunci cînd îi imboldea inima.

— Bre Cristas, bre Cristas, hai să cîntăm *Stanca*. Hai, bre, zi-i! se ruga un frămîntător, frecîndu-și talpa de pămînt.

Și Cristas abia aștepta:

Scoală, scoală, Stanco, și deschide ușa,
Să intre soarele-n casă, fă, Stanco!

Acolo, la cărămidărie, aveam de toate: și cîntece, și povești, și mîncare, și jocuri, niște jocuri gălăgioase, cum joacă băieții în școlile de la țară.

Iasca lui Iovanis, cîntecul lui Cristas cel logodit, *bîza* ne înfrumusețau serile. Numai țigănușul dormea singur, ca pasărea străină sosită noaptea pe alte meleaguri. Mă durea inima de el, voiam să-i găsesc un locșor în inima mea, dar uite că mi-era frică de negreala lui. Nu cumva s-o iau și eu și să mă fac negru ca un harap! Pistruiatul mă prevenise din capul locului să bag de seamă și să mă feresc.

Maistrul cărămidar se ținea la o parte de petrecerea noastră, respectîndu-și rangul. Nu flecărea cu nimeni și nici nu juca *bîza*. Toată grija lui era țigara. De cum isprăvea de fumat una, lingea capătul rămas,

îl lipea de vîrful opincii și răsucea alta, grăbindu-se s-o aprindă. Făcea asta ca să economisească iasca.

Iar cînd mă vedea că pierd noaptea printre cei mari, se supăra și se răstea la mine înțepat:

— Hei, tu de colo, marș la culcare!

Eu mă ridicam îndată, mușcîndu-mi buzele de ciudă.

— Vino-ncoa! striga apoi din nou, înainte de-a porni eu. Ia spune-mi, al cui ești tu?

Eu nu suflam o vorbă. Tăceam.

— Uf-uf! și tu, făcea el, și trăgea o înjurătură.

Eu îi întorceam disprețuitor spatele cu turul peticit și plecam.

Și atunci se pornea să mă muștruluiască din plin. Iar eu îmi purtam trupul sub adăpostul acoperit cu tablă și mă lungeam pe așternutul de ferigi.

Capul mi-era plin de cîntece, de povești, de *bîza* și de chipul Siicăi.

Le alungam pe rînd pe toate, păstrînd numai chipul Siicăi și adormeam.

CAPITOLUL X

Iată, sînt două-trei nopți de cînd aud fluierul strigîndu-mă de cum mă întind sub pătura mea găurită. Aș vrea nespus de mult să mă duc la bătrînul cioban cu stelele lui, să-i dau binețe și să-i spun că-i împărtășesc durerea. De ce oare? Pentru că îmi pare rău de turma pe care a pierdut-o, sau pentru că îl pizmuiesc pentru turma pe care o are acum? Nu știu. Dar simt lămurit, aș vrea nespus de mult să mă duc la el. Lumea zice că e un bătrînel sărăcit, de felul lui

din cîmpia rîului Aspropotamos, care a venit prin părțile Macedoniei și a făcut ceva avere, ca pînă la urmă să ajungă sărac lipit din pricina bogătanilor. Noapte de noapte bătrînul coboară de la Tehova, un sat posomorît înfipt pe o costișă de deal, și vine de se culcă pe cîmp ca să-și păzească „oile".

Tocmai în aceste clipe voiam să mă duc să-l găsesc.

Și uite că astă-seară, după ce și ultimul cărămidar și-a suflat nasul și s-a dus la culcare, mă tîrăsc tiptil pînă sub salcie, sar peste șanțuri și o pornesc spre stufăriș. Șerpii de apă șuieră în jurul meu și se fac nevăzuți. Nu, degeaba, nu mă speriați voi! Auzisem de un șarpe mare, poreclit „hoțul", care avea obiceiul să-ți ațină calea. Dacă nu știai să vorbești în graiul lui, nu te lăsa să treci mai departe pînă-n zori. Numai că eu știam. „Buliuras!" îți spunea el. „Biminas!" trebuia să răspunzi tu. „Dă-mi o cetate!" îți spunea el din nou, și în asta stătea toată greutatea. „Ia tot orașul!" ziceai tu și, deodată, îi azvîrleai o fărîmitură de brînză. „Hai, treci!" glăsuia șarpele îndată, strîngîndu-se colac. Și tu îți vedeai de drum.

Fșșș! făcu ceva în tufiș, dar nu era șarpele, ci o pasăre. Ce viață mai duc și păsările de noapte! Mai ieri, alaltăieri, seara, ședeam singur, ros de supărare. De ce, adică, să le pună dumnezeu ochi în frunte, de vreme ce nu le folosesc la nimic? La ce să dai peștilor picioare? ce să facă ei cu ele? Vorba aceea, șerpii o duc mai bine. Nici tu picioare, nici tu aripi, nici alte griji. I-a uns dumnezeu cu săpun sub burtă și ei lunecă de minune.

Am ieșit într-un luminiș. Acum fluierul se auzea mai aproape. Am găsit acolo un măgăruș care, zăpăcit ca întotdeauna, rămăsese pe cîmp și aștepta zorile numărînd stelele. Era gînditor, tare gînditor.

— Bună seara, Traian, îi zic eu.

Nici un răspuns.

— Bună seara, Traian! strig. Sînt un prieten al lui Iovanis și-ți spun „bună seara“! Nu-mi răspunzi?

El însă era atît de adîncit în gînduri, încît nici măcar nu mișcă din urechi. Atunci l-am lăsat și eu și am plecat. Înaintam prin întuneric, încotro îmi arăta să merg fluierul lui moș Mitris. Iată și ciobanul meu. Ședea lîngă un butuc, cu mantaua așternută sub el și cînta admirîndu-și avutul. Zărindu-mă, făcu prevenitor: „Sss!“ și își vîrî fluierul sub brîu. „Sss!“ făcu el din nou, ducînd degetul la buze. „Sss!“

— Ce e, bunicule?

— Sss! încetișor, că-i împrăștii!

— Pe cine, bunicule?

— Mieluții, se-nțelege!

Și arătă spre stele.

Da, atunci le-am văzut și eu. Pîlcuri, pîlcuri de steluțe străluceau nepăsătoare și fără de număr în livada cerului. „Uită-te, pasc!“ șopti bătrînul cu degetul la buze.

— Sînt ale matale?

— Apăi, ale cui să fie? Șezi colea lîngă mine să-ți povestesc despre fiecare. Uite, o vezi pe aia care e colo sus, în vîrf? Pe aia, pe aia netunsă. Hei, ea mi-e capul turmei! Uită-te, vezi, uite... oița din băltoaca aia de lapte... Hei, ea mi-e cea mai bună oaie de lapte. Toate oile dimprejur sînt oi de lapte. Binecuvîntate suflete! Bîr! bîr! bîr, oiță, bîr! Ei tu, bearco! Iar ești gata de stricăciune! Neastîmpărato! Bîr de-acolo!

— Care-i asta, bunicule?

— Uite, aia care fuge la vale. Tot să fugă se gîndește. Of, măi năbădăioaso, măi!

— Asta din margine, zici?

— Ea, ea! U, u, măi, ce te-a apucat, bată-te norocul să te bată!

— Bunicule...

— Zi...

—Aud că ești din Tehovo. De ce nu le păzești acolo sus și faci atîta drum pînă aici la vale?

— A! Din pricina munților, fătul meu. De acolo nu pot vedea toată turma.

Și se rezemă de butuc.

— Eh! oftă el, am îmbătrînit!

— Și dau lapte destul, bunicule? Ia spune!

— Apăi, le mai păzeam eu dacă nu dădeau?

— Și cine bea atîta lapte, bunicule?

— Cine? Îngerii, cine alții?

— Îngerii?

— D-apăi cine credeai? Dracii? Nu, nu, fătul meu. Îngerașii ăi mititei, ei beau laptele. Bîr de-acolo! Ei, tu, mieluțo! Treci înapoi, luate-ar să te ia!

Învîrti cața în aer ca să sperie steaua cea stricătoare, apoi azvîrli asupra ei cu o piatră. Se prefăcea supărat, dar ochii îi străluceau de mulțumire, privind la bogățiile pe care i le dăruise dumnezeu.

— Uită-te, vezi, acuma au început să se liniștească.

Mă trase lîngă el, să mă reazim și eu de butuc și scoase iar fluierul din brîu.

— Ia să-i mai zicem un piculeț. Ce mai calea-valea, dacă nu-i aud ghiersul, nu se liniștesc ele. Eh, așa...

Umezi capătul fluierului cu limba de cîteva ori și gata. Începu să dea glas din acel bețișor prin micile-i găurele, la toate pățaniile și bucuriile vieții lui. Balta amuți de la un capăt la altul. Un zîmbet blînd i se așternu pe fața arsă. Șerpii de apă încremeniră.

Cînd își desprinse fluierul de la buză, cîțiva stropi de aur îi străluceau în ochi, ca niște picuri de stele. Arătă spre oile lui:

— Vezi?

Şi se lungi pe spate ca să le cerceteze mai bine.
L-am lăsat aşa, fără să-l tulbur, multă vreme. L-am lăsat să plutească în visul de aur al nebuniei lui. Într-un tîrziu m-am ridicat încetişor să plec, dar, cum aveam o nedumerire, m-am oprit în loc, şovăind. Voiam să lămuresc un gînd ce-mi frămînta tinereţea şi apoi să mă duc să dorm fără grijă, mai liniştit decît un copil, să dorm la fel ca şi acest bătrîn smintit.
M-am aplecat şi l-am tras uşor de mînecă.
— Bunicule!
— Ce-i, taică?
— Nimic. Noapte bună.
— Vino-ncoace! Parcă voiai să mă-ntrebi ceva. Întreabă, nu-ţi fie teamă. Te sfieşti tu de bunicu-tău? Ce-s mofturile astea!
— Da, voiam să te întreb ceva, bunicule.
— Hai, zi! Întreabă!
— Uite, voiam să te întreb, printre îngeraşi nu-i cumva şi vreun băieţel urît? E străin, nu ştie graiul lor.
— Cum?
— I se dă şi lui să bea lapte?
— Fireşte! De ce, eşti neliniştit din pricina lui?
— Da. Spune-mi, i se dă şi lui să bea lapte?
— Păi ce, crezi cumva că-l lasă flămînd? Cum îl cheamă pe micul tău prieten?
— Sukrii. I se dă şi lui lapte?
— Sukrii? Cum să nu i se dea! Zici că e un turculeţ?
— Da, un turculeţ... I se dă şi lui lapte să bea?
— Mergi cu bine, fătul meu, şi nu-ţi face inimă rea. Frăţiorul tău de cruce mănîncă acolo sus ca un băiat de vizir. Ascultă vorba mea.
— Îţi mulţumesc, bunicule. Mulţumesc, bunicule, mulţumesc!

Am plecat simţindu-mă uşor ca un fulg; vorbeam singur, rîzînd şi plîngînd totodată. Ţopăiam prin stufăriş, sub privirea luminoasă a stelelor. Cerul era plin de lapte, lapte care acolo, sus, se dădea îngeraşilor, fie turci de baştină, fie greci.

CAPITOLUL XI

Luasem hotărîrea ca sîmbăta următoare să nu mă duc la oraş. Voiam să stau la cărămidărie două săptămîni în şir, iar în a treia să mă întorc la oraş plin de bani.
Pentru asta însă trebuia să fiu tare zgîrcit. Aşa că m-am luat şi eu după Iovanis (roşii, ardei, vinete) şi burta îmi ghiorăia şi-mi ardea de atîta muncă şi de atîta apă de rîu.
Într-una din zile, pe cînd mă aplecasem deasupra rîului să-mi potolesc setea, văd mişcînd prin apă nişte vietăţi mici. Erau ca nişte raci flămînzi, adunaţi în jurul unei fărîme de pîine. M-am speriat şi l-am strigat îndată pe Cristas cel logodit.
— Bre Cristas!
— Ce e, mă? făcu el fără chef.
— Vino încoa să vezi ceva.
— Ştiu, mă. Ştiu. Sînt raci.
— Ăştia se mănîncă?
— Păi cum nu!
— Şi tu de ce nu prinzi, să mănînci?
— Mie nu-mi plac.
— Şi cu ce-i prinzi, Cristas?
— Cum cu ce? Cu mîinile!

— Cu mîinile, cum adică ?

— Eh, așa, bine ! Scoți mîinile din buzunare și le vîri în apă. Pe urmă scoți racii din apă, îi arunci în spuză, îi iei și-i mănînci.

— Da nu mă ciupesc ?

— Nu ciupesc, mă, racii mănîncă.

— Ce mănîncă ? Degete ?

— Nu, pîine.

— Și cînd n-au pîine ?

— Mănîncă raci !

— Cine ? tot ei ?

— Da, tot ei.

— Și-atunci ce rămîne ?

— Raci, ce să rămînă.

— Păi dacă se mănîncă unii pe alții ?

— Ooh ! Bă, mare zevzec mai ești ! Asta n-o mai știu. Du-te de-l întreabă pe învățător !

Astăzi pesemne că s-a întîmplat ceva cu el. Altădată își punea o rămurică verde după ureche și cînta toată ziulica. Dar azi scuipa într-una și dădea cu piciorul în aluatul lutos. Mormăia : „Maică, maică..." Ce e cu Cristas ? Frămîntătorul cel urît, cu care era prieten la cataramă, îmi spuse că are *siclete*[1].

— Asta-i vreo boală ?

— Este și nu este...

— Da ori ba ?

— Așa, nițel...

— Și ce are ? Hai să-l întrebăm.

— N-o să ne spună.

— De ce ?

— Păi... are o supărare, de aia nu spune.

Pentru prima oară în viață auzeam că *siclete* e o boală ascunsă care nu trebuie să fie dată în vileag.

---

[1] În lb. turcă în original : melancolie (n.t.).

Ciudate boli mai au cărămidarii !

— Bre, *ismechiar*[1], îi spun eu frămîntătorului. Și nu se găsește un leac pentru boala asta ?

— A, leac ?

— Da, leac, doftorie, ori cum i se mai spune.

Frămîntătorul se scărpină în cap. Nu pricepea.

— Uite, zic, ceva amar pe care-l bei și te faci bine.

— Aha, *ilaci*[2]...

— Așa, bravo ! Zi, nu se găsește leac pentru supărare ?

— Hm, nu știu. Hmm, nu, nu se găsește.

Ce nenorocire ! Cristas să zacă tocmai de o boală pentru care nu se găsește leac ! mare nenorocire !

Îl pîndeam pe Cristas de departe, dornic să descopăr ce boală are. În ochii lui citeai că nu suferă pe nimeni în preajmă. Doar atîta am putut să văd. Nu mai avea ochii de altădată, blînzi, albaștri și senini ca cerul ; ochii lui erau ca niște mărgele, reci, sălbatici. Acum nu puteam să mă apropii de el. Nu m-ar fi recunoscut. Păcat... Tocmai născocisem și eu un chip de a prinde raci. Da, eu singur născocisem asta. Cum să-i spun ? Ochii aceia ca niște mărgele m-ar fi alungat. Drept care nici n-am cutezat să mă apropii de el.

Pe înserate însă se petrecu ceva neașteptat. La o vreme se auzi un tropăit de măgăruș pe drum și măgărușul se abătu deodată spre noi și intră în cărămidărie.

— Unde-i Cristas ? întrebă un glas.

— Uite-l colo ! zise frămîntătorul și arătă spre prietenul meu, care ședea rezemat de cuptorul stins și își mușca degetele de durere.

---

[1] În lb. turcă în original : muncitor (n.t.).

[2] În graiul slavo-macedonean : medicament, doctorie (n.t.).

— Hei, Cristas! strigă străinul.

— Ce e? mormăi Cristas și privirea lui deveni și mai rece.

— Fă-te încoa, să-ți spun ceva.

Cristas își scutură nădragii și se îndreptă spre stăpînul măgărușului, împleticindu-se ca beat și tîrșîind picioarele.

— Ce e? mormăi el din nou, cu și mai multă răceală în privire.

— Ține, făcu țăranul, e de la Rinca, și vîrî mîna în sîn să scoată ceva.

Dar celălalt nu mai avea răbdare: tăbărî asupra bietului om și-l doborî de pe măgar, gata-gata să-l sugrume, dacă acesta n-ar fi apucat să scoată din sîn ceea ce îi adusese.

Atunci văzurăm cu toții o garoafă! Totul se lumină dintr-o dată. Sărmana Rinca! Ea nu știa carte și-i trimitea logodnicului garoafe. Ce frumoase scrisori scria Rinca!

Cît ai clipi, Cristas se făcu bine. Privirea i se îmblînzi din nou.

— Mincinosule! îl iau eu pe frămîntător la rost. Tu mi-ai spus că nu se găsește leac pentru boala lui Cristas. Ăsta ce e? Ai?

— Uite că se găsește! îngînă frămîntătorul foarte fericit; era atît de fericit, încît îi venea să dea cu piciorul în toate cărămizile înșirate acolo, pe cîmp.

Da, chiar așa cum am spus: născocisem într-adevăr eu singur un fel al meu de a prinde raci.

Am tăiat din salcie o creangă cu două coarne, ca o furcă. Puneam la un capăt un bulgăraș de miez de pîine și-l cufundam în apă. Cu celălalt stăteam la pîndă. Cum întindea cleștele să înhațe pîinea, eu îl și

înșfăcam! Și așa, în după-amiaza aceea am prins șapte raci. Trebuia să mă străduiesc să ajung la vreo patruzeci ca să-i pot duce Siicăi și să-i spun: „Ăștia-s pentru tine!" și să mă umflu în pene de mîndrie.

I-am pus undeva bine într-o batistă și m-am culcat. Dimineața, cînd m-am sculat, i-am găsit morți. Mi-a părut tare rău, de parcă mi-ar fi murit vreo rudă.

Cristas îmi aduse vestea cea tristă.

— Hei, Manielos, scoală! Racii tăi au murit, mă.

Oh! racii ăștia nu aveau pic de răbdare! Și acum, după cum m-a sfătuit Cristas, nici să-i mănînc nu mai puteam.

— Zici că nu pot să-i mănînc, Cristas?

— Nu, bre. Au murit singuri și ăștia nu se mănîncă.

— Păi cînd se mănîncă?

— Dacă-i omorai tu, puteai.

Și, cu vorba asta, îi luă și-i azvîrli în rîu.

— De ce-i azvîrli în apă?

— Unde-ai vrea să-i azvîrl? Tu pe pămînt trăiești, pe pămînt o să mori. Peștele în apă trăiește, în apă moare!

— I-ai azvîrlit în apă să-i mănînce racii ăilalți?

— Nu, mă! Racii sînt deștepți, nu mănîncă mortăciuni. (Cristas era un învățat, ce mai tura-vura!)

Numai că acum, cînd născoceala mea se dovedea că nu e bună la nimic, trebuia să găsesc altceva.

Mi-am amintit că după baraca lui *bisca* Petris zăcea aruncată o oală spartă, în care altădată se fierbea fasole. M-am dus și am luat-o binișor de acolo, am spălat-o, am umplut-o cu apă și am pus în ea racii pe care i-am prins. Așa le salvam viața. Doar din cînd în cînd mai murea cîte unul și numai dacă nu le schimbam apa, dar și aceștia păreau vătămați, loviți.

A doua săptămînă era pe sfîrşite şi racii se înmulţeau în oala mea.

La capătul celei de a doua săptămîni, cînd în oală nu mai încăpea nici un rac, urma să plec de la cărămidărie.

CAPITOLUL XII

Veni şi sîmbăta. Ciudată a mai fost şi ziua asta de sîmbătă. Nu mai spun că întreaga săptămînă s-a lenevit. Se tîra legănîndu-se ca o scolopendră, cu sîmbăta ei în coadă. Soarele care aduse ziua era şi el atît de leneş, încît ai fi zis că-l trag cu arcanul.

Dar nu i-a mers cu puturoşenia. Vrînd-nevrînd tot a trebuit s-o pornească pe drumul lui.

Toţi eram frînţi de oboseală: muncisem peste zi pe nerăsuflate, fără pic de răgaz. De, porunca stăpînului! Numai că asta ne convenea şi nouă. Aşa cîştigam ceasurile de la prînz şi isprăveam cu lucrul mai devreme, înainte de asfinţit.

Pe mine însă mă chinuia ceva încă de dimineaţă. Nu foamea, stăpînul nostru, *bisca* Petris, era toată pricina. Peste zi nu deschisese o dată ochii. Era bolnav, nici vorbă, dar tovarăşii mei nici nu se sinchiseau de asta. Şi-apoi nici *bisca* Petris nu era un fitecine. Nu! Ar fi dat ortul popii cu demnitate. Să fi văzut că vreun cărămidar îi ţine viaţa în mînă ca pe o bucată de splină, şi tot nu i-ar fi cerut-o înapoi, de teamă că i-a murdărit-o cu mîinile lui pline de pămînt (parcă el le avea mai curate!).

În ajun se înapoiase de la oraş, zdravăn ca un mistreţ. Fusese după bani. Nici tu bun găsit, nici tu bună

ziua! S-a închis în bîrlogul lui şi număra, număra, ascuns ca să nu-l vadă nimeni, apoi a ieşit afară şi ţine-te aghioase.

L-a pălit un somn greu. Sforăia ca o hodoroagă de car cu boi. Eu eram încredinţat că o să moară şi m-am liniştit. Straşnic ar mai fi fost la cărămidărie fără *bisca* Petris! L-am fi făcut şef pe Iovanis şi treaba ar fi mers strună. Toţi îl ţineau în mare cinste pe Iovanis. Mare cinste! El, dacă voia, putea să oprească în loc şi soarele, că-l ţinea în mînă. Putea, dacă voia, să alunge trenul, să-i dea un picior undeva şi să-l trimită să se văicărească în bălţile lui.

Un asemenea şef, da, mai zic şi eu! Dar mai întîi trebuia să aşteptăm să moară *bisca* Petris. L-am întrebat pe pistruiatul de Tole ce crede, şi el hăhăi ca un broscoi:

— Ăsta, bre? Ha, ha, ha! Păi ăsta nu moare!

— Da de ce?

— Auzi la el! Fiindcă nu vrea, bre, de asta.

— Cum, omul moare cînd vrea?

— Ihî!

Tole era un gogoman. Bine făceam eu că nu legam prietenie cu el. Ce-mi trebuia mie să mă-ncurc în vorbă cu el? Dă-l încolo! Pînă şi lutul era mai deştept decît Tole. Afară de asta, îşi bătea joc de ţigănuş, din care pricină mi-era şi mai nesuferit. Cu ce era el mai presus de ţigănuş? Înainte de toate avea ochii mititei cît o muscă. Nu, n-aş fi legat niciodată prietenie cu el. Dă-l încolo!

Bisca Petris dormea şi iar dormea. În gîtlej parcă i se rostogolea o mărgea dintr-un şirag de mătănii. Nu apucase să se trezească măcar o dată din ajun. Abia dimineaţă catadicsi să deschidă pentru o clipă pleoapele-i umflate, cît ne numără, apoi se cufundă

din nou într-un somn greu, ca de plumb, de-ai fi zis că n-a dormit de o săptămînă.

Muștele se fugăreau în voie pe mutra lui plesnind de grăsime. Din timp în timp, *bisca* Petris le alunga mînios, așa cum fac caii leneși, dar muștele se năpusteau și mai furioase asupră-i. Atunci se supără și el și le lăsă de capul lor, lăsîndu-se în voia somnului cu totul. Sforăia liniștit, sorbind somnul cu aceeași desfătare cu care un pașă trage din narghilea.

Dar nici asta nu potoli temerile mele. Ei, și m-am dus la Cristas. Să mă lămurească el. Tare înțelept mai era Cristas! Niciodată pînă azi nu mă lăsase să am vreo nedumerire.

M-am apropiat încet de el.

— Stăpînu-i bolnav? îl întreb. Da? Zace de vreo boală grea, Cristas?

— Cine? Ăsta? face el fără pic de milă. *Bisca* Petris? Haida bre, se-mbolnăvesc vreodată ăi de-alde el?

— Păi, atunci ce-i cu somnul ăsta pe capul lui?

— A! E mulțumit! De-aia doarme.

(Uricioasă boală mai avea și Petris-porcanul!)

— Pentru că s-a umplut de bani. De-aia. În piață s-au scumpit cărămizile la o drahmă și jumătate bucata.

Atunci m-am arătat mulțumit și eu.

— Așa? Strașnic! Înseamnă c-o să ne mărească și nouă simbria.

Cîțiva din preajmă, care auziră vorbele mele, clătinară din cap neîncrezători ca niște babe.

— Paște, calule, iarbă verde! mormăi înțelept Iovanis.

Știam acum că Petris e teafăr sănătos și mulțumit, totuși eram neliniștit. Nu cumva a pățit ceva omul — că om era — cu toate că ceilalți ziceau că-i porc. La urma urmei și porcii au suflet, și pe ei îi doare.

Îl trag pe Cristas de mînecă și-i spun:

— Hai să facem gălăgie, să-l trezim, să vedem de nu-i bolnav.

Iovanis mă privi nemulțumit.

— E sănătos, bre. Sănătos tun. Nu-i purta tu de grijă, zevzecule! mi-o reteză el.

— Să vezi, nene Iovanis, știu, matale ai dreptate. Da hai să bușim formele, să batem în tablă. Să-ncercăm. Ce-avem de pierdut dacă încercăm?

— Ha-ha-ha! și toți izbucniră în hohote de rîs. Sărmane refugiat! Mare zevzec mai ești, bre! Păi ce, bre, se trezește porcul ăsta de gălăgie?

— Da ce face?

— Doarme și mai bine. Nici măcar nu mișcă.

— Atunci, cum poți să-l trezești?

— Cum? făcu Cristas spre mine.

— Chiar așa.

El nu-mi răspunse. Se întoarse spre ceilalți și-i săgetă cu privirea ca un mare general.

— Hei!

Toți se opriră în loc și se uitară la Cristas.

— Ce e? întrebau ochii lor de țărani. Ce e? glăsuiră ei.

— Încetarea! rosti răspicat Cristas.

Și-atît a trebuit! Fiecare încremeni în locul unde se afla, de parcă i-ai fi tăiat răsuflarea cu un brici. Eu așteptam să văd ce are să se întîmple. Toți se uitau cu încordare la *bisca* Petris, la nările lui care fierbeau ca o oală pe foc. Nu trecu nici jumătate de minut și sforăitul conteni brusc.

— Eeeei! strigă furios mortul. Ce stați? La treabă! Haida, ce stați degeaba?

Cristas și Iovanis mă priviră ca pe un pisoi vinovat.

— Vezi? Zevzecule! Pst! făcu el celorlalți. Hai, la lucru!

— Zevzecule! bombăneau cărămidarii.

Și se apucară din nou de lucru. M-am aplecat și eu, opărit, să ridic forma de jos.

Cărămidarii aveau dreptate. Ei ajunseseră să-l cunoască prea bine pe *bisca* Petris. Îl știau acum pînă în măruntaie.

M-am aplecat să ridic forma și am dat cu ochii de lutul noroit. Pînă și el își bătea joc de mine: „Zevzecule!" Lasă, așa-mi trebuie...

CAPITOLUL XIII

Discul soarelui se rostogolea încet-încet pe cer, ca o roată de car tras de niște bivoli somnoroși.

Burta noastră strigase de multă vreme „încetarea", dar nimeni nu se hotăra să bată în bidonul de sub salcie, pentru că azi aveam înțelegere să nu facem pauză. Cine avea chef să meargă la Vodena trebuia să-și ia gîndul de la pauză. Și cărămidarii își țin cuvîntul, tot așa cum călugărul ține postul.

Chiar de se speteau muncind, tot și-ar fi ținut cuvîntul. Tovarășii noștri sînt inimi curate. Poate tocmai de asta s-au și făcut cărămidari...

În fiece sîmbătă, la prînz, rămîneam flămînzi. *Bisca* Petris era neclintit în privința asta. „Dacă ăștia mănîncă, se îngreuiază, își spunea el, și nu-mi scot marfă multă. Da, nici vorbă, ursul nu joacă flămînd, dar nici sătul; atunci trage la somn. Lasă-i flămînzi, să fie ușurei." Toana asta a lui — nu știu cum se descurcau ceilalți — dar mie mi-era cu neputință s-o rabd. Mi-am adunat totuși toate puterile și

mi-am strîns zdravăn cureaua. De, era vorba de Vodena! Trebuia să nu rămîn de căruță. Atunci, la ce mai făcusem atîtea planuri? La ce mai adunasem atîția raci?

Dar genunchii nu mă mai țineau.

Și veni și clipa cînd m-am lăsat păgubaș de toate. De toate: și de planuri, și de drumul la Vodena.

„Pauză!" îmi spun istovit. Apoi las baltă forma și o pornesc spre șopron.

— Hei, *magir!* strigă *bisca* Petris în urma mea, ce cauți acolo?

— Pauză! zic eu. Mă odihnesc nițel.

— Nu mai vrei să te duci la Vodena?

— Nu.

— Bine.

Și se lungi din nou pe spate. El mîncase și acum ședea liniștit să i se așeze bine mîncarea.

M-am spălat la rîu și mi-am luat boccelùța cu de-ale gurii.

Dar abia am apucat să-mi scot roșiile pe genunchi și să pun sare pe prima îmbucătură, că îl auzii iar pe *bisca* Petris.

— Hei, *magir!* strigă el acru.

— Ce e?

— Treci la treabă!

Eu stăteam și mă uitam la el ca o cărămidă așezată în picioare. Nu pricepeam nimic.

Văzînd așa, stăpînul se ridică și se duse de bătu cu putere în bidon.

— La muncă! se răsti el tăios la mine. Și, cum nici acum nu dădeam semne că înțeleg, îmi vîrî în ochi degetele-i murdare. Adică ceasul era două și jumătate!

Da, avea dreptate. Rînduiala-i rînduială: era ceasul două și jumătate. Întotdeauna începeam lucrul

la două și jumătate: la unu și jumătate suna de pauză și la două și jumătate începeam din nou.

Pauza ținea un ceas încheiat. Eu însă nu mă odihnisem nici cinci minute. Ce însemnătate avea asta în ochii lui *bisca* Petris? El se ținea de program.

Mi-am umplut și eu gura cît am putut și m-am întors la lucru. Cărămidarii stăteau în loc muți ca niște lei împietriți. Pe neașteptate unul întinse mîna și luă de jos un pumn de lut noroit. Și lutul se prefăcu în piatră în mîna lui. (Oare în cine vrea să arunce?) Omul mozolea lutul în palmă cu ură. Nu, cărămidarii nu puteau în ruptul capului să rabde nedreptatea. Apoi, deși eu nu-mi dădeam seama, toți mă priveau cu duioșie, ca pe un frate mai mic.

Iovanis se înfurie și el. Repezi o dată cazmaua și surpă în groapa cu apă un munte întreg de pămînt. Cristas se aprindea văzînd cu ochii. O licărire aprigă îi lumina ochii. (Ce-o să se întîmple acum? Oare ce-o să se întîmple?) „Destul!“ răcni el ca o fiară. Și azvîrli lopata de zgură la vreo cincizeci de metri.

— Eeeeei! strigă apoi spre ceilalți. La masă!

Cărămidarii trîntiră sculele, de parcă l-ar fi pocnit pe *bisca* Petris în spinare.

— La masă! La masă! se auzeau glasuri îndîrjite.

Hm, ce are să facă acum Petris porcanul? M-am întors spre el. Cînd colo ce să vezi: îl pălise din senin un somn de plumb și sforăia ca și cînd ar fi vegheat cinci nopți în șir. (Vulpoiul!)

Bine i-au făcut cărămidarii.

Iată, așa se poartă adevărații viteji! Să vină acum nu unul, ci zece de alde *bisca* Petris și să se pună cu noi dacă le dă mîna! Hei! Să poftească numai! Dar *bisca* dormea... Ce să facă? Noi am pornit-o grămadă spre rîu și ne-am spălat, împroșcîndu-ne cu

apă în joacă. Ce ușor se spală noroiul cînd apa-i limpede și din belșug! Ne jucam ca niște bivoli, strigînd și cîntînd în gura mare ca să plesnească fierea de necaz în *bisca* Petris. Pînă la urmă, am uitat de foame și ne-am pus pe cîntat.

Într-un tîrziu, îmbrățișați, ne-am îndreptat spre șopron. Ne-am desfăcut traistele, am scos la iveală blidurile de lemn și am început să mîncăm cu poftă. Dar nici n-am apucat să înghițim bine primul dumicat că ochii tuturor se ațintiră asupra șoselei. În depărtare începuse să se miște ceva. Curînd vreo zece oameni gîrboviți și osteniți, cu bocceluța într-o mînă și cu un băț în cealaltă, se abătură spre cărămidărie și se opriră la baraca lui *bisca* Petris. Noi am încremenit. Ce căutau oamenii ăștia acolo?

Bisca îi cîntărea cu privirea printre genele-i urduroase. Unul dintre drumeți, cel mai voinic, ieși înaintea celorlalți și se opri lîngă stăpînul nostru, care ședea tolănit pe iarbă.

— Ce vrei? întrebă *bisca* Petris.

— Vrem de lucru, răspunse omul rugător.

Cerșeau de lucru.

Bisca Petris îi măsură din cap pînă-n picioare și căscă leneș. Apoi ne străpunse cu privirea de cîteva ori, pe ascuns.

— Vreți de lucru, hai? făcu el și, întorcîndu-se spre noi, repetă apăsat: vreți de lucru, hai?

— Da, se milogeau ceilalți.

— Aha! De lucru! se dumiri el plin de răutate și tăcu deodată, așternîndu-se iar pe somn.

Nou-veniții așteptau ținîndu-și răsuflarea. După cîteva clipe *bisca* Petris deschise ochii și și-i roti de jur împrejur. Ba se uita la noi, ba la ei, ba la lut și la cuptoare. Își suflă nasul și spuse foarte rece străinilor:

— Aha, vreți de lucru! Nu-i, nu-i de lucru.

Oamenii se întoarseră și plecară și mai gîrboviți (se vedea bine cît de copleșiți sînt).

Deodată, *bisca* Petris sări sprinten în picioare, dădu fuga la bidon, puse mîna pe băț și se porni să bată cu furie de începerea lucrului.

— Hei! La treabă! izbucni el cu sălbăticie.

Noi ne-am uitat unii la alții. Ne-am uitat apoi la spinările gîrbovite ale drumeților care se depărtau amărîți.

— Hei! strigă din nou stăpînul, venind spre noi vreo doi pași. Vrea careva să mănînce? Aud? Vrea careva să mănînce?

— Nu, nu, am spus noi umil și ne-am întors iar la muncă.

După un ceas nu mai vedeam în fața ochilor de oboseală și de foame. Zăpușeala parcă se dăduse și ea de partea lui *bisca* Petris. Soarele fierbea ca apele clocotitoare ale rîului Pozar. Ne scălda o sudoare fierbinte, fierbinte. Sudoarea curgea de pe noi cum picură grăsimea dintr-o friptură pusă pe grătar. Soarele cobora, ne dădea foc cu făclia lui, să ne ardă pielea, și pe urmă se urca iar pe cer, făcînd-o pe nevinovatul.

Să dogorească un soare atît de cîinos și tu să muncești, să muncești, să nu stai cum nu stă rotița unui ceasornic pe care îl întorci dimineața și merge toată ziua.

Și sus, de cea mai înaltă creangă a salciei, spînzura clopotnița noastră: un bidon gol, de gaz, care măsura clipă de clipă viața noastră și ruginea o dată cu ea.

Lut, noroi și ziua e mare. Lut, noroi și viața e lungă. Lut, noroi și dumnezeu e mulțumit. Oare numai dumnezeu? Da, și Petris e mulțumit.

Fă-te, mă, și tu ca Petris, să te bucuri de umbră și de grăsime. Și, dacă nu-ți place, atunci fă-te dumnezeu. Dacă nu poți să te faci dumnezeu, atunci rămîi sfînt. Cărămidar sfînt. Măgar. Traian a spus: „Să nu furi. Să nu bați" (dar să primești bătaie, poți, firește). Și a mai spus Traian: „Să nu minți". Tu ai ținut seamă de toate astea? Dacă ai ținut seamă, atunci te vei preface într-un măgăruș foarte frumos și te vei duce să paști în voie colo, sus, în luncile raiului. Ți-au furat turma? Atunci îți ei cața și păzești steluțele blînde de pe cer, blagoslovindu-l pe hoț.

CAPITOLUL XIV

Bisca Petris numără. Se apropie sîmbăta și el face socoteala. Purtîndu-și anevoie osînza, intră la el în baracă, se așază pe un bolovan și se pune să numere. Are ochii umflați, aproape închiși și și-i deschide cu degetul. Îi deschide, se străduiește să-i țină așa și numără.

Curînd, cînd noi vom fi sleiți de puteri, o să ne cheme unul cîte unul, ca să ne plătească pentru munca noastră.

— Iovanis Cepchengis!

„Hopa!" are să strige Iovanis, trîntind jos sapa; își va șterge mîinile de pantaloni, își va lua banii și-i va freca de barbă, mormăind: „Fie binecuvîntat numele lui!" Apoi va ridica nițel șorțul prins dinainte și va pune banii în buzunar.

Lucrurile se petrecură întocmai. În clipa aceea, soarele nu mai dogorea drept din față, ne trimitea

razele arzătoare pieziș, peste urechi. Se lăsa domol spre Caimacealau, să pîrjolească puțin și blana ursoaicei. Trenul pentru Bitolia trecu, dar Petris, fiindcă isprăvise cu număratul, începu să facă din nou pe mortul. Cum să-l trezim ? Acum, cînd nu-i venea la îndemînă să-l scoli din somn, nu auzea gălăgia, nu auzea nimic. Dar am mai spus, cărămidarii știau și măruntaiele din el.

— Tole ! șopti Cristas spre pistruiat. Haide !

Acesta atîta aștepta. Lăsă forma la pămînt și alergă la uscătoria cu cărămizi proaspete, prefăcîndu-se că se ia la trîntă cu țigănușul.

— Heei ! strigă Cristas răsunător. Măi tu ăla, du-te mai încolo s-o faci pe viteazul ! O să strici cărămizile, auzi !

Și-a fost destul atîta. Stăpînul sări în picioare ca ars și dădu fuga la uscătorie, întocmai ca un doctor care se grăbește să ajungă la vreme la patul celui pe moarte.

— Mă ! se rățoi *bisca* Petris la pistruiat. Tu ești luptător sau muncitor ? Ai ?

— Muncitor ! rosti pistruiatul. Numai că adineauri a fluierat trenul de Bitolia.

— A fluierat ? A... n-am auzit. N-am auzit nimic. Va să zică a fluierat... Ei, atunci pauză !

Tole se duse la „clopotnița" noastră și sună de înviere.

— Off ! făceam noi pe întrecute și ne lepădam osteneala care mai de care în lutul noroios.

Începu plata. După ce lua banii, fiecare și-i freca de barbă, de-ai fi zis că s-a umplut pe neașteptate de rîie.

Veni și rîndul meu.

— Hei, acuma refugiatul ! strigă *bisca* Petris.

M-am dus. Stăpînul stătea cu un catastif soios pe genunchi și se uita înăuntru cu un aer măreț. M-am aplecat din mijloc să văd și eu cum arată slovele porcești. Nu pricepeam o iotă. În susul filei nici tu slove, nici tu vreun număr. Doar niște mîzgăleli ciudate, cum lasă găinile în glod. Un soi de cruciulițe, de cîrlige. Astea erau slovele lui.

— Uite ! glăsui *bisca* Petris și muie creionul în gură.

Ca să mîzgălească ceva, trebuia să moaie creionul de șase ori în gură. În cele din urmă puse degetul pe o mîzgăleală care eram eu, vîrî cealaltă mînă cît o lopată într-o oală spartă („casa de bani !"), scoase „simbria" mea, o numără de trei ori și cîntări banii îndelung în palma-i umflată.

— Ține ! făcu el, și-mi întinse banii.

Am luat banii, dar cînd să plec porcanul își aminti ceva și mă chemă înapoi.

— Heei, *magir !* strigă. Vino să-ți spun ceva. Adă încoa trei drahme.

(Ce-o mai fi și asta ?)

— Păi de ce ?

— Ai chiulit de trei ori de la muncă.

— Eu ?

— Nu, eu ! Adă încoa trei drahme !

— N-am chiulit, nene Petris. M-am dus să beau apă.

— Apă ? Da era pauză ?

— Nu.

— Atunci adă încoa trei drahme.

Ce să mai spun ? I le-am dat.

— Poți să pleci ! zise el și-l strigă pe altul.

Cristas începu să clocotească.

— Măgarul ! mormăi cărămidarul printre dinți.

Ce era să spună ? Iovanis, cînd auzi ce-am pățit, se făcu foc și pară. Să sară să-l omoare și mai multe nu ! Se socotea el însuși jignit de faptul că cineva l-ar putea asemui pe Petris-porcanul cu un măgar.

Cam la un ceas după aceea totul se linişti. Sculele se odihneau rezemate de zidul barăcii, ca niște copii osteniți de atîta zbenguială. O vreme, Cristas nu se mai văzu pe nicăieri. Dar ceilalți îl dibuiră repede : drăguțul de Cristas era la pescuit. Și se întoarse încărcat de pradă.

— Manielas ! mă strigă el. Ți-am adus raci !

— Am și eu. O oală plină.

— Ia să văd.

Vîrî mîna în oală, scoase cei vreo zece raci cîți erau înăuntru și-i puse pe ai lui în loc.

— Ăștia-s mici. O să-i duc înapoi, la maica lor.

Și plecă îndată de-i aruncă în rîu, ca s-o regăsească pe maica lor.

Ciudat om mai e și Cristas !

M-am pregătit de plecare ca un bun drumeț și, cu traista în spinare și cu oala atîrnată într-o plasă de papură, apucai pe calea întoarcerii.

„Cu bine !“ ne-am urat unul altuia la despărțire. Toți aveau cîte un zîmbet de copil pe sub mustață, cei cu mustață, firește. La cei fără mustață, cu sau fără voia lor, zîmbetul era chiar zîmbet de copil. Fiindcă acolo, la cărămidărie, cine nu avea mustață era ori spîn, ori copil. Iovanis suferea mai degrabă să stea cu un șarpe încolăcit în jurul gîtului, decît să vadă un bărbat cu mustața rasă. Îi era silă de alde ăștia ca de o spurcăciune. „Un american !“ bombănea el și scuipa a scîrbă la doi metri.

Am apucat fiecare pe alt drum. Unul spre răsărit, altul spre miazăzi. Eu aveam o durere în suflet. Încotro se îndreaptă țigănușul ? M-am repezit pînă în stufăriș unde-și avea culcușul, ca să-l caut. Am fi pornit la drum împreună. Și atunci, vrînd-nevrînd, ar fi stat de vorbă cu mine. Dar în stufăriș nici urmă de el. Țigănușul plecase pe ascuns, pentru totdeauna. Nimeni nu-l petrecuse și de la nimeni nu-și luase rămas bun. Plecase ca o pasăre urîtă și umilă, pentru care nimeni nu stă în loc s-o asculte. Își luase bocceluța plină cu haine ponosite și rupte, își luase inimioara lui plină de amar și plecase fără gînd de întoarcere.

Cristas trebuia să apuce pe alt drum și mă petrecu numai pînă la șosea.

— Ei, Manielas, umblă sănătos ! Duminică trage-i un somn bun și luni să vii înapoi vesel.

Am pornit-o înainte cîntînd de răsuna șoseaua și bălăbănind oala cu raci ca pe o cădelniță :

Intre doi munți
Doi șerpi omorîți,
Ooh ! doi șerpi omorîți,
Soarta mea...

Refugiații cîntau asemenea cîntece cu ochii închiși. (Dacă nu le cîntai cu ochii închiși, nu erai un adevărat cîntăreț, nu făceai nici doi bani și mai bine tăceai.) Din pricina asta țineam și eu ochii închiși.

Așa am să mă omor și eu,
Odorul meu...

Și deodată, zdup ! m-am întins pe șosea cît eram de lung. Uite ce-nseamnă să fii cîntăreț ! Hei, acum cum să-l răsplătesc pe Dimitros, refugiatul ? Că el mă învățase să cînt așa !

Cînd m-am ridicat din colb, eram ca un morar pudrat de făină.

Nu mi-a părut rău de nimic, doar de raci. Văzîndu-se slobozi, prietenii mei au rupt-o la sănătoasa și m-am căznit o mulțime pînă să-i pun din nou în oală. Degeaba însă. Apa se vărsase toată și, dacă nu găseam cît de puțină, după vreun ceas dumnezeu i-ar fi prefăcut în îngerași. Barem să fi știut că se duc în rai! Dar pe cine să întreb? Tușa Caternio era undeva la capătul lumii, iar Cristas, ia-l de unde nu-i! Acum stătea pesemne împreună cu logodnica lui. Cine mai era ca el! Avea haz, zău, ca racii mei să ajungă în rai! Și de ce n-ar ajunge? Racul nici nu „minte", nici nu „bate"; atunci de ce n-ar ajunge în rai? Ce păcate pot împovăra o vietate atît de mică? Și care trăiește în apă? Dar și peștele trăiește în apă. Ce-ar fi dacă peștii ar ajunge în iad? Mi-am amintit că pe la jumătatea drumului curge un izvor limpede și rece. Și am grăbit pasul. De atîta ardei îmi ardeau măruntaiele și tînjeam și eu după o gură de apă. Iată, am ajuns!

CAPITOLUL XV

Nu eram singurul care se oprise la izvor. Ceva mai încolo am văzut un băiețaș negricios, stînd pe un bolovan ca un mierloi abătut. Era țigănușul. La început m-am speriat. Mi-am amintit de vorbele pistruiatului. Dacă negreala lui se lipea de mine? Dar după ce m-am gîndit mai bine, asta nu mi se mai părea ceva atît de cumplit. La urma urmei era negreală, nu rîie.

Ca să mă liniștesc de-a binelea, voiam să mai lămuresc un lucru. Acum, negreala nu mă mai prea înspăimînta. Ce, parcă pielea neagră nu e tot piele? Altceva mă frămînta pe mine. Cum vede un harap lumea din jur? Nu cumva o vede neagră? Voiam să știu asta în chipul cel mai deslușit. Asta mă îngrozea într-adevăr. Să vezi totul negru ca smoala. Făină neagră, zăpadă neagră, Siica neagră, dumnezeule!

M-am aplecat să beau apă și nu mă săturam. Apoi le-am dat apă și racilor mei. Și deodată mă fulgeră un gînd năstrușnic, care mă făcu să înghet:

„Dacă țigănușul a băut înaintea mea din izvor? Acum însă era prea tîrziu. Nenorocirea care trebuia să se întîmple s-a și întîmplat." Mi-am privit mîinile. Erau încă albe. Se vede treaba că negreala mai zăbovea, nu ieșea îndată la iveală.

Auzii un zgomot: țigănușul se ridicase liniștit și pornise din nou la drum.

— Sukrii! (Oare eu l-am strigat? Cum de l-am strigat!) Dar acum nu mai aveam încotro. Vorba zboară și n-o mai poți prinde.

Țigănușul se întoarse ca un cîine care-și aude numele. M-am gîndit să-l îmbunez într-un fel, să fac un semn, ori să-l mîngîi, căci așa sînt îmblînzite și vietățile ce trăiesc pe lîngă casă. Dar n-am fost în stare de nimic.

Zîmbii și, minune! țigănușul zîmbi și el. Frumoasă convorbire!

Nu știam ce să facem, așa că ne zîmbeam mai departe. Zîmbetul ăsta avea însă și el un sfîrșit și atunci ce-am fi vorbit? Țigănușul și-ar fi văzut de drum și totul s-ar fi isprăvit. Prin urmare trebuia să găsesc eu un chip de-a lega vorba. Trebuia negreșit să găsesc ceva.

— Stai! i-am spus, și am tăcut îndată. De ce pleci? l-am întrebat frățește, după cîteva clipe și iar am tăcut.

Țigănușul lăsă bocceluța jos și nu răspunse. Adică, zîmbi; acesta i-a fost răspunsul.

— De ce pleci, Sukrii? îi spun, de astă dată cu mai mult curaj. De ce pleci? Eu îți sînt prieten. Îți sînt prieten, *arcadaș*. Uite, îți întind mîna. Haide. Dă mîna! (Și închid ochii fără să vreau. Aoleu, mîna mea, mînuța mea, te pierd!) Dă mîna, Sukrii! (De-aș avea o mînă mai mult! dar nu-i nimic, cînd voi fi mare, am să port mănuși.)

Țigănușul, plin de nădejde și de teamă totodată, întocmai ca un cîine căruia îi întinzi o bucată de pîine și care nu știe dacă e pîine sau piatră, dădu să întindă mîna, dar o trase iute înapoi. În cele din urmă luă hotărîrea cea mare. Închise și el ochii și își șterse mîna de pantaloni (dumnezeule! palma era albă!).

— Noroc! zice, și rîde.

Dinții îi strălucesc, albi ca și grindina de mai.

— Încotro, Sukrii?

Îi place numele ăsta. Cine știe? o fi crezînd că Sukrii înseamnă frate. (Și ce, parcă nu înseamnă?)

— Mă duc... grăiește el tare amărît, lăsînd buza în jos.

— Încotro?

El rotește mîna de jur împrejur.

— Nu știu... Mă duc...

— Ai casă?

— Nu...

— Ai mamă? tată? soră?

— Nu, n-am...

— Oh...

Un gînd puse stăpînire pe amîndoi, ca și cînd un nor greu s-ar fi lăsat peste noi.

Frunzele ne priveau ca niște fluturași poposiți pe crengi.

Am răsuflat din adîncul pieptului. Și norul se ridică de pe umerii mei.

— Hai să mergem... Da, Sukrii, eu am spus asta... Am spus „hai să mergem!" Hai să mergem, Sukrii!

L-am tras încetișor de haina lui zdrențuită.

Cîteva clipe, pînă ce vorba mea îi pătrunse în inimă, țigănușul tăcu. După aceea se aplecă și își ridică bocceluța. Hai să mergem!

Și am pornit-o la drum împreună. Călcam ca niște gospodari în toată firea, care se întorc acasă aducînd cîștigul dobîndit cu trudă. Eu cu oala mea spînzurînd de umăr. Țigănușul cu niște zdrențe la capătul unui băț. Dar cît ținea la ele! Mereu întorcea capul să vadă dacă n-a căzut ceva pe jos.

Mergînd așa unul lîngă altul, am băgat de seamă că era de aceeași statură cu Sukrii. Și că are ochii la fel de blînzi. Numai pielea era puțin mai neagră, însă puțin de tot.

Acum sporovăiam pe întrecute. Ne înțelegeam de minune, cînd cu rîsete, cînd cu semne, cînd cu greaca lui stîlcită, cînd cu limba lui pocită pe care o vorbeam eu.

Am ajuns chiar și la lucruri mai de încredere. Acum era timpul să-l întreb și ceea ce mă îngrijora atîta, adică dacă o să mă înnegresc. Doar așa îmi spusese pistruiatul, ba încă se mai și jurase: „O să-te înnegrești, bre, ascultă-mă pe mine!" Și l-am oprit pe țigănuș sub un copac:

— E-adevărat?

— ??

— E-adevărat ce ți-am spus?

El mă privea ca un cărbune așezat în mijlocul șoselei.

— Lucrul ăla pe care ți l-am spus... A, da, ai dreptate ; nu ți-am spus nimic. (Hm, cum să spun ? Da eu tot am să-ți spun !) Sukrii, e-adevărat că o să mă... înnegresc ?

Umerii lui slăbuți mi-au răspuns : „Nu știu".

— Sukrii, tu n-ai avut vreodată, nu ți s-a întîmplat să ai vreodată un prieten cu pielea altfel decît a ta ? Cu pielea așa ca a mea ?

— Nu.

— De ce ?

Umerii lui slăbuți mi-au răspuns și de astă dată : „Nu-s eu de vină !"

— Așadar tu crezi că n-o să mă înnegresc ?

— Nu știu...

Și deodată din părul lui creț și încurcat ca o plasă țîșnește o vorbă, o vorbă care l-ar fi lăsat cu gura căscată pînă și pe un învățător :

— Dacă la tine înnegrești, spuse, atunci de ce eu nu albit ?

Uite ! Asta era ! M-am bucurat ! Eram nebun de bucurie ! Îmi venea să alerg spre un copac căzut în drum, să-l ridic și să-i spun și lui, să-i spun să știe și el !

— Dar dacă...

Bucuria mea se spulberă într-o clipă. Un drăcușor pitulat în sufletul meu mă săgetă cumplit.

Toate bune, cum nu se poate mai bune, dar dacă se ia numai culoarea lui și a mea nu ?

M-am uitat la cămașa țigănușului. Era înnegrită. Uite, vezi, culoarea se ia ! Și acum ? Acum la ce mă mai frămînt ? Totul era zadarnic. Ce-ai făcut nu se mai desface ! Pînă mîine am să fiu harap. Ei, bine, fie ! În toate trebuie o hotărîre. Harap, fie, harap ! Și ce-i cu asta ? Parcă harapii merg cu capul în jos ? Așa, de pildă, Sukrii. Ia-l și spoiește-l cu var. Și-o să faci din el un omuleț, un grecuieț ca toți ceilalți, ba chiar mai bun decît ei ! Gata, s-a isprăvit cu asta, la ce să mai vorbim !

În clipa aceea „haț !", alt drăcușor mă săgetă din nou. Și dacă harapii văd lumea neagră ? Aici te vreau, mintosule ! Ce te faci atunci ?

Picioarele mi se opriră în loc, deși nu era pic de noroi pe drum, ca să zic că s-au împotmolit. Și am rămas așa, încremenit, ca și cînd m-ar fi luat cineva și m-ar fi desfăcut bucăți, bucăți, azvîrlindu-mă în mijlocul șoselei.

Sukrii ! Sukrii ! Ce nenorocire a căzut pe capul meu ! Mi-am scos batista să-mi opresc plînsul. Țigănușul plîngea și el. Eu — negru și înlăcrimat ! El — negru și înlăcrimat ! Plîngeam amîndoi. Și nu știam dacă el era ca mine, sau eu eram ca el.

Batista mi se udase de tot. Batista mea, Sukrii !!!

— Sukrii ! Ia te uită ! Asta-i batista mea. Cum e batista mea, Sukrii ? Ce culoare are ? Spune-mi repede ! Spune !

— E albă ! face Sukrii. (Ah, Sukrii, ce frumos țigănuș ești, ce alb ești !)

Plîngeam ca un copil rătăcit în pădure, care se pomenește deodată într-un luminiș.

— Îți mulțumesc, Sukrii ! Îți mulțumesc. Îți mulțumesc mult, mult de tot...

Ne-am îmbrățișat și am pornit-o împreună mai departe, doi țigănuși care se iubesc.

Acum i se dezmorți și lui limba. Era încredințat că și-a găsit prietenul și că putea să-și descarce sufletul fără pic de teamă.

Să povestească despre nenumăratele-i suferințe, despre lacrimile ce i se puneau ca un nod în gît,

despre felul cum se purtau oamenii cu el la cărămidărie. Ochii lui blînzi nu mai putuseră îndura să vadă asemenea oameni și din pricina asta fugise. În scurt timp, acolo, la cărămidărie, inima i s-ar fi făcut atît de neagră și atît de grea, încît n-ar mai fi putut s-o ducă, s-o ia cu el și să plece.

Ghiufca, ghiufca, îl omoram noi toată ziua. Ce era să facă țigănușul ? Își luase în spinare zdrențele, își luase picioarele negre la spinare și plecase.

Unde să găsească el de lucru ? Vai, lumea întreagă era numai noroaie, un noroi era lumea ! Noroi pe care-l frămîntai desculț și te lăsa desculț.

Se înserase...

Soarele își strînsese plasele de pe cîmpie, făcu din ele un ghem rotund și o porni pe drumul de munte. Orașul era încă departe. Dar pe noi nimic nu ne zorea. Mergeam în voie, nepăsători, unul lîngă altul. „Lipa, lipa" făceau picioarele lui desculțe pe drum.

Trebuia să ciulesc urechea ca să aud asta. Mergeam, lăsînd departe în urma noastră lumina și intram în noapte cum intră două păsări într-un nor. Acum țigănușul nu se mai vedea. Se făcuse una cu noaptea. Ea neagră, el negru, se contopiseră.

Nu-i mai auzeam nici pasul : aici pămîntul era moale.

Ca să mă încredințez că e alături de mine, întindeam mereu mîna să-l ating.

Și deodată, cînd orașul luminat apăru în depărtare, aidoma unui foc în inima pădurii, m-am hotărît să fac gestul cel mare pe care îl plănuiam de multă vreme, ca o slujbă de pomenire, ori ca o lumînare aprinsă în amintirea prietenului meu Sukrii.

Încet-încet mi-am scos, mai bine zis am desprins de pe mine haina cafenie.

— Sukrii, spun eu, întorcîndu-mă spre partea unde trebuia să fie țigănușul. Sukrii, ia asta. Era, era (ochii mi se umplură de lacrimi), era să ți-o dau de atunci, o dată cu banii pentru fes, dar n-am mai apucat. Ia-o barem acuma, Sukrii, ca să-ți aduci aminte de mine atunci cînd o să te încălzești.

El se rușina. Altfel, oare n-ar fi întins mîna să ia haina ?

— Ia-o, Sukrii, Sukrii ! (Am bîjbîit cu mîinile în aer.) Sukrii ! (Mîinile mele bîjbîiau în gol.) Sukrii ! (Și deodată am simțit că mi se zbîrcește pielea.) Sukrii ! Sukrii ! Sukrii !!!

Nimic, nimeni, liniște... Cîmpia ce se așternea înainte îmi întoarse, stins, numele sărmanului meu prieten. Țigănușul cel negru pierise, se topise, îl înghițise liniștea, noaptea. Și dispărut a rămas pentru totdeauna.

Cine era țigănușul acela ? Un mic suflet speriat a trecut prin viața mea, într-un înveliș de piele neagră. Fără nume, fără dragoste. Și-a amestecat sudoarea în noroi împreună cu noi, și-a amestecat negreala în noroi, iar astă-seară a coborît noaptea, l-a acoperit cu o pînză neagră și l-a luat cu ea.

Cine era țigănușul acela ? De atunci nu l-am mai văzut niciodată, nicăieri. Numai noaptea, cînd se întîmplă să merg singur pe drum, îl aud cum lipăie cu picioarele lui desculțe („lipa, lipa") și umbra lui pășește alături de mine, năltuță ca și Sukrii, fratele meu de cruce mort...

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Am intrat în oraş în plină noapte şi îndată mă copleşiră alte griji şi frămîntări. Mai întîi Peios. Ceasul păstra trează amintirea bătrînului.

Pe urmă altceva care le alunga pe toate celelalte. Siica!

Pe drum întîlnii un bătrîn gălăgios cu şalvari. Era marchitanul. Trăgea după el un măgăruş încărcat cu bunătăţi şi îşi trîmbiţa marfa în graiul său:

— Hai la *dunchi! Calinchi!* Hai la gutui! Rodii!

L-am întrebat cum vinde ocaua şi mi-a răspuns:

— Drahma şi ocaua. I-am cerut să-mi dea trei ocale cu două drahme, dar nu s-a învoit.

— Nee... făcu el.

Ţăranii de pe aici spun „nu" într-un fel ciudat.

Ţăranul mormăie „nee" şi dă din cap de sus în jos, încît tu înţelegi că a spus „da" şi te linişteşti, pe cînd el vrea să zică nu.

Altfel se spune „da" pe aici. Omul dă din cap în dreapta şi în stînga, o dată, de două sau de trei ori, şi zice din gură: „A-ha-ha!" Uite, asta înseamnă la ei „da".

— Ei, îmi dai? îl întreb. Cu matale vorbesc, nene, te-nvoieşti, îmi dai?

— Nee! mormăi el din nou. Eram descumpănit.
— Bine, fie, drahma și ocaua!

Ce puteam face de vreme ce se arăta așa de încăpățînat? I-am făcut și eu pe plac.

L-am lăsat să spună „țe, țe!“ măgărușului ca să-l oprească în loc, să învîrtă două pungi din ziar și să le umple cu rodii și cu gutui. Apoi eu, boierul, am pornit-o sprinten cu povara asta spre casa Siicăi. Și m-am oprit cu pungile în prag ca un Sînt Vasile[1] venit de timpuriu. Am bătut o dată în cîrligul de la portiță și aud „poc“, și ceva făcu „poc“ în inima mea!

Tare ciudată mai este și casa Siicăi! Ciocănești în cîrlig, cîrligul face poc și îndată auzi dinăuntru un glas de femeie. La cîteva clipe, glasul ăsta de femeie și un cap cu părul nepieptănat se ivesc la fereastră.

— Ce vrei?

(E mama Siicăi.)

— Vreau... îngăimez eu înghițind cuvintele. Vreau... uite, am adus astea...

— Ce?

— Păi... gutui, rodii, raci...

— Și cui le-ai adus?

— Le-am adus... aici...

— Cui?

Tocmai cînd spune vorba asta se apleacă peste pervaz și înțelege dintr-o dată. Și glasul i se face pițigăiat-pițigăiat.

— Cuum?! Iar ai venit! Hei, a venit ologul! A venit iar șchiopul! Haida, bre! Cară-te de aici! Du-te dracului, că viu acușa la tine și-ți rup și piciorul ălălalt!

Siica auzea totul și, curioasă să vadă cine a venit, scoase și ea capul pe fereastră.

— Cine-i, mamă? întrebă ea.

[1] Zi în care în Grecia se împart daruri copiilor (n.t.).

— Cine? Uite, asta! se răsti maică-sa și-i lipi o palmă zdravănă. Pe urmă o înșfăcă de coade, o trase în casă și o tărbăci.

Eu stăteam acolo în stradă și ascultam. Și nu visam nimic altceva decît să scot mînuța învinețită a Siicăi din lăboiul maică-si, s-o pun pe a mea în loc, și ea, haina, să mă stîlcească în bătaie cît ar fi vrut.

În dimineața aceea, mama Siicăi pleca de acasă. Îmbrăcase o rochie cu un desen de rămurele pe ea și înfoiată în cute bogate, apoi avea să se ducă la biserică, la slujbă.

Era tare credincioasă și nu lipsea o dată de la slujbă. La biserică se pironea într-o strană și asculta cucernică pe cîntărețul nostru de frunte, care însă cînta rău, unul Bolițis, Atanasios Bolițis. Un timp am ținut și eu isonul în strană, dar nu ne-am înțeles în privința asta și m-am lăsat păgubaș. Ce era să fac? Drăguțul de el mă punea doar să-i țin isonul, dar eu, care mă grăbeam să ajung cîntăreț, mă hărniceam să mai și cînt. Iar el, ca să mă întoarcă din greșeală, îmi astupa gura cu pumnul, zicîndu-mi „moară stricată“.

A treia oară cînd a vrut să-mi astupe gura, m-am lăsat și eu păgubaș de cîntat în strană.

Într-un tîrziu, mama Siicăi a isprăvit să se gătească și hai la biserică.

Eu, pitulat după fereastră, ardeam de nerăbdare, abia așteptam să se ducă naibii, ca Siica să poată ieși afară și să mă bucur în liniște de dragostea ei.

Maică-sa a plecat într-adevăr, dar degeaba, căci după cîțiva pași s-a întors și a încuiat-o pe Siica în casă.

Iar noi, drăguții de noi, ne-am gîndit, ne-am gîndit, ca niște șoareci închiși într-o capcană și, la un semn, ca și cum am fi fost înțeleși dinainte, ne-am scuturat

de orice teamă și am deschis fereastra — eu la mine, ea la ea.

Ne-am privit amîndoi mult de tot și eu, plin de neliniște și de dragoste, am deschis gura, hotărît să-i spun vorbe mari. Dar am întrebat-o cum a mers cu școala.

Ea a strîmbat din buze pentru școală și după aceea mi-a spus că a plîns mereu și că acum nu vrea decît să rîdă.

Eu murmuram în sinea mea : „Siica, Siica !" atît de dulce, încît de n-aș fi știut nici un grai de pe lume, ba chiar de aș fi fost mut, aș fi murmurat la fel de dulce : „Siica !"

Ea vorbea ținînd mîna dreaptă pe obraz. Și eu mi-am dat seama numaidecît că mîna și obrazul ei vor să ascundă ceva. După cîteva clipe am văzut pe obraz o zgîrietură cumplită lăsată de ghearele mai-că-si. Și, dornic să-i lecuiesc durerea, luam gutuile și rodiile și i le aruncam una cîte una.

La urmă i-am dat de veste că racii au murit ; ne-a părut rău la amîndoi.

Acum veni rîndul Siicăi să mi le spună pe ale ei. Toate erau triste. La școală — învățători răi. Numai bătăi. Acasă — țipete, ciomăgeli, tot la fel. Și deodată uită de toate, cuprinsă de-o bucurie nemărginită.

Își aminti de ceva ! Ceva grozav ! Nemaipomenit ! Eu n-am aflat încă ? Cum se poate ?! Aici nu era băiat care să nu fi aflat și să nu fi înnebunit de bucurie. Băiat a spus ? Dar ce, parcă cei mari au rămas mai prejos ? Dar cu băieții era altă poveste. N-a rămas băiat care să nu fi chiulit de la școală. Și nici măcar o singură fată. Ea, Siica, bunăoară, a chiulit de două ori pînă acum. Și a încasat pentru asta de-a valma ghionturi, păruieli.

— Nu, Siica. N-am auzit nimic.

Și ea s-a apucat să mă lămurească. Vorbea învălmășit, încurcîndu-se mereu. Iată, erau niște lucruri despre care nici nu se putea povesti.

Lumea nici nu mai dormea din ziua cu pricina. Le-au adus la Küprii, lîngă rîu, sub platanii cei mari. Da, chiar acolo.

Dar ce e ? Despre ce lucruri e vorba ?

Niște roți mari, roșii ! Cît roata puțului. Au pe ele niște găleți mici ca acelea cu care se scoate apa din puț. Intri într-o gălețică și te ridică în cer. Pe urmă te lasă din nou în jos.

— Și altceva ?

Niște leagăne cu frînghii de fier. Te duc pînă sus de tot, încît poți să și mori. Și niște căluți de toate culorile, niște căluți frumoși care zboară prin văzduh.

— Și-ale cui sînt toate astea, Siica ?

— Să vezi, au venit cu ele niște oameni în haine de aur.

— Ia te uită !

— Și nu erau numai astea. Ce, parcă numai atîta trebuia să fie ?

— Și mai ce încă ?

— Tu ai văzut femei cu aripi ? Nu ? Cum se poate ? Da, da, femei cu aripi, chiar așa. Sînt ca îngerii, dar mai buni decît cei din biserică, fiindcă ele vorbesc și spun chiar : „Mulțumesc" și „Bine, mulțumesc !", atunci cînd le întrebi : „Ce mai faci ?"

— Adevărat ? Spune „zău !"

— Ba bine că nu ! Dar parcă numai atîta vezi ? Vezi și niște capete, fără gît, așezate pe un prosop, cum fumează țigări !

Unul stă pe o bancă și mănîncă foc. Altuia îi țin mîinile la spate și el scuipă bile, aproape o farfurie

plină ! Mai sînt și niște păsări care știu să trebăluiască. Și niște maimuțe care fumează.

— Tii, nu zău !

— Zău ! Și asta nu-i nimic.

— Ai văzut și altceva mai grozav ?

— Stai nițel. Tu ce zici : încape o casă într-o ladă ?

— Nu-ncape.

— Uite că încape și încă cum !

— O casă de-adevăratelea, întreagă ?

— Și parcă numai o casă ? Și munți, și rîuri, și orașe, tiii ! o mulțime de orașe ! Pe urmă trenuri, vapoare, măgari, cai, tot ce vrei !

— Păi cum așa ? Ai văzut tu cu ochii tăi ?

Ea, Siica, poate că n-a văzut. Dar sînt atîtea fete care se jură că au văzut.

— Da cum asta ? Cum ?

— Se uită pe o ferăstruică și orașele se ivesc și pier singure.

— Nu zău !

— Chiar așa, zău !

— Să știi c-o să înnebunesc ! Și cît trebuie să plătești ca să vezi un oraș din alea ?

— O drahmă.

— Să știi c-o să înnebunesc și eu !

CAPITOLUL II

Toată dimineața, pînă în clipa cînd Siica trebuia s-o șteargă de acasă, roțile cu gălețile cele mici mă suiau spre cer și mă coborau spre pămînt, iar leagănele mă purtau încoace și încolo ca niște cădelnițe. Flăcările pe care le înghițeau oamenii mă ardeau.

Dar mai mult ca orice doream să văd orașele. Nu-mi mai găseam astîmpăr de nerăbdare și curiozitate. Cum puteau să-ncapă atîtea orașe într-o ladă ? Să se jure prietenele Siicăi cît pofteau, degeaba, nu mai eram un vițeluș ca să cred tot ce-mi spuneau fetele.

După masa de prînz mama Siicăi se tolăni să-i tragă un pui de somn. Era timpul ca Siica s-o șteargă de acasă. Se furișă pe ușă și veni să mă întîlnească la moschee. Plecarăm spre Küprii zburînd, nu altceva. Uuu !... vuia puștimea pe sub platani. Iar roțile, leagănele și călușeii goneau de zor. Undeva cîntau niște trompete nevăzute. Totul era adevărat ! Oamenii mîncau și acuma foc. Tii, ce oameni lacomi ! Pe o masă stăteau cocoțați doi inși. Unul ținea într-o mînă un coș cu lînă murdară, din care îl îndopa pe celălalt. Lumea îi plîngea de milă, dar el se arăta grozav de mulțumit de mîncarea asta, ba își mai lingea și degetele.

Cel dintîi îl îndopă bine, apoi puse coșul deoparte și sună dintr-un clopoțel. Lumea se liniști ca prin farmec.

— Priviți, doamnelor și domnilor ! Lîna pe care a mîncat-o omul acesta va fi toarsă. El are o fabrică în burtă care toarce lîna. Să aprindem o țigară !

Zicînd aceasta scoase o țigară, o aprinse și o înghiți cît ai clipi.

— Heei ! mai e ? izbucniră vreo cîțiva, luîndu-și inima în dinți.

— Liniște ! Cin' se grăbește îmbătrînește ! Acuma stă s-o și vopsească. Ce culoare vă place ?

— Să fie roșie ! strigă unul de lîngă mine cu fața ciupită de vărsat.

— Nu ! Galbenă !

— Gura, mă ! Eu vreau să fie roșie !

— Bine, bine, lasă, nu vă certați, căută el să-i potolească. Fabrica asta le face pe plac la toți. Atunci juma-juma. Adică juma să fie roșie, și juma galbenă. Așa vreți ?

— Da, vrem ! încuviințară cei de față. Nouă, puștimii, ni se lungise gîtul tot privind.

Clopoțelul răsună din nou.

— Gata ? Țineți-vă răsuflarea. Un-doi-trei ! Unde te duci, drăguțule ? Acușa iese ața ! Gata ? Încep : un-doi-trei !

Văleu ! Văleu ! Văleu ! Ce istorie mai era și asta ? Gura celuilalt devenise un izvoraș de lînă toarsă. Și firul curgea, curgea și era și tors, și vopsit. Umplu cu lînă toarsă un coș întreg.

— Ei, sînteți mulțumiți ? întrebă omul cu clopoțelul.

— Mda, mulțumiți. Da 'mnealui nu mai mănîncă lînă ?

— Cum nu, mai mănîncă. Numai că înainte de asta trebuie să strîngem bani pentru untdelemn. Că, știți, motorașul trebuie uns.

Și scoase din sertarul mesei o pîlnie aurită, împodobită cu niște panglicuțe.

— Fiecare cît poate, spunea el, și trecea să adune gologanii noștri.

Toți au dat cîte ceva. Pînă și Siica azvîrli în pîlnie un ban vechi de aramă.

Am plecat de acolo. Ciudat : niște oameni așa de bogați la ce mai aveau nevoie de bani ? Nimeni dintre noi nu putea să se dumirească.

Ne-am dus și la călușei, la cercuri, la fiarele învățate să facă fel și fel de giumbușlucuri. Am văzut apoi și păsărica cea înțeleaptă.

— Sticletele prezicător ! striga stăpînu-său.

O mulțime de femei curioase se îmbulzeau în jur. Dădeai un bănuț de zece și păsărica îți spunea viitorul.

— Haide, Cristalenia ! o îndemna stăpînu-său. Dă cucoanei bilețelul cu norocul. Așa, sufletelule, bravo ție ! Acum fă o temenea la domnișoara de colo, că de plătit, ți-a plătit. Așa, sufletelule ! Să vină toată lumea, sticletele prezicător spune tot ce doriți !

Strașnică păsărică ! Poc ! poc ! cu cioculețul ciugulea un bilețel din grămadă și ți-l întindea numaidecît. Iar tu citeai bilețelul și aflai ce ascunde viitorul. Safca, o vecină de-a Siicăi, plîngea rezemată de trunchiul unui platan. Negreșit că i se întîmplase ceva rău. Am aflat și ce. Păsărica îi dăduse o veste proastă. Și ea, pune-te pe boceală ! și plîngi cu lacrimi amare. „Toanto ! îmi venea să-i spun. Cum poate să facă rău o păsărică bună ca asta ?"

Siica mă trăgea zorită de mînecă. Adică, „hai, vino !" Se apropia clipa cînd trebuia să se întoarcă acasă și noi nu văzuserăm încă orașele. Se cuvenea deci să ne grăbim. Pe cutia aceea împodobită cu panglici, oglinzi, ilustrate și tot felul de zorzoane stătea scris : „Panoramă — Lucas Papapanaiotacopulos".

Stăpînul cutiei era cel mai înțelept om pe care îl întîlniserăm în viața noastră. Și cel mai învățat. Și cel mai mîndru. Și pe bună dreptate. La drept vorbind, eu mă așteptam să găsesc acolo un nebun. Mi se părea ciudat că nu se scrîntise trăind toată vremea în mijlocul unor asemenea lucruri !

— Ați venit să vedeți Europa ? ne întrebă el cînd dădu cu ochii de noi. Da ca să fim prieteni (eu abia m-am stăpînit să nu izbucnesc în plîns : cum de catadicsea un astfel de om să aibă un prieten ca mine ? Siica era cît pe ce să mă pizmuiască din pricină că-i iau dragostea ca s-o dăruiesc altuia. Dar, în fața unui

om ca el!...), așadar, micuții mei, urmă Lucas, ca să fim prieteni buni, întîi paraua!

Ciudat om mai era și Lucas! Cu toate că era mai bogat chiar decît regii din povești, uite-l că cerea gologani. „Doamne ferește!", vorba bunicii.

— Poftiți! Ședeți! ne strigă Lucas și tuși sec. Gata, încep: aici, Lucas Papapanaiotacopulos, omul care a colindat tot globul, vă arată lumea întreagă numai pentru o drahmă și vă desfată inima. Spuneți și la alții. Gata, încep. *Allons!*

Apăsă pe un buton: și, minune! Un oraș de aur, mai minunat decît în basme, se ivi înaintea ochilor noștri. Lucas ni-l „prezentă" numaidecît:

— Asta, domnilor, e Viena. Un oraș mare. În golfuri — vaporașe. În mijloc, domnilor, are o mare blîndă, fără fund. Zăpezi curg la vale. Peste tot muzică, dansuri și multe altele. Viena, cum i-am zis noi, domnilor, este un oraș în Austria. Regele ei se numește Frasiscos Iisus. Sfîrșit.

Acum, domnilor, vedeți Parisul, orașul minune, cu palate superbe care se numesc bulevarde. Vedeți femei cu rochii extraordinare, cele mai frumoase din lume. Trăsuri, tramvaie. Ele alunecă pe săpun. Iată un turn înalt, să poată fi zăriți hoții, că este mulți la Paris. Sfîrșit.

Aici, domnilor, vedeți orașul Totokio. Spania regilor. Iată un munte din care curge smoală topită și altele. Cireși găsești berechet, numai că nu fac cireșe. Mătăsuri, clopoței, felinărașe de hîrtie. Oameni tăcuți. Mănîncă în genunchi. Foarte religioși, își spintecă burțile. Dumnezeu la ei e gol. Scoate pe gură rotocoale de fum și altele. Sfîrșit.

Acum, domnilor, vedeți Roma. Porumbei o mulțime, umblă printre picioare. Le dai să mănînce din mînă, tare blînzi. Acoperișurile de țiglă, pline de găinaț.

Iată un teatru unde fiare înspăimîntătoare îi devorează pe creștini, căci este foarte sălbatice. Regele lor, înalt de-o șchioapă, Victor Emanuel. Conducătorul lor este turc, îi zice Muselim. Se dau în vînt după macaroane. Sfîrșit.

Aici, domnilor, vedeți Marsilia, un oraș cu port, larvă și altele. Pe mare — un pod înalt ca să poți privi orașul — că e frumos cum nu se mai află. Macarale obosite ridică în sus vapoare. Cheiuri pentru pavinaj, pescărie și altele. Oameni în crîșme. Trîndăvesc și îndrugă verzi și uscate. Sfîrșit.

Acum, domnilor, vedeți Veneția, un oraș făcut pentru huzur. Plutește pe apă. Trăsuri și străzi nu este, că le-a luat apa. Bărci frumoase, cu vîrful întors. Ei le poartă în loc de ghete. Oameni hazlii, cu bricege, serenade, lăute și altele. Toată ziua cîntă. Cum am mai spus, domnilor, aici e Veneția, oraș cu ace de cap. Sfîrșit.

Acum, domnilor, vedeți Atena noastră, oraș din Grecia antică. Oameni șireți. Coloane de marmură, foarte vechi. Toți aleargă să le vadă. Iată Acropole cu regi, fete și altele. Flăcăi goi pușcă, așa cum i-a făcut maica lor, n-aveau pic de rușine. Pericle, Socrate, Demostene, Temistocle — antici cu toți. Tezeu. Ceasul de soare acum nu mai merge. Cavocolone, Olimpia, Cheramicos — unde îngropau morții. Aghios Pagos [1], felinarul lui Dighenis [2] — unul ciudat și poznaș rău. Sfîrșit. (Aici, Lucas ridică foarte sus glasul.) Ultimul și cel mai grozav! Aici, domnilor, vedeți preafrumosul Gargaliani. Oraș nemaipomenit, cu piață, copaci și altele. Cafeneaua *Preafrumoasa Eladă.* Frizerie, gimnaziu, două farmacii! În dreapta, casa cu

[1] Joc de cuvinte: „Arios Pagos", areopag, cel mai înalt tribunal în vechea Grecie, și „Aghios Pagos", sfîntul Gheață (n.t.).
[2] Rostire stîlcită. Corect: Diogene (n.t.).

două etaje a lui Mastrodimitrulacopulos. Alături, o casă cu geamuri mari ca nişte vitrine. Casa lui Sachis Canelacopulos, epitrop al sfintei biserici închinate marelui martir sfîntul Gheorghe, făcătorul de minuni — fie lăudat! Aţi văzut, domnilor, cum v-am mai spus, preafrumosul oraş Gargaliani, patria lui Lucas Papapanaiotacopulos, cel cu panorama. Sluga dumneavoastră. Mulţumesc. Sfîrşit.

CAPITOLUL III

Eram buimăciţi. Să se fi pornit să bată tobele şi noi tot nu ne-am fi dezmeticit. Am rămas locului ca nişte stane de piatră. Intraserăm în lumea basmelor şi acum nu ne mai înduram s-o părăsim.

Bine zicea Siica, avea dreptate că o să înnebunim. Pesemne că aşa e nebunia. După atîta hoinăreală era firesc să ne fie sete, dar noi nici nu ne dădeam seama de asta. De sete ne ardea nouă? Noi hoinăream prin oraşele lui Lucas. Ciudate oraşe, zău aşa! Cum de încăpeau într-o cutie ca aceea? Uite că Lucas izbutea să facă orice. Lucas era un dumnezeu în ochii noştri. Un dumnezeu mai mare decît cel al popii. Fiindcă dumnezeul popii rămînea în buchea cărţilor şi niciodată nu se arăta în faţa copiilor ca să le facă pe plac sau să-i sperie. În schimb, Lucas era un dumnezeu cu grai, pe care-l vedeai, care te vedea şi se împrietenea cu tine. Nu ştiu, dar dacă eu aş fi fost popă, un asemenea dumnezeu aş fi avut.

Siica avea ochii cît cepele. Se bulbucaseră de atîtea cîte văzuseră: păsări, trenuri, roţi, căluşei care gonesc în zbor, femei cu aripi, oameni care mănîncă foc. Oricîtă minte ai fi avut, tot ai fi înnebunit: păi cum s-o scoţi la capăt cînd toată mintea sălăşluieşte într-o bucăţică de creier?

Voiam să plecăm, dar nu puteam să ne urnim din loc şi pace. Să ne fi legat cineva de nişte cai şi nici ei n-ar fi izbutit să ne scoată de acolo. Şi chiar de-ar fi izbutit, dacă ne-ar fi scos de acolo şi de ne-ar fi închis într-un hambar, mintea tot n-ar fi fost cu noi. Mintea ne-ar fi rămas acolo la Küprii, lîngă dumnezeii aceia de aur şi de basm.

Dar în lumea asta hîdă toate au un sfîrşit. La o vreme începură să sune furios nişte clopoţei şi doi oameni cu nuiele în mînă alergau încoace şi încolo, alungînd mulţimea.

— Haideţi! strigară ei răstit. S-a isprăvit. Duceţi-vă la mamele voastre. Gata pe ziua de azi. Valea! Acasă!

Ce oameni cîinoşi! Auzi: „Valea!" Se răsteau la tine ca şi cînd tot Küprii ar fi fost al lor. Ţineau o nuia în mînă şi se credeau cineva!

— Ei, fetico, tu n-ai de gînd s-o iei din loc? se răţoiră ei la Siica. Şterge-ţi nasul şi ia-o din loc.

Nişte ticăloşi, vorba lui *chir* Avgherinos. Unde te vedeau mic, îţi spuneau tot ce le venea la gură.

Acum amuţiră şi trompetele cele nevăzute. Găleţile cele mititele rămaseră să spînzure sus, sub cerul înalt. Căluşeii se opriră pe negîndite din goana lor. Mîncătorul de lînă îşi scosese pălăria împodobită cu şireturi de aur şi se rezemase de un zid să-şi şteargă fruntea de sudoare şi să fumeze o ţigară. Tare obosit şi posac mai era. De altminteri toţi erau obosiţi şi posaci. Lucas scoase din cutia lui o bucată de brînză şi o pîine albă şi se apucă să înfulece ca un lup. Poftim! Ia te uită unde a găsit să ţină pîinea şi brînza!

Ticălosul ! Acum toate orașele au să pută a brînză. Ticălosule !

Și noi care le îndrăgisem atîta !

Mergeam pe malul rîului și le vedeam fără încetare în fața ochilor. Orașe brodate cu fir de aur, ce plutesc pe apă. Iată și palatele mărețe „care se numesc bulevarde". Iată turnurile, podurile, cireșii... și ce cireși ! Din aceia care fac cireșe. Nu ca aceia ai lui Lucas.

Mergeam alături de malul rîului. Orașele pluteau limpezi în adîncul apei. Siica, vezi colo un băiat care dă una cu piciorul în lună, de parcă ar da într-o minge și vîră un „gol" în munți ? Siica, să nu crezi că nu-s în stare de asta ! Pentru mine-i un fleac. Da de tren, ți-am spus ? Vezi colo un tren ? La tine vine, vrea să te muște. Mă duc și stau în mijlocul șinelor. „Pst ! înapoi ! spun. Repede înapoi, în cuibul tău !" adaug răstit. Și el nu știe cum s-o tulească mai iute. O să am și un fluier cu un lănțișor și o să fluier de cîte ori vreau : „Să vină aici marele oraș Viena ! Ce harababură e asta ! Să înceteze îndată muzica și toate celelalte ! Eu poruncesc !" Apoi să vezi că se apropie alt oraș, fricos... „Cine ești tu ?" „Totokio, Spania regilor..."

„Drepți ! Ce-s flăcările astea ? *Muntele* să nu mai azvîrle flăcări și altele ! Bomboane să azvîrle ! Eu îți poruncesc !" „Tu ești preafrumosul oraș Gargaliani ? Atenție ! Casa lui Papapanaiotacopulos, mă rog, să se dea la o parte. Lucas cu orașele lui este un mare mincinos. Și acum, domnilor, ultimul și cel mai grozav : Aici, domnilor, vedeți o fabrică. Vedeți cărămizi frumoase pentru case și altele. Aici o bătătură, un cuptor pentru cărămizi, iar în margine un țigănuș singuratic, asta din pricină că e foarte urît. În

dreapta, Cristas — mulțumit din cale-afară — se logodește."

— Ah ! aud un țipăt lîngă mine.

Două mîini au adus toată nenorocirea. Una a înhăcat-o pe Siica, cealaltă s-a întins spre mine.

Mîinile zdravene ale zgripțuroaicei striviră visul nostru strălucitor. Lumea care venea puhoi de la Küprii se opri în loc să vadă urmarea. „Aici, domnilor, vedeți cum o zgripțuroaică înghite doi copii. Cum le sfîșie cu unghiile bucuria lor, cum le calcă în picioare și scuipă peste visele lor de aur. Aici, domnilor, rușine ! Aici, domnilor, nu rîdeți, e cumplit de crud ! Așa. Mulțumesc. Aici, domnilor, sfîrșit."

Alt prieten nu aveam în oraș. Unde să mă duc ? Acum totul era searbăd în jurul meu. Fusese de ajuns cruzimea unei femei fără pic de inimă ca să scufunde în amar o zi întreagă.

M-am dus în Paradis, unde lumea se plimbă pe scări. M-am dus la cascada unde se adună străinii să caște gura. M-am dus la cimitir, unde eu și cu Siica mîncam *carabubu*. Nu puteam să uit asta. Inima mi-era pustie. M-am dus sub platanul din piața de sus, unde bătrînii învîrtesc pe degete șiragurile de mătănii. Peste tot pustiu.

M-am dus la Yeni-geami, la gară.

M-am dus la Țercoviani, nimic.

M-am dus și în alte locuri, dar peste tot îmi simțeam inima la fel de pustie.

Din pricina asta mi-am luat deznădejdea cu mine și am plecat împreună înapoi, înapoi la cărămidarii mei. Am plecat. Și m-am hotărît să mă întorc după o lună și jumătate, întocmai după o lună și jumătate.

La cărămidărie toţi erau de nerecunoscut. Fiecare venise înapoi cu ceva nou. Mai întîi Cristas. Era ras proaspăt şi avea nişte ciorapi noi-nouţi.

Maistrul cărămidar se fălea cu o coşcogeamitea bucată de iască şi cu două petice mari în genunchi.

Cocătorul făcuse rost de o bucată de pînză groasă să şi-o pună ca şorţ, ca să nu-şi ardă nădragii. Iovanis venise cu mîncarea lui, îmbogăţită de astă dată şi cu castraveciori.

Numai *bisca* Petris rămăsese pe loc.

L-am găsit acolo unde îşi făcea veacul, ca o stană de piatră, cercetîndu-şi picioarele murdare cu privirea, fără pic de scîrbă.

Munca intră iarăşi pe făgaşul ei, amnarele începură iarăşi să aprindă iasca, maistrul cărămidar se ţinea şi acum deoparte, respectîndu-şi rangul, iar Iovanis sforăia.

Aşa se stingeau, aşa se destrămau zilele noastre, una cîte una, aşa se învecheau şi se isprăveau săptămînile, ca să intrăm mereu în altele noi. Asta pînă în ziua cînd veni ploaia de care am pomenit la început.

Se vedea treaba că pîndea undeva după munţi, aşteptînd să se moaie soarele fierbinte şi să dea năvală şi ea. Dar cum soarele dogorea nepăsător mai departe, zgripţuroaica se înfurie şi tăbărî asupra noastră ziua-n amiaza mare, revărsîndu-ne balta. La ceasul acela în satul vecin era nuntă. Nimeni dintre noi nu s-a dus la nuntă. Şi nu s-a dus nici ploaia.

Dis-de-dimineaţă trecuseră nuntaşii călare, cu sticle de rachiu în buzunare şi cu batiste aninate la că-

pestrele cailor. Trăgeau cîte o duşcă bună, chiuiau de răsuna cîmpul şi porneau înainte în goana mare.

Cristas cel logodit îi văzu din lutul noroit şi inima îi tresări.

— Să fie cu noroc! îi urară nuntaşii.

— Mulţumesc! răspunse el cu ochii strălucitori.

Şi cum se depărtă ceata călăreţilor se puse pe treabă ca o sălbătăciune.

Pe la amiază soarele ardea aprig şi duşmănos deasupra capetelor noastre. Iovanis avea un ştergar ţesut în casă şi, cînd soarele începu să ne pîrjolească amarnic, scoase ştergarul din sîn şi se şterse de năduşeală. Era gata să-l scoată din nou la iveală, dar tocmai atunci sună încetarea lucrului. Oamenii năvăliră grămadă spre rîu şi-şi vîrîră mugind capul în apă. Eu ştiam că numai bivolii fac aşa. Cocătorul ne lămuri că zăpuşeala asta nu-i a bună.

Miji ochii, se uită la soare, la cer şi hotărî aspru:

— O să plouă!

Bisca Petris află şi el vestea, dar nu se sinchisi cîtuşi de puţin.

Muştele se înmulţiră în jurul scăfîrliei lui de trîndav.

— Soarele fierbe! i-au spus oamenii.

— Să! răspunse el, în loc de „să fiarbă“, zgîrcindu-se la vorbe.

— Păi ardem aici.

— Să! mormăi el din nou.

— O să plouă! zise maistrul cărămidar.

— Nu! făcu plin de încredinţare *bisca* Petris şi adormi din nou.

Dar năpasta veni. Şi veni întocmai aşa cum o aşteptam.

Norii își scoaseră vîrfurile din pîlniile uriașe ale muntelui, se împrăștiară de umplură tot cerul, apoi se lăsară în jos.

Vijelia ne prinse ca pe niște păsări nepregătite. Am azvîrlit uneltele la întîmplare și ne-am adăpostit buluc sub coperișurile de tablă. *Bisca* Petris se aprinse îndată, clocotea de furie, era foc și pară. Ne pomeni în graiul lui toate rubedeniile pînă la a șaptea spiță.

Noi, speriați, ne-am chircit sub coperișul de tablă, așteptînd să treacă vijelia și cea din cer, și cea a lui *bisca* Petris.

Numai că el era cu fiece clipă tot mai mînios.

— Băăă ! Băăă, cîinilor ! Băăă, măgarilor ! Repede, măi măgarilor ! Pune foile de tablă pe cărămidă, băăă ! Oh, oh, măgari ce sînteți !

Ne poruncea să aruncăm foile de tablă peste cărămizi. (Eh, bietele noastre oscioare nici cît cărămizile nu prețuiau ! Și ne pregăteam cu toții să aducem la îndeplinire porunca haină.)

Dar oare toți gîndeau să se supună ? Nu toți. Nu. Un glas tunător răsună pe neașteptate sub coperișul de tablă :

— Nu !

Am întors capul să văd cine vorbise. Era o ființă zbîrcită, slută, bolnăvicioasă. Gălbejitul de frămîntător care muncea ca un rob și tușea într-una. Oare ce i-a venit ? Toți ochii se ațintiră asupra lui.

— Nu ! spuse el și mai tare, și tot sîngele îi năvăli în față.

(Aha, de ăștia îmi ești ?)

— Nu ! strigă și Cristas.

— Nu ! se auzi un alt glas.

— Nu ! strigă un al treilea.

— Nu !

— Nu !

— Nu ! am strigat și eu.

Ploaia șuiera, plîngea, gemea. Atunci se petrecu ceva nemaipomenit. Somnorosul de *bisca* Petris, cel tăcut ca un pietroi, se trezi din vechea amorțeală și scoase un răget cumplit, întocmai ca un măgar pe care-l însemni cu fierul înroșit. Alergă în mijlocul bătăturii și începu să joace teatru. Dar ce teatru ! Plîngea, amenința, își smulgea părul, își sălta brăcinarii, țopăia. Nouă, nici că ne păsa de el. Ședeam la adăpost sub șopron și făceam haz de scălîmbăielile lui.

Bisca însă dibui iute și partea noastră slabă.

— Bree ! strigă el încurajat de propria-i voce. Bre cîinilor ! Pupați voi sîmbătă vreo para, ai ? Pupați voi vreo para ? Uite ce-o să pupați ! (și făcu un gest necuviincios). Uite, măă ! asta o să luați voi sîmbătă !

Era limpede : ori luam foile de tablă și acopeream cu ele cărămizile, ori nu primeam nici un ban în sîmbăta aceea.

Ce era să facem ? Unul cîte unul ne duceam cu foile de tablă și stăteam să le așezăm unde se nimerea, în ploaia nemiloasă ca și soarta noastră. Și turna cu găleata, năprasnic. Cîmpul primea ploaia așa cum era — gol. De cîte ori ploua, bunica ne spunea : „Copii, cerul plînge !“ Oh, bunico ! azi cerul scuipă, scuipă !

Scuipă peste toți cei vrednici doar de un scuipat. Peste toți zdrențăroșii și peste toți nenorociții. Peste toți cei lipsiți de adăpost și mai cu seamă peste cei care n-au nici măcar o foaie de tablă deasupra capului.

Ploaia turna. Rîuri, mări întregi de apă se prăvăleau cu furie pe pămînt, vrînd să-l înece.

Noi eram pierduți între apele umflate ale unui ocean. Pe undeva trebuie să fie o gară, pe undeva

trebuie să șuiere un tren, care acum se îneacă dimpreună cu șuieratul său.

Aici eram doar noi, încolo nimic altceva. Pe undeva trebuie să fie lume, dar unde, nimeni nu știa. O duzină de oameni într-un caic cu parîmele tăiate în toiul vijeliei.

Singur *bisca* Petris era străin de nenorocirea noastră. Ședea la adăpost în baraca lui și număra, număra, număra. Afară, muncitorii lui erau una cu noroiul. Unul zăcea cu fața în jos, altul zăcea pe spate. Cristas veni lîngă mine : ședea deasupra mea ca un copac, să mă ocrotească. Numai el și Iovanis se mai țineau în picioare. Toți ceilălți se făcuseră una cu pămîntul. Frămîntătorul cel slut era ca o blană de oaie azvîrlită în bătătură. Prin perdeaua ploii se zărea ca o mogîldeață negricioasă, nefolositoare și neînsuflețită, o grămăjoară de cărbuni. Nimeni dintre noi nu mai sufla. Nimeni nu mai mișca. Stăteam așa, parcă țintuiți la pămînt de piroanele ploii. Din cînd în cînd mai aruncam cîte o privire spre baraca lui *bisca* Petris și scrîșneam din dinți.

Ca să gonească mai iute, ploaia încălecă vîntul ce cobora din munți. Un bidiviu zălud și atît de aprig la goană încît înecă munții în colb.

Și bidiviul ploii zburdă necontenit, pînă la asfințit. Cînd se arătă noaptea, soarele îi lăsă ei locul și plecă să se odihnească. Atunci ne-am ridicat și noi de la pămînt. Pe cei mai mulți ne-au cules ca pe niște rufe uitate afară în ploaie.

Iovanis și Cristas se scărpinau în cap. Era multă vreme de cînd tot plănuiau și cumpăneau ei ceva în mintea lor.

Și deodată luară hotărîrea, dar fără pic de bucurie. Așa cum ai hotărî să-ți îngropi copilul care ți-a murit, așa era hotărîrea lor. „Haidem !“ glăsui Iovanis către Cristas și își trecu mîna peste frunte. „Haidem, haidem !“ repetă el furios, abia stăpînindu-și lacrimile. Cristas se împotrivea cum se împotrivește un măgar care s-a împotmolit în noroi. Ochii lui — cine știe ! ochii lui se vede treaba că erau perdeluiți de o ceață deasă : te uitai în ei și parcă vedeai un măcel. „Haida-haida !“ strigă Iovanis din nou, „haida, bre !“ „Nu, nu pot !“ făcu Cristas, și atunci Iovanis arătă din cap spre mine. „Da micul refugiat, spuneau ochii lui, ce-are să se întîmple cu el ?“ În clipa următoare se făcu deodată liniște. Și-apoi — „Haida !“ spuse apăsat Cristas, și porniră amîndoi.

Încotro se duceau ? Nimeni nu știa. Curînd însă ne dumirirăm. Cu cîte un topor pe umăr, se îndreptară spre rîu. După puțin timp am înțeles limpede ce puseseră la cale. Lovituri grele de topor răsunară în liniștea nopții. Salcia, salcia noastră, mîndria noastră, clopotnița noastră ! Salcia de lîngă trunchiul căreia ne aruncam în apă. Salcia unde șerpoaicele stăteau la soare să-și usuce cămășile. Salcia unde Iovanis își agăța traista și din ramurile căreia cocătorul făcea mături. Doborau la pămînt salcia noastră, tovarășa noastră !

Ne-am dus cu toții acolo, să fim de față la moartea sălciei. Simțeam că pleacă cineva dintre noi. Oameni eram mulți, dar salcia era una singură. Și toți — oameni și salcie — eram deopotrivă. De cînd plecase țigănușul din mijlocul nostru, ea îi luase locul. Acum o omorau. Ei, măcelarii, loveau cu putere (și se grăbeau, ca să n-o chinuiască). În întunericul nopții, semănau amîndoi cu niște clopotari (o, Peios, Peios !), cu niște clopotari care trag de funia unui clopot de bronz și sună taman miezul nopții, cu doi zmei care dărîmă turnul zînei din poveste.

Porcanul de Petris mirosi însă ceva din bîrlogul lui. Și deodată văzurăm ivindu-se în întuneric un nebun în izmene care se aruncă asupra topoarelor. Și, cu o putere pe care nimeni n-ar fi bănuit-o, îi înșfăcă pe amîndoi de mîini. De furios ce era, vorbea atît de încurcat, încît nimeni nu înțelegea ce spunea. Mai mult spumega decît vorbea. Acum nu mai semăna a porc, semăna a mistreț. Cristas îl azvîrli într-o parte, așa cum azvîrli o omidă. Dar porcul se agăță din nou de el. Atunci intră și Iovanis în horă. Mai întîi îl luă cu duhul blîndeții. Încercă să-l îmbuneze. Așa era el din fire. Bun și nevinovat, cu sufletul cum e mierea. Era adică un adevărat măgar. Numai că *bisca* Petris se încurca printre ei ca un mărăcine. Eei! dar toate pe lumea asta au un sfîrșit. Asta poate, pentru că Iovanis era murat de ploaie, iar *bisca* Petris uscat-uscățel și pentru că toți dîrdîiau în jurul lui Iovanis ca niște mîrțoage pe moarte, încît i se sfîșia în piept inima lui bună de măgar. Toate acestea laolaltă și altele încă puseră deodată capac. Inima lui Iovanis se aprinse, mierea din suflet i se acri. Lăsă jos toporul și-l apucă de guler pe *bisca* Petris.

— *Abre!* strigă el cu toată puterea glasului lui de măgar. *Abre!* Tu n-ai stat în ploaie, ai?

— Nu, răspunse acesta prostește.

— Heei! păi dacă-i așa (noi toți ne uitam la buzele lui Iovanis, așa cum la botez te uiți la popa care ține pruncul în brațe, gata să-i rostească numele) heei! păi dacă-i așa, poftim! și-l împinse pe negîndite în rîu.

Porcanul de Petris țipa și se lupta cu apa ca un țînc leneș pe care îl pui cu de-a sila să facă baie. L-am lăsat să urle cît poftea și să-l ducă rîul la vale. Iovanis bătu o dată, de două ori din palme, așa cum au obiceiul morarii, apoi puse din nou mîna pe topor.

După ce dădură gata salcia, oamenii se adunară în jur, o ciopîrțiră și o aduseră în bătătură. Lemnele fură stivuite cu grijă, mai trebuiau ceva surcele. Iovanis se îngriji și de asta. Intră în baracă la *bisca* Petris, sparse o ladă uscată, aduse scîndurile afară, aprinse iasca, o înfășură în niște cîrpe vechi luate tot din baracă, o vîntură prin aer să se aprindă bine și dădu foc lemnelor.

Ce frumos ardea focul, cum te mai mîngîia! Aburii ieșeau din noi cum iese fumul din hornul unei case de țară. Totuși, nu ne bucuram. Ne chinuia ceva. O amărăciune asemănătoare cu aceea care te copleșește atunci cînd te așezi să mănînci carnea fragedă a unui mic animal crescut de mîinile tale.

Din noi ieșeau aburi și noi tremuram într-una. Fețele ne erau posomorîte ca niște priveliști luminate de lună, ca niște stînci de munte sub vîlvătaia unui foc izbucnit pe neașteptate în pădure. Am întins în preajmă și mantalele, să se usuce și ele. Focul înjunghia noaptea în pîntece.

Iovanis aprinse o țigară. Tașca lui de piele păstrase tutunul uscat. Mai apoi azvîrli în spuză vreo cincisprezece ardei, așteptă să se coacă și ne dădu la fiecare cîte unul. „Să trăiești!“ îi mulțumeau oamenii mișcați, „să trăiești, Iovanis!“ Pîine nu aveam nici de leac. Toate pieriseră în noroi. Și am mîncat ardeii fără pîine.

Tocmai atunci se apropie de noi, cu mare sfială și umilință, o mogîldeață leoarcă de apă și ne ceru să-l lăsăm lîngă foc. Nimeni nu-l repezi: „Cară-te și crapă unde vrei, porc bătrîn!“ Nimeni nu-l luă la goană. Iovanis îi făcu loc mai aproape de foc. Ba îi întinse și un ardei. *Bisca* Petris așteptă pînă se uscă bine și deodată se întoarse spre el.

— Tu, țepchengule[1]! rosti el veninos. Mîine să mi te cărăbănești de-aici.

Toți ne-am uitat la Iovanis.

— Bine! răspunse liniștit cărămidarul. Bine.

Am simțit un cuțit de gheață străpungîndu-ne inima. Porcanul de Petris, deși ud leoarcă și bătut, ne ținea încă în ghearele lui. „Cară-te, nu mai lucrezi la mine!“ îți spunea. Și ție îți pierea glasul numaidecît. „Bine“, spuneai. El ținea pîinea ta în oala lui spartă. Te avea ca pe o furnică sub lăboaiele lui. Spuneai „bine“, lăsai capul în piept și plecai.

Iovanis se ridică de lîngă foc nespus de liniștit. Se duse, își adună toate lucrușoarele, le strînse cu grijă într-o legăturică și, cu ea pe umăr, veni înapoi. Își luă rămas bun de la fiecare în parte. O despărțire frățească, plină de bărbăție și sinceritate. „Nu vă faceți inimă rea, nu-i nimic“, spunea el la toți. Veni și rîndul meu. Eu tremuram. Oare o să-mi întindă mîna și mie acest mare dumnezeu? Da, mi-a întins mîna și mie! Și nu numai atît, m-a mîngîiat și pe creștet.

— Sărmane micuț, murmură el și, după o clipă, adăugă: Sărman, sărman măgar! Iar eu, simțind toată această mare cinste pe care mi-o făcea, m-am frecat de genunchii lui. Măgar! repetă Iovanis cu un glas ciudat, răgușit.

După aceea mă lăsă și se apropie cu pași mari de *bisca* Petris.

— Ai spus să plec, nu? rosti el aspru.

— Pleacă! răspunse acesta prostește.

Iovanis se repezi la *bisca*. Avea conștiința împăcată. „Hopa!“ strigă el și, ridicîndu-l pe umăr, se duse și-l aruncă din nou în rîu. Apoi bătu din palme, ca și cum și le-ar fi scuturat, și apucă pe șosea înainte. Pieri în noapte, liniștit, ca un înger uriaș care și-a ținut predica-i ciudată și acum se înapoia la locul său de baștină. Noroc și sănătate, Iovanis-măgar! Salută din partea noastră satul tău drag, Țepcheni!

Curînd plecarăm cu toții, rînd pe rînd, la culcare. Doar unul singur rămase să vegheze lîngă foc. Veghea și se usca. Numai că de astă dată nici unuia dintre noi nu-i fu milă de el.

[1] De fel din satul Țepcheni (n.t.).

CAPITOLUL V

Dimineața, la chemarea bidonului de gaz, unii răspunseră cu tragere de inimă, alții mai amorțiți, iar eu n-am răspuns de loc. N-aveam putere să mă ridic în picioare. Mă chinuia fierbințeala și ardeam cum arde cimbrul uscat. Răsuflam greu și eram leoarcă de sudoare.

Zăceam acolo sub o foaie de tablă și ardeam.

Cărămidarii se opreau lîngă mine, îmi treceau palma peste frunte, mă mîngîiau pe obraz și plecau.

— Eeh, sărmane, sărmane micuț! spuneau ei, și se duceau să-și vadă de treabă.

Cristas ședea cinchit lîngă mine, disperat că nu știe ce să-mi facă.

— N-aveți niște chinină? îi întreba el pe toți.

— Nu... răspundeau oamenii cu mîhnire.

— Da oțet?

— Nici oțet! ziceau ei cu și mai multă mîhnire.

Frămîntătorul cel bun și slut la față își rupse un buzunar, muie pînza în apă și mi-o puse pe frunte.

Seara, mă năpădi o toropeală grea. Multe s-au mai petrecut în seara aceea. Mă țineam de tot felul de ciudățenii. Vorbeam cu cărămizile, ba și cu ploaia m-am pus la vorbă. O rugam să mă răcorească, să-mi stingă arșița. Și ea venea cu niște limbi lungi și mă opărea. Apa era fierbinte cum e ceaiul. Toate mergeau pe dos în seara aceea. Rîul ieșise din albie și se cățăra pe munte. Mi-e sete! Nimeni nu mă auzea. Îmi dădeau să beau apă fiartă de mare. Pistruiatul scuipa să stingă un foc nevăzut. Salcia noastră era nădușită. Frămîntătorul cel slut murise și-l puseseră într-o formă de cărămizi. Cristas ținea un bici în mînă și tot bătea, bătea, bătea, iar sudoarea curgea broboane de pe el, cum picură ceara topită. Apăsătoare seară. Zăceam sub un cer ciuruit. Voiam să dorm, cu toate că nu eram treaz. Și ploaia fierbinte mă opărea. În prăpădul acesta se ivi deodată Iovanis. Trăgea din noroi un ștergar care nu se desprindea cu nici un chip. Înjura într-una: „Dumnezeii... și crucea..." și se izbea singur cu pumnul în cap. O babă întinse mîna spre el să-l îmbuneze. Avea unghiile galbene. „Unde-i Sukrii?" am țipat eu.

„Bietul de tine, bietul de tine!" făcu ea privindu-mă cu milă, și eu am înțeles dintr-o dată că Sukrii a plecat din această lume, că a plecat și nimic nu-l mai poate aduce înapoi.

Iovanis trăgea de capătul ștergarului. Trăgea, trăgea de zor și pînă la urmă îl desprinse cu un cîine plin de noroi aninat de capătul celălalt. Cîinele i se cățără, așa noroit, pe burtă și-l mușcă de obraz. Atunci baba scoase din sîn un codru de pîine neagră și-o azvîrli cîinelui, iar cîinele o luă și se înfundă din nou în noroi. Iovanis zăcea cu obrazul sîngerat de mușcătură.

— Sărmane! Sărmane! scîncea baba.

Pe urmă toate se risipiră, se topiră. Totul putea a fizic. Și se petrecură alte lucruri, niște lucruri nebunești și de neîndurat. Se făcea că fusesem pe lumea cealaltă. Vise pline de măreție. Un tren sări de pe șine, se duse și se așeză pe un mal și toată noaptea plînse și vărsă udul din el în șuvoaie fierbinți.

Un clopot suna atîrnat într-o clopotniță. Apoi clopotnița se scufundă și clopotul rămase atîrnat de cer. Dar veni dimineața: clopotul era bidonul de gaz care suna de începerea lucrului. Veni dimineața. Numai că eu nu-mi dădeam seama. Asta era dimineață? Am pus mîna pe pătură, dar pătura era plină de ghimpi. Cineva mă dezveli pe neașteptate. Am răsuflat ușurat. Și atunci am văzut. Cristas plecase de lîngă mine.

Soarele se ridicase de cinci suliți pe cer și el nu mai venea. Frămîntătorul care își rupsese buzunarul veni să-mi spună, în greaca lui stîlcită, vorbe blînde de încurajare și alinare.

— Taci, prieten Manielos, taci, taică, taci, că vine Cristas și tu faci bine. Taci, mititelule. Cristas dus după doctor. La Maslova. Taci, frate dragule, taci! Eeeh! Eh!

Ședea ghemuit lîngă mine și se străduia să găsească vorbe cît mai mîngîietoare. Și muia mereu pînza buzunarului în apă, punîndu-mi-o pe frunte grijuliu și stîngaci.

Într-un tîrziu se arătă și Cristas. Cămașa lui era numai apă. Îmi luă bucata de pînză de pe frunte și își lipi obrazul de ea.

— Apă! zise el necăjit, întorcîndu-se spre frămîntător, și acesta alergă la rîu și veni înapoi cu pînza udă.

Eu gemeam, gemeam...

— Eh, săracul de tine. Hai, taci, drăguță. Taci, mititelule. O să vină doctorul și-o să te facă bine, dragul meu Manielos.

Mîhnirea însă mocnea în el.

— Acușa, acușica pică și doctorul.

Soarele dogorea fără milă, ca și în ajun.

Sosi și amiaza. Doctorul tot nu venise. „Acușica vine!" Cărămidarii prînzeau ceva mai încolo. Făcură și pentru mine păsat din fărîmituri de pîine și-mi aduseră să mănînc.

Cristas cu frămîntătorul n-aveau poftă de mîncare — după cum spuneau ei — și rămaseră flămînzi.

După ce isprăviră cu masa, toți trecură din nou să mă vadă. Numai *bisca* Petris și maistrul cărămidar nu se sinchisiră de mine. Ba chiar bombăneau cum că am lipsit de la forma mea și le încurcam socotelile în privința lucrului.

Sosi și seara și doctorul tot nu venise. Cristas numai că n-a plîns.

A doua zi, în revărsatul zorilor, o dată cu cea dintîi trîmbiță a cocoșilor, plecă spre alt sat, după alt doctor.

Cînd *bisca* prinse de veste că lipsește pentru a doua oară, se apucă să-i pomenească pe rînd tot neamul, cu vorbe din cele mai drăgălașe.

Curînd se răsti și la frămîntător, care lăsa plămăditul lutului și venea să-mi răcorească fruntea și să-mi spună o vorbă bună, ca un frate.

El însă îl înfrunta fățiș și, ori de cîte ori gemeam, alerga îndată îngrijorat să mă mîngîie și să-mi aline suferința.

— Taci! Acușa, uite, acușa vine Cristas cu doctorul. Eh, acușica, taică dragă. Hai, frățioare, răbdare! Acușa!

Și în timp ce frămîntătorul mă adormea cu vorba-i blîndă și stîngace, amestecîndu-și lacrimile cu noroiul, un nod mi se puse în gîtlej, mă cuprinse o aprigă înfrigurare și lacrimi fierbinți de disperare îmi scăldară fața.

CAPITOLUL VI

Soarele se ridica din ce în ce mai sus și dogorea tot mai cumplit. Nimic nu-i stătea în cale să-l oprească. Norii se topiseră în ajun. Cerul era gol din zare în zare. Nu trecea măcar o pasăre să ne amăgească a răcoare cu aripile ei.

La cărămidărie, toată lumea se aștepta să dau ortul popii. Cristas nu mai venea — pesemne că nu găsea doctor. Îmi luase toată nădejdea cu el și acum, fără doctor, nu-mi rămînea decît să mor. Oamenii se aplecau asupra mea și mă priveau sfîșietor, murmurînd: „Bietul de tine, bietul de tine!" apoi îmi puneau mîna pe frunte: „Oh! bre, Cristas! Oooh!"

Ziua înainta ca un măgar încărcat de povară. „Ușt" făceau țăranii la ea și ea se tîra mai departe. Acum îmi dădeam seama limpede că am să mor. Dacă nu muream, atunci trebuia să fierb. Frămîntătorul care își rupsese buzunarul să-mi răcorească mie fruntea azvîrli cazmaua în lut și se duse de se piti după stivele de cărămizi. Iovanis plecă să vadă ce-i cu el și se întoarse întunecat.

— Ce are, nene? întreb.

— A, zice el. Nimic, îl dor ochii...

— Îl dor ochii...

— Ihî!
— Păi adineauri era sănătos.
— Uite că acum îl dor...
— Nu cumva... plînge?
— Nu, bre! Ooh!

Oare de ce nu-mi spunea că plînge? Aş fi înţeles că mor şi m-aş fi liniştit.

Plîngea! păi în asta nu era nimic rău. Şi caii plîng. O dată am văzut un cal care rămăsese toată noaptea în livadă. Dimineaţa avea ochii umflaţi de plîns. Curînd frămîntătorul veni şi se apucă iarăşi de lucru. Avea ochii roşii.

Acum soarele stătea în cruce.

Tocmai la ceasul acesta, cînd amiaza era în toi, se văzu venind înnegrit de arşiţă Trepse Lucofţi, „doctorul". Era un doctor vestit, încărcat de unelte de ale îndeletnicirii doftoriceşti. Purta un brîu de piele cu teci de tinichea pline de medicamente. Într-una piatră vînătă, în alta pir măcinat, în alta răşină de pin, în alta elixir de cedru şi aşa mai departe; măceş, floare de muşcată, felurite leacuri, amestecuri, scoarţă de copaci pisată şi alte ierburi. Pentru „junghiuri", pentru „zăvoreli", pentru „ameţeli", pentru „urdinare". În loc de brăcinar purta un ştergar ţesut în casă. De umăr îi atîrnau, legate cu cîte o sfoară, un corn de bivol şi o sticlă cu ulei. După o ureche avea un creion negru şi gros, după cealaltă, o ţevuşoară subţire de trestie. Nu ştia carte, dar ştia să facă nişte lucruri de rămîneai cu gura căscată.

Cărămidarii noştri rămaseră uimiţi văzînd atîtea arme doftoriceşti.

Trepse veni falnic şi grav ca un dumnezeu. Umbra îl urma gîrbovită şi supusă. Ca un pitic care i se

încurca printre picioare. Şi se opriră amîndoi în faţa şopronului unde zăceam. Trepse tuşi. După aceea mă privi pe neaşteptate în ochi. Ochii mei îi smulseră privirea şi i-o purtară în jos, la picioarele lui.

El se întunecă.

— Ce te uiţi aşa, mă? Dumnezeii şi...

Umbra i se chirci pe dată ca un animal speriat.

— Ce-i asta?
— Asta? Umbra. Tii, măiculiţă! Uite că e amiază!
— Amiază? Nu-i un pitic? Nu-i vreun ceas?
— Haide, haide! Hm, hm! Apă! Apă! Repede, apă! Ăstuia-i arde capul! Apă! Îi arde capul!

Plecă puţin şi se întoarse în goană. Ochii lui înfierbîntaţi de învăţat se opriră asupra unei găleţi cu apă noroită, în care cărămidarii se spălau pe mîini după ce lăsau lucrul. Puse mîna pe ea şi mi-o azvîrli drept în faţă. Pe mine mă cuprinse spaima şi mă scutură un fior neaşteptat. Trepse se aplecă din mijloc şi mă privi cu ochii lui înspăimîntători şi foarte rotunzi. N-am apucat să văd ce alte asemenea leacuri îmi pregăteşte, că o altă găleată cu apă rece mă scăldă din cap pînă-n picioare. Am început să ţip. Era limpede că voia să-mi facă de petrecanie. Mă tăvăleam pe jos, zbătîndu-mă. Cea de a treia găleată cu apă mă găsi culcat cu faţa în jos. Şi deodată m-am ridicat şi m-am proptit pe picioare, gata să muşc. Trepse chicoti ca un dumnezeu.

— Uitaţi-vă! Uitaţi-vă la el! Gata, l-am vindecat! Ia uitaţi-vă, bre!
— Bravo, Trepse! se bucurară cărămidarii într-un glas. Măi, ce doftor! E dat dracului, e dat dracului şi el, şi satul Lucovo!
— Lasă, bre, că-i ştiu eu leacul! se împăună Trepse.

Mi-am rotit privirea în jur: gurile se strîmbau de căscat. M-am uitat apoi la pomişorii din gară, m-am uitat la doctor şi am început să plîng.

— De ce mă omorîţi? Ce v-am făcut, nene? Nene Trepse, nu mă omorî.

— Ia vino-ncoa, mă prostănacule! N-ai frică, taică! şi întinse mîna să mă prindă.

Nu-mi mai rămînea decît rîul.

Am apucat-o gîfîind spre rîu, să mă arunc în apă, doar-doar oi scăpa. Dar n-a fost chip. Din trei paşi, Trepse mă ajunse din urmă şi mă ridică în sus ca pe o vrăbiuţă.

— Eh, mă zevzecule! Eh, mă! Mă! Tare nătîng mai eşti, drăguţă! Eu vreau să te lecuiesc, mă, cap de dovleac! să te fac bine!

— Să mă faci bine? Adevărat? Poţi să mă faci bine, nene Trepse?

— Cum nu, mă! Cum nu! Te fac teafăr, sănătos ca un bivol.

Alese un loc uscat şi mă întinse jos, la pămînt. Pe urmă scotoci cu mîinile lui păroase în traistă şi scoase la iveală o sticlă. În ea era ceva negru ca păcura! Scutură sticla cu putere, pînă făcu spumă, apoi degetele-i cît nişte pripoane îmi descleştară fălcile şi-mi turnă pe gît cît pofti el. Auzeam cum gîlgîie sticla şi aşteptam să plesnesc. Leacul cel tulbure al lui Trepse spumega, mă ardea. Mirosea a cedru şi a mucegai de te trăsnea.

— Nuuu! a-jun-ge! O să ples-nesc! scînceam eu sfîrşit.

— Stai, bre! Stai, bre tăicuţă!

Doctorul îmi turnă leacul pe gît pînă la ultima picătură şi apoi mă acoperi tot cu o pătură. Scoase un „Aaah!" plin de uşurare, îmi dădu prieteneşte

două palme, care voiau să însemne „sănătate", şi mă lăsă în plata domnului.

Simţeam cum mă prăvălesc într-o toropeală, cum mă pierd. Mă fura un somn greu ca un coşmar. Şi luptam să mă împotrivesc, mă împotriveam... Dar în cele din urmă m-am dat bătut.

CAPITOLUL VII

A doua zi dimineaţă m-am trezit o dată cu păsărimea din baltă. Deasupra rîului plutea o ceaţă deasă. Dar şi mai deasă ceaţă ieşea din gura maistrului cărămidar, care şedea pe vine şi fuma. Mă simţeam ceva mai bine. Leacurile lui Trepse făcuseră minunea. Cine ar fi crezut că otrăvurile alea nu mă trimit pe lumea cealaltă! Şi iată că m-au înzdrăvenit. Într-adevăr, nu eram „teafăr", nici „sănătos ca un bivol", cum se lăuda Trepse, dar cît de cît tot mă pusesem pe picioare.

Vestea însănătoşirii mele se răspîndi într-o clipă. Pistruiatul îl trezi pe Cristas, care sforăia de se auzea la o poştă, şi-i strigă:

— S-a vindecat şontorogul, bre!

— Nu mai spune! Zi „zău"!

— Zău!

Cristas azvîrli numaidecît mantaua de pe el şi dădu fuga să mă vadă. Îmi cuprinse capul în mîini, bucuros cum nu se mai poate.

— Ete, mă! ete, mă! făcea el fericit, cînd spre mine, cînd spre cărămidari.

— Să-mi trăiești, Trepse, sufletelule! strigă unul din același sat cu el, răsucindu-și mustața.

Toată lumea recunoscu acum că Trepse e un adevărat doctor.

— Măi Manielos! caută să dormi încă vreo două zile, ca să te pui pe picioare cum trebuie, mă sfătui frățește Cristas. Sfatul lui era sfînt pentru mine, așa că am dormit două zile în șir, întocmai cum mi-a spus.

Sîmbătă toată cărămidăria urma să plece la oraș. Toți plecau. Pleca pînă și *bisca* Petris, ca să încaseze niște bani de la un negustor, să aibă cu ce plăti oamenii.

Cristas lucra cîntînd. Pentru el asta era ultima săptămînă de caznă. El nu mai venea înapoi. Rămînea în sat, fiindcă peste o săptămînă era hotărîtă nunta; trebuia apoi să-l ia și pe frămîntător, ca să-l aibă naș. La amiază veni lîngă mine, ștergîndu-și fruntea de sudoare.

— Noi doi o să plecăm împreună, îmi spuse el voios și rîse șiret. Cu șiretenie, blînd și umil rîse și frămîntătorul cel slut și mînjit de noroi.

Pesemne că prietenul meu pusese ceva bun la cale: așteptam după-amiaza să aflu despre ce e vorba.

Și am aflat.

Cristas mă luă în cîrcă și mă duse la gară.

Ședeam cocoțat pe umerii lui, și Cristas era Cristas, dar glasul nu mai era al lui. Cristas se străduia să-mi spună ceva și mă povățuia cu un glas pe care îl auzeam la el pentru întîia oară. Începuse o predică cu totul și cu totul deosebită. Îl țineam cu mîinile pe după gît și simțeam cum mărul lui Adam tot urcă și coboară.

— Așa, micuțule. Așa să faci. Oamenii sînt niște măgari, niște mari măgari (să-l fi auzit Iovanis!).

Vrei să dormi, ai? Nu te las! Vrei să mori? Te las! (Oare de ce n-a venit frămîntătorul să-și ia rămas bun de la noi?) Auzi, dragă Manielos? Cînd o să te faci mare și cînd o să ajungi profesor, eu o să viu la Atena, în casa ta, să bem un rachiu. Nu-i așa, micuțule? Hei, atunci să te văd, o să-ți mai aduci tu aminte de mine, de Cristas, un muncitor? Atunci să te văd! O să-mi dai rachiu, ori o să-mi spui: „Hai, pleacă de-aci, măi zdrențărosule! Nu-mi aduc aminte de tine!“ Mda, să te văd... (Dar de ce, de ce oare nu-și ia frămîntătorul rămas bun de la mine?)

Vorbind așa, Cristas urcă pe culmea unui delușor.

De acolo, de sus, se zărea și stiva de cărămizi. Dar nu numai ea. În vîrful stivei un om făcea semne cu o șapcă. I-am făcut și eu cu mîna. Și atunci am văzut cum își trece mîna peste ochi. (Frămîntătorule, frămîntătorule, sărman tovarăș, sărman urît! Îți strîng mîna ta cea neagră. Rămîi cu bine. Plîngi. Nu te rușina. Micul tău prieten nu vede că plîngi. Cine știe, frămîntătorule! Cine știe dacă s-or mai întîlni în viață un frămîntător și un băiat nefericit! Dar dacă aflu că pe lumea cealaltă frămîntătorii stau laolaltă, înainte de-a muri am să caut, am să caut să mă fac frămîntător. Ți-o jur!)

— Auzi, dragă Manielos? (Cristas își urma netulburat firul vorbei.)

— Da, da, Cristas! da, dragă Cristas.

— În viață să nu-ți fie frică de nimic. Să nu-ți fie frică de omul rău. De ce să-ți fie frică? Toți oamenii răi sînt și foarte fricoși. Dar dacă tu ești rău, atunci să te temi de tine.

Într-un tîrziu ajunserăm la gară.

Cristas lipsi cîteva clipe de lîngă mine și se întoarse cu o bucățică de cartonaș în mînă. Îmi puse cartonașul în buzunar și așteptă uitîndu-se în partea

de unde trebuia să vină trenul. Se ferea să-mi întîlnească privirea și înjura de zor că întîrzie trenul. Numai că trenul nu se sinchisea de înjurăturile lui și tot întîrzia. Cînd i se urî de atîta zăbavă, se arătă și el. În clipa aceea Cristas se întoarse să mă privească, dar, cum căta spre norii de pe cer, nu izbuti, firește. I-am simțit mîinile mîngîindu-mă pe creștet. Le-am simțit cum îmi zburlesc părul, ca apoi să mă salte de subsuori și să mă urce în vagon. Drum bun! Trenul porni. Atunci își coborî ochii din nori și i-am văzut mai plini de umezeală decît erau norii.

Trenul pufăia răsunător. Eu îl lăsam pe Cristas acolo, în capul peronului, și mă depărtam tot mai mult. Cristas ședea în loc și-mi făcea semne cu mîna. Îmi făceau semne cu mîna el și un frămîntător urît, cocoțat în vîrful stivei de cărămizi. Văzduhul se umplu de șuierături, de nori de praf. Roțile păcăneau. Eu simțeam cum mi se strînge inima. Trenul gonea, timpul gonea și din ochi îmi curgeau lacrimi mute...

Trenul intră vijelios într-un munte găurit, trecu prin el, ieși la lumină, intră din nou într-un munte și din nou ieși la lumină, șuierînd și gonind pe întinderea nesfîrșită.

Locomotiva, neagră de fum, alerga pe șine împroșcînd aburi în lături. Șuiera mereu, iar pufăielile ei neașteptate speriau tufișurile pipernicite presărate ici, colo de-a lungul șinelor. Șuiera și pufăia ca o zăludă.

Altădată aș fi înnebunit de bucurie și m-aș fi cățărat la fereastră să fac semne cu mîna tufișurilor firave, copacilor și norilor. Dar acum... După ce mai pufăia o vreme, trenul trebuia să lase în gară un băiat cu o bocceluță în mînă și cu un ghem de șerpi în inimă: poate că Siica nu mai ține la mine și nu mă

așteaptă. Poate că maică-sa are să se arate și mai haină și n-o să ne lase să ne mai întîlnim niciodată.

Astă-seară, acolo, în baltă, cărămidarii sînt mai puțini. Poate că sînt tăcuți. Cristas cu frămîntătorul cel urît stau, poate, undeva împreună, fumează mahorcă și tac.

Fumează, isprăvesc țigările și tac mai departe. Unul smulge o mînă de iarbă, așa, fără nici o pricină. Celălalt simte poate că-l strînge puțin gulerul. Iar luna îi privește de sus, palidă și nepăsătoare.

Asta pînă ce unul șoptește: „Haidem!" și se ridică în picioare. Atunci zice și celălalt: „Haidem!" și se ridică și el.

Se ridică și se despart. Și pleacă să tacă fiecare singur.

Trenul ajunse în apropierea orașului o dată cu înserarea. Locomotiva cerceta scrutător șinele cu felinarele ei, ca să poată goni fără grijă. În dreptul unui nuc slobozi un șuierat puternic. Apoi șuieră din nou în dreptul unui depozit de gaz și după cîteva minute sosi în gară și își dădu sufletul: „fsss!"... făcu locomotiva și încremeni pe loc. Lustragiii năvăliră numaidecît prin vagoane, ca un stol de lăcuste.

După ce m-am descotorosit de vreo doi, trei, am ieșit în stradă. La ceasul acesta al serii, strada gării forfotea de lume bine îmbrăcată. De-aș fi trecut cu bocceluța mea pe acolo, de bună seamă că toți s-ar fi dat la o parte, ca să nu le murdăresc hainele, ori ar fi rîs de înfățișarea mea. Din pricina asta am apucat-o de-a dreptul prin grădini și am intrat în oraș pe poteci.

Am apăsat pe clanță și am deschis ușa. Casa mirosea a pustiu. Peste drum, casa Siicăi zăcea în întuneric. Asta însemna că toți erau plecați. De aceea

stătea învăluită în beznă. M-am uitat scrutător spre ferestre. La o fereastră — două perdeluțe albe abia se zăreau.

Liniștea se înstăpînise pe ulicioara noastră strîmtă. Forfota contenise. Mamele își strînseseră din vreme copiii acasă. Într-o curte sfîrîia o tigaie cu gogoși la prăjit și scîncea un copil.

O fereastră luminată se deschise pe neașteptate, cineva scuipă în uliță și o închise iar. Curînd se întunecă și fereastra aceea. Nu mai sfîrîia nici tigaia cu gogoși. Copilul adormi și el.

Un băiețaș în cămașă de noapte ieși pe balcon, făcu pipi de acolo și se duse la culcare. Undeva, într-un șopron, behăi o capră.

O găină care căzuse pesemne din culcuș bătu zgomotos din aripi.

Apoi nimic, totul amuți.

CAPITOLUL VIII

A doua zi dis-de-dimineață am ieșit din casă și am oprit un bătrînel, să mă lămurească.

— Siica? făcu el. Au plecat cu toții. Au plecat la țară. Într-un sat.

— Unde, moșule, în care sat?

— Păi ce, vrei să te duci și tu după ei? Uite, la Tercoviani s-au dus.

Cunoșteam satul. Cu puțin curaj, după jumătate de ceas de drum puteam fi acolo.

Mai întîi însă trebuia să-mi lustruiesc pantofii și să-mi schimb hainele.

Cu prima treabă n-am rămas de căruță.

M-am dus în piață, la platanul sub care lucra „Vasilachis lustragiul", un băiat refugiat, și el mi-a făcut ghetele lună. Cît privește hainele, trebuia să mai aștept vreo cîțiva ani pînă să am un costum nou. Și cum nu mă răbda inima să aștept atîta, am pornit-o la drum așa cum eram, fără haine noi. În piață am mai zăbovit puțin. Am zăbovit uitîndu-mă la un coș cu mărunțișuri. Brățări, piepteni, talismane. Am ales și eu ceva... ceva cu o piatră albastră. Un inel! Și pe la patru după-amiază intram în sat.

Atunci se auzi și cimpoiul de nuntă:

Dli-dli-dli... Dli-dli-dli...

Asta mă umplu de voioșie. Eram plin de lumină. Și din clipa aceea mergeam pe drum spunînd singur vorbe frumoase, înjghebînd cîntece și fluierînd în cadența tobei ce însoțea melodia cimpoiului:

Dli-dli, dli, dli, dli...

Acum dădeam cu tifla în orice ghinion, în orice lovitură a soartei. Pînă să se lase noaptea, îmi rămîneau cinci ceasuri, cinci ceasuri de viață adevărată.

Ah! să fi avut și un cal, să merg călare! Un căluț sur și sprinten, cu coama stufoasă. Cu coama stufoasă și șaua cu ceaprazuri de fir! Să fi avut apoi și o biciușcă să-l lovesc peste ureche ca și cînd aș fi dat cu sabia, să-l fac să alerge mîndru printre fete. Iar cea mai frumoasă și mai bălaie dintre toate să spună mîndră: „E-al meu călărețul ăsta! Îl vedeți? E-al meu!"

Și, într-adevăr, am ajuns în sat, la Tercoviani, și am văzut pe cea mai frumoasă și mai bălaie dintre fete. (Ah, de n-aș mai fi ajuns, de nu mi-ar mai fi fost dat să aud ce mi-a spus cea mai bălaie și mai frumoasă dintre fete!)

Locul unde se încingea jocul gemea de lume. Femei cu salbe de aur. Moşnegi care-şi uitaseră acasă şiragurile de mătănii şi anii. Flăcăi care uitaseră de sărăcie. Băietani plini de foc.

Mama Siicăi, căreia îi era silă să spună un „bună seara", ţopăia ca un ied pe iarbă verde. Tot satul era în sărbătoare. În văzduh plutea un miros plăcut, ca o mireasmă de mosc. Toate erau mîndre, o desfătare.

Cănile cu vin umblau încolo şi încoace ca suveicile la războiul de ţesut.

— *Şarap!*

— *Şarap!*

— *Şarap!* strigau toţi pe întrecute. Unuia i se năzărise să spună vinului pe turceşte, adică *şarap*, şi vorba o luă razna din gură în gură.

Intr-o bătătură cît toate zilele, netezită parcă înadins, se rotea hora în trei cercuri. Niciodată nu-mi trecuse prin minte că vodenenii şi tercovianii cei atît de cumsecade să fie aşa de înfocaţi la joc. Totul era cel din fruntea jocului. El era mai grozav decît toţi. Se sălta de la pămînt, sărea în sus, se mlădia ca oţelul şi se învîrtea ca o sfîrlează. Scotea pieptul înainte, mîndru ca un leu. Văzîndu-l, întreg şirul flăcăilor parcă îşi ieşea din minţi. Cît despre lăutari, se topeau de dulceaţa propriului lor cîntec şi nu se lăsau mai prejos, făceau cu mare dibăcie tot felul de mişcări jucăuşe.

— Iiiii! Iah-iah-iah-iah-iah-iah! chiuia cel cu daireaua, nemaigăsindu-şi astîmpăr.

Ţiganul care cînta din fluier îşi trimitea cîntecul spre cer. Ridica faţa-i lucioasă şi fluierul spre soare, întocmai ca un mierloi. Dar rostul cel mai de seamă şi cel mai acătării îl avea cimpoierul. În loc să cînte singur, luase în braţe un miel umflat şi-l punea pe el să cînte. Mare minune şi mielul ăsta al cimpoierului! Nu cînta cu gura, cînta cu picioarele! Iscusitul cimpoier ţinea mielul în braţe şi-l punea să cînte, iar el stătea şi se uita la horă. Uneori, cînd ghiersul mielului slăbea, se apleca şi-l muşca de gît, şi glasul îi răsuna din nou cu putere.

Altă minune era hora femeilor. Parcă ai fi luat o brazdă de cîmpie împestriţată de florile lunii mai şi ai fi aruncat-o să unduiască asemeni unei mlădiţe, acolo, în bătătură. Totul era numai mlădiere, ritm, graţie şi modestie. În frunte juca o femeie cu mîna stîngă prinsă de şirul celorlalte şi cu dreapta în şold, ţinînd o batistă între degete. Iar fratele, părintele, ori vecinul ei alergau numaidecît la cimpoier şi-i lipeau pe frunte cîte o hîrtie de cinci drahme.

Puţin mai încolo era locul de joc hărăzit tineretului. Şi Siica? De vreme ce nu se prinsese în celelalte două hore, unde putea fi?

Da, nu m-am înşelat. Iat-o! Joacă mai cu foc şi mai bine decît toţi. Şi e cea mai gătită şi cea mai frumoasă.

Dintre băieţi cel mai cu moţ se arată Drosiadis, feciorul bogătaşului din cartierul nostru. Nu mai ştie cum să se fălească cu bogăţia lui şi-i înfumurat de nu-l ajungi nici cu prăjina la nas. Nu joacă, nu trage fetele de codiţe, nici nu azvîrle în ele cu poamele cît nişte ghemuleţe ale platanului. Nu face nimic din toate astea, dar toţi ochii cată numai spre el.

Acum Siica joacă în frunte. Codiţele ei saltă ca nişte rămurele abia înflorite, la prima adiere a primăverii. Acum o să mă vadă (uite, uite!) şi (hopa!) are să sară pînă-n cer. Acum o să mă vadă (ah, uite, acum!) şi-are să se arunce la pieptul meu. Dar ea nu mă vede. Nu se gîndeşte decît la joc. Are grijă să nu greşească paşii, ca nu cumva s-o întreacă altă fată.

— Bravo, Siica! strigă toţi pe întrecute.
Ei, da, într-adevăr! În clipa aceea m-am hotărît. Ce mare lucru e o drahmă?
Şi, foarte mîndru, scot hîrtia în faţa tuturor. Să nu care cumva să creadă vreunul că altul şi nu eu am scos drahma. O ţin între două degete şi, chipurile nepăsător şi mîndru, aşa cum am văzut că fac cei mari, mă duc şi-o azvîrl la picioarele cimpoierului. Faţa lui rîde, faţa celui cu daireaua rîde şi ea, dar eu nici că-i bag în seamă. Gîndul meu e la fata care joacă! Toţi simt asta şi jocul se împrăştie îndată. Fetele, jignite, se adună în cerc, aşa încît să stea cu spatele la mine.
Şi atunci — minune! Drosiadis, bogătaşul cartierului nostru, care abia lăsa soarele să-i vadă faţa, ajunge dintr-un salt lîngă cimpoier, ia drahma mea umilă şi-i lipeşte pe frunte două hîrtii noi-nouţe de cîte cinci drahme! Apoi (iată-l!) mi-azvîrle la picioare biata mea drahmă! Eu încremenesc. Caut curaj în ochii Siicăi. Dar nu-i văd decît spatele. Ea pleacă. Mă aplec, ridic drahma cea umilă de jos, o strîng în mînă şi-o vîr adînc de tot în buzunarul meu cald. Să nu cumva să plîngă. Să nu cumva să răcească. Da, da. Afară se lasă frig. Mă aşez, gîrbovit, pe un bolovan. Mă ghemuiesc şi adorm acolo, întocmai ca un graur, iarna, într-un copac ars, în pustietatea cîmpului. Ce frig s-a lăsat deodată! Dar soarele? L-a acoperit un văl. Dar şi cimpoiul, mielul acela, cum s-a mai schimbat! Acum e ca un mieluţ înjunghiat. S-aude un behăit depărtat. N-am spus nimic, Siica. Nu, nu, nimic, crede-mă! Crede-mă! Treceam aşa pe aici şi m-am aşezat pe bolovanul ăsta să mă odihnesc un pic. Zău, asta-i tot. Şi aveam în buzunar un inel. L-am cumpărat din tîrg. Are o pietricică albastră ca marea, ca ochii tăi. Nu l-am luat pentru

tine. Aşa... l-am luat şi eu aşa. Uite, îl calc în picioare. Fac haz de pietricica lui ce seamănă cu un ochişor de pasăre scos. Şi se uită la mine...
Ce vrea fata asta care se apropie de mine? De mine, oare? Da, de mine, şontorogul. Ce le-am spus? Ce le-am făcut? Ce au cu mine? Uite-l şi pe băiatul care mi-a azvîrlit în faţă drahma mea umilă. Ce spune? Intreabă ceva:
— Cine-i zdrenţărosul ăsta?
Şi arată spre mine. Şi Siica răspunde:
— Ăla, ăla de colo? e un şontorog. Un şchiop din mahalaua noastră de care mi-e milă şi-i dau bomboane.
Şuşotesc ceva cu toţii. O fată subţirică se desprinde apoi din grup şi vine drept spre mine.
— Ei, tu, şchiopule! zice ea cu scîrbă. M-a trimis Siica să-ţi spun să pleci de-aici. Hai, pleacă. Diseară o să-ţi dea bomboane. Acum, hai, du-te!
De ce mă otrăvesc cu bomboanele lor? Am fierbinţeală, trebuie să mă duc să mă culc.
Pornesc la drum. Soarele străluceşte pe cer, dar înaintea ochilor mei e întuneric; iar cimpoiul şi daireaua cotcodăcesc în spatele meu:
— Cine-i zdrenţărosul ăsta?
— Cine-i?
A, un mic refugiat cu inima sfîşiată... Cu o jalnică şi stingheră monedă în buzunar.
Tercoviani e un cuib murdar de găinaţ, de care îşi tot bat joc coţofenele cele flecare.
Iar Edesa e o zgripţuroaică. Nimic altceva.
— Hei, tu! Unde te duci? mă întreabă platanii. Stau de un ceas pe malul rîului să mă gîndesc.
— Hei, tu! Ce stai? mă întreabă platanii din nou. Mai zăbovesc încă un ceas, să mă gîndesc şi la asta.

— De unde ești ?
Eu caut să aflu răspunsul în văzduh, în colbul drumului.
— Cum te cheamă ?
Îmi scormonesc mintea să-mi aflu numele.
— Vrei ceva ?
— Da.
— Ce vrei ?
— Nu știu.
Ceva mai încolo un ied singuratic paște cocoțat într-un păr sălbatic. Cînd dă cu ochii de mine, stă în loc și mă privește. Și mișcă clopoțelul ce-i atîrnă la gît.
— Dang, dang, dang !
— Pauză ! Lucrul s-a sfîrșit. Se înserează. Trebuie să plec.
Pe neașteptate văd că iedul nu-i singur. E și o căpriță cu el. Mestecă și se uită la mine. Mestecă și se uită la mine. Căprița are plăpumioara ei aruncată pe spate.
Se arată prietenoși cu mine și iedul, și căprița. Nu-mi spun nici „zdrențărosule", nici „șontorogule". Ca să mă îmbuneze, sună din clopoței.
— Dang, dang, dang ! îmi spun clopoțeii lor.
Sfînta biserică Întîmpinarea domnului privește tăcută în jur. Clopotul de sus, din clopotniță, se apleacă să audă glasul clopoțeilor, așa cum face căprița ca să audă behăitul iedului.
— Dang, dang, dang ! sună din nouă clopoțeii cei mici.
— Bang, bang, bang ! răsună cu putere clopotul cel mare, chemîndu-i parcă pe cei mici.
Frunzele de platan din Tercoviani bat din palme. Se înserează. Fumul de tămîie al serii umple văzduhul.

Toate spun că se înserează.
Iedul și căprița o pornesc spre casă. Căprița merge înainte, sunînd din clopoțelul ei, iar iedul vine după ea, ca și cînd ar fi tras cu funia. Se opresc o clipă în loc, să vadă dacă îi urmez și eu, apoi își văd mai departe de drum.
Se lasă noaptea. E timpul să te culci, Tercoviani. Noapte. E timpul să te culci, biserică. Haidem și noi, șontorogule.
Drahma doarme ascunsă în buzunarul meu. Inelul cu ochiul scos a rămas să zacă singur acolo sus, în bătătură, pierdut printre pietre.
Platanii mă privesc :
— Încotro ?
E glasul frunzelor umede. („Nu știe încotro să apuce, nu știe încotro să apuce !" își spun ele, uitîndu-se una la alta.)
— Unde se duce ? întreabă ele din nou.
Nicăieri. (Auzi : „nicăieri", fac ele, înghiontindu-se.)
— Ce ești tu ? Ce ești tu ?
— Nu sînt nimic.
Vîntul s-a lipit de pietre. Nu se mai simte nici o suflare de pasăre.
Undeva, sus, foșnește o adiere înceată.
Frunzele adorm.
— Nu sînt nimic... Și totul se liniștește.

CAPITOLUL IX

Noaptea coboară grăbită pe povîrniș. S-a înfofolit în negru și acum intră în oraș. O bătrînă șade pe o piatră și ascultă cum cîntă rîulețul. Cine oare l-a în-

vățat să cînte ? Poate că niște ciobani l-au învățat. Colo sus, în deal, sînt niște ciobani care cîntă din fluier. Pesemne că de la ei a învățat rîul să cînte. Bătrînei îi place tare mult să-i asculte cîntecul și nici nu întoarce ochii să mă vadă. Trec și eu înainte. Tușesc. Ea se supără că am tulburat-o.

— Ia vino-ncoa ! Ia spune-mi, un'te duci ? Și de ce ești așa amărît ?

— Caut de lucru...

— De lucru, aici ? La rîu ? A... ești brotăcel ?

— Caut de lucru. Nu pricep ce-mi tot spui.

— Las că te pricep eu. Ia zi, te-au bătut cumva băieții pe uliță ? Hai ?

— Ți-am spus limpede, umblu după lucru. Matale n-ai ceva de lucru pentru mine ?

— Unde vrei să am, în palmă ? (Doamne ferește !) N-am.

— Atunci, rămîi cu bine !

Plec. Ea se cuibărește acolo pe piatră, străduindu-se să prindă iar firul cîntecului întrerupt de mine. Întunericul se îndesește. Greierii țîșnesc de prin tufișuri tulburînd liniștea nopții.

Unde voiam oare să-mi găsească bătrîna aceea de lucru ? Zicea că s-au legat de mine băieții de pe stradă. Nu băieții de pe stradă, ci o fată m-a jignit. Ea și toți prietenii ei m-au jignit. Cică să-mi dea bomboane.

Orașele lui Lucas să-mi fi dat și tot nu m-ar fi îmbunat.

Acum voiam să mă fac mare. Să mă fac mare și să mă tocmesc la o asemenea muncă, încît să-i uimesc pe toți.

Pornesc mai departe.

O boală cumplită îmi roade inima. Îi știu bine leacul : Siica. Numai că leacul ăsta s-a făcut acum amar

de tot și eu nu-l mai vreau. Mai e și Peios, dar el zace adînc, adînc îngropat în pămînt. Mai e apoi Cristas și frămîntătorul, dar acum au plecat și ei. S-au dus la nuntă, undeva într-un sat îndepărtat.

Alte leacuri nu am. Ar mai fi doar munca.

Dar unde să găsesc de lucru ? Ceilalți țin strîns toate muncile și, hai, du-te tu, cu picioarele tale subțiri ca trestia, du-te de te luptă, să le iei din mîna lor.

Atunci, să stau așa ca o gînganie și să mă usuc de foame ? Îmi strîng capul în mîini, să storc o dezlegare. Iau meseriile pe rînd, una cîte una. Poți să te faci popă ? Poți să te faci învățător, chirigiu, jandarm ? (Meseria asta din urmă ar putea să lipsească, toată munca jandarmului e să tremure lumea de frica lui, mă rog, ar putea să lipsească.)

Rămîn muncile pe care le pot face și copiii, deși tot cei mari le țin în mînă și pe astea. Vînzător ? Am gustat dulceața acestei munci. Lustragiu ? Totdeauna îți put mîinile și nu cîștigi nici cît să cumperi un săpun. Servitor ? Mănînci bătaie cu nemiluita, ești un mic rob, te înjură la tot pasul și ți se dă tare puțin de mîncare. Ar putea să lipsească și astea. Toate. Alte munci pentru copii nu mai știu. Dar unde am mai văzut eu copii ? Da, am văzut copii culcați în niște lăzi, tăcuți și acoperiți de flori. Ești grozav în ziua aceea. Toată lumea se zbate, plînge și se zbuciumă în jurul tău. Tu stai fudul între flori și valuri de tămîie, nepăsător față de toți, pînă și față de învățător ! Puștimea se uită la tine pizmaș. Numai că sărbătoarea asta ține puțin. După atîta mărire și atîta jelire te pomenești singur de tot în pămînt și trece multă vreme pînă să vină careva să te mai vadă. Ba cîteodată te uită cu desăvîrșire. Și iarna

trebuie să fie tare frig acolo, în groapă, fără mangal[1], fără vatră.

A, cum de-am uitat? Da, chiar așa!

Zarafi! Am găsit! Nici nu alergi, nici nu asuzi, nici nu te ostenești. Ai o cutie cu geam deasupra, ții în ea la vedere lirele și trăiești. Asta zic și eu treabă! Dar unde să găsesc eu o asemenea cutie și bani ca să-i țin la vedere? Nu, nici asta nu merge.

Vara mă descurc eu cu fructele. Smochinii, ca niște doici, te hrănesc cu smochine dulci, dulci, fără o para. Dar ce gust au să aibă fructele dacă le culeg fără Siica? Acum toți pomii sînt pentru mine încărcați cu amărăciune. Amărăciune căreia lumea îi spune smochine, struguri, rodii...

M-am oprit sub un copac sălbatic, despre care se zice că e pomul lui dumnezeu. Cînd ședeai la rădăcina lui, l-auzeai cum își șoptește rugăciunea. M-am rezemat de trunchi.

— Bătrîne dumnezeu! spun. Nu știu dacă mă mai ții minte, te-am mai rugat eu ceva și altădată, la Vertecopi... Da, pentru turculețul acela. Acum vreau să-ți cer ceva pentru mine. E o groază de vreme decînd mă vezi tot fără îmbrăcăminte, tot fără Siica, tot fără Cristas, fără pîine. Și nu ți-e milă de mine. De ce? Nu cumva tu nu pricepi graiul celor mici? Rogu-te, străduiește-te puțin să mă înțelegi. Credeam, bătrîne dumnezeu, că ești bun... (nu cumva nu ești?). Uite, tremur. Dar nu-ți face inimă rea, eu nu mă supăr pe tine și nici nu mă plîng nimănui. Să știi numai că de acum totul s-a sfîrșit între noi. Dacă ai fi vrut să fim prieteni, mi-ai fi spus: „Vino-ncoa, ologule, am aflat că ești un mic refugiat nefericit. Poftim, ia pentru tine coliba asta mititică. Poftim, ia și plăcințica asta, ia și paltonașul ăsta, ca să te încălzești, bietul de tine." Așa, da! Și dacă ți-aș fi spus: „Mulțumesc, nu-mi trebuie!", tu numai atunci să nu mi le fi dat. Dar m-ai întrebat vreodată? Nu. Drosiadis, vecinul meu, are aproape zece rînduri de haine. Pe el l-ai întrebat cînd i le-ai dat? Nu. Eu n-am nici unul, pe mine m-ai întrebat de nu mi-ai dat nimic? Nu m-ai întrebat. Drosiadis are și o casă înaltă cu balcon, unde iese și ne scuipă cînd trecem pe stradă. (Ce înțelegere ai tu cu el?) Pînă și melcilor aud că le-ai dat cîte o căsuță, iar broaștelor țestoase le-ai dat la fiecare bărcuța ei. Mie însă nu mi-ai dat nimic. Păi dacă nu poți să-mi dai și mie ceva, atunci de ce m-ai făcut pui de om? Fă-mă melc sau o mică broască țestoasă, să am și eu căsuța mea. Te rog, bătrîne, te rog din suflet, că altfel nu mai pot. Astea-s plîngerile mele, bătrîne dumnezeu. Amin. De mic copil m-au învățat cu toții să-ți spun ție totul, să-mi deschid inima în fața ta. Uite că mi-am deschis-o. Amin!

[1] Vas mare de aramă în care se pune jeratic pentru încălzitul casei (n.t.).

CAPITOLUL X

In ultima vreme la noi în oraș se petrecuse ceva nemaipomenit, un lucru pe care nu-l poate cuprinde mintea omului. (Anul ăsta se dovedea plin de lucruri nemaipomenite.) De două săptămîni numai despre asta se vorbea. In cafenele, în curți, în mahalaua refugiaților nu se mai găsea alt prilej de vorbă. Pînă și în biserici, acolo unde auzeai doar un zumzet, încît îți spuneai în sinea ta: „Măi, bravo lor, cucernici oa-

meni!", de aplecai mai mult urechea auzeai cu totul alt cîntec.

Trecuseră aproape douăzeci de zile și tot despre asta se vorbea. Cei mari ziceau că a venit „judecata de apoi", flăcăii lăsaseră baltă cărțile de joc, femeile găteau bucate cum se nimerea. Cît despre copii, o luaseră razna și ei, nu le mai era gîndul la carte și la școală, luau de-alde unu cu duiumul. Vestea începuse să colinde și prin sate. Ba mi-aduc aminte, da, chiar așa, că și la cărămidărie se auzise ceva. Mi-aduc aminte că pistruiatul tot încerca a povesti ceva, dar ceilalți l-au azvîrlit în groapa cu noroi și el s-a liniștit. Heei, așadar, era adevărat! Eu, bolnav încă, nu m-am putut gîndi în primele zile la asta, dar încet, încet curiozitatea punea stăpînire și pe mine.

Cică la răscrucea drumului gării cu cel de la Küprii, unde apele rîului se despart în două ca o bucată de pînză tăiată cu foarfecile, acolo era minunea. Pe dinafară — nimic deosebit. Un grajd mare, o clădire lungă, cu acoperișul de tablă. Dacă nu știai nimic, treceai mai departe și nici nu catadicseai să te uiți la ea. Ei, cică așa s-a întîmplat cu toată lumea. Dacă știai carte, numai firma, pe care scria *Chinematovermion,* te punea după cîteva clipe în încurcătură. De la jumătate în jos o deslușeai bine. Eh, doar toți știau de muntele Vermion, doar era coșcogeamitea muntele cu Edesa la poalele lui. Pînă și bunicile îl știau, deși lor nu le plăcea de loc că acum se botezau și munții (altă tărășenie și asta!).

Cică pe dinăuntru era ca un grajd cu bănci de la un cap la altul. Numai că unul din pereți era fermecat. Deodată se deschidea și... minune! În mijloc avea o fereastră, dar cît timp *chinematovermion*-ul era închis, țineau fereastra acoperită cu o pînză mare.

Și, pe negîndite, vedeai minunea. Cineva nevăzut, de jos, stingea becurile electrice, dădea deoparte pînza și în fereastră se ivea o altă lume. Trenuri, mări, cai, oameni și toate nu ca ale lui Lucas, ci mișcîndu-se! Ei, să-ți plece mintea cu sorcova, ori nu? Tare mult haz avea un flăcău cu cizme, cu niște pantaloni de piele, cu o cămașă vărgată și, mă rog, cu două pistoale mari la cingătoare: făcea atîtea năzdrăvănii, încît vodenenii noștri îl îndrăgiseră grozav. Se numea Petris. Călăreț de seamă, boxer de frunte, dobora o sută de inși ca nimic. Avea apoi o pălărie cu niște margini cît toate zilele, încît zarzavagiul putea să-și facă un coș din ea. Și era chipeș de pica. Din pricina asta și spunea lumea „halal!" la urmă, cînd flăcăul fura o preafrumoasă fată.

Am întrebat dacă a încercat cineva să treacă în lumea asta în timp ce era deschisă fereastra și mi s-a spus: „Nu". Bine...

Am luat-o la picior și m-am dus la *Chinematovermion.* În pieptul meu parcă bătea o piuă. Afară, călcînd peste cojile de semințe, se îmbulzea o mulțime de gură-cască. Ședeau toți strînși cete-cete și vorbeau cu aprindere. Dar eu n-aveam timp să-i ascult. Trebuia să ajung cît mai repede înăuntru, să văd ce se poate face cu fereastra. Singurul lucru care mă supăra era numele flăcăului. Auzi, Petris! Cum adică, nu puteau să-i spună altfel, să-i dea tocmai numele lui *bisca* Petris!

Am ciulit urechea. Înăuntru era liniște. Ciudat. Eu auzisem că se încinge tărăboi, nu glumă, cu flăcăul, că se strigă în gura mare, încît nu-l lasă să-și vadă de treabă. Ba de multe ori chiar îl zăpăceau. Într-adevăr, bietul Petris avea necazuri berechet. Niște tîlhari bărboși îl tot urmăreau ca să-l prade. Cîteodată picau peste el cînd dormea. Ei, greu de povestit

ce făceau atunci vodenenii noştri ca să-l trezească. Ridicau toată lumea în picioare. Răcnete, ţiuituri, şuierături haiduceşti, bufneli cu pumnii în bănci. Pînă şi trecătorii întîmplaţi pe stradă se opreau să afle ce se petrece. Noroc că Petris se trezea de toată hărmălaia asta şi-i bătea măr pe tîlhari.

Atunci însă bătaia se muta şi în *Chinematovermion*, pentru că fiecare se lăuda şi se umfla în pene, cum că el a fost auzit de Petris şi că el l-a trezit.

Într-un tîrziu lucrurile se linişteau, căci alte belele cădeau pe capul lui Petris. Cînd scăpa şi de astea (şi nu se putea să nu scape), atunci grajdul se cutremura de strigăte şi de urale. Bucuria era atît de mare, încît oamenii izbeau în bănci cu pumnii şi picioarele de-a valma, pentru că pe atunci nu era încă la modă să baţi din palme.

M-am scotocit după trei drahme. Două drahme şi jumătate costa hîrtiuţa pe care trebuia s-o ţii în mînă ca să te lase înăuntru; restul, adică o jumătate de drahmă, o aveam pentru seminţe. Fără seminţe mai bine nici nu mai intrai, aşa pînă şi pereţii ar fi rîs de tine. Dar de hotărît tot nu mă hotăram să mă duc. Şi atunci am oprit cel dintîi băiat gata să intre pe uşă, unul cu opinci în picioare şi cu bube pe faţă, vecin cu mine...

— Ce vezi înăuntru ? îl întreb.

— Ha ? Pe Petris.

— Păi mai e acolo ?

— Este, cum nu.

— *Chinematovermion*-ul ăsta nu se mai schimbă ? Mereu Petris ? Numai Petris ?

— Haidaaa de... Zevzec mai eşti, bre, zău aşa !

— De ce ?

— Cum de ce ? Ce tot spui, bre ? Păi se poate *Chinematovermion* fără Petris ?

Eu însă nu mă hotăram nici acum. În sinea mea nu doream să-l văd pe Petris, ci mai degrabă alte lucruri. Şi din pricina asta aşteptam să iasă cineva, să-l întreb ce-a văzut înăuntru. Poate că aşa scăpam şi cele trei drahme de la pierzanie.

Şi deodată iată că ţîşni afară nu unul, ci un puhoi de oameni. Ciudat ! cei mai mulţi dintre ei erau tare posomorîţi.

— Nu mai e Petris, bombăneau cîte unii, strîmbînd din nas.

Norodul care stătea afară, pîlcuri, pîlcuri, certîndu-se de zor, tăbărîră pe ei să afle noutăţi.

— Nu mai e Petris, răspundeau cei întrebaţi. Apoi scuipau şi plecau. Să crape cu toţi de ciudă, nu altceva. Tocmai cînd se obişnuiseră şi erau gata să lege prietenie cu Petris, uite că l-au luat şi i-au lăsat fără el. Nici măcar două luni nu l-au lăsat, barem să se sature de el. Tocmai era vorba să-l facă cetăţean al Vodenei (aşa cum era obiceiul, ah, Peios, Peios !) şi uite că ăia l-au gonit.

De necaz, unul dădu cu seminţele de pămînt, de bine ce le cumpărase. După cîteva clipe ieşi pe uşă şi vecinul meu.

— Nu mai e Petris, zise şi el şi se porni să înjure de mama focului.

Eram mulţumit. Lucrurile se rînduiseră întocmai cum doream eu. Va să zică, nu mai era Petris. Acum cînd Petris lipsea, putea să fie oricine: Vanghelis, Dimca, Iovanis, oricine poftea. Mie mi-era destul că Petris se cărăbănise. M-am dus la grăsana care şedea ascunsă în spatele unui ochi de geam şi i-am întins cele două drahme şi jumătate.

— Dă-mi şi mie o hîrtiuţă, numai bună să fie !

Mi-am umplut buzunarele cu cinci, şase pumni de seminţe şi hai înăuntru. Din senin, înainte de-a apuca

eu să mă așez, se făcu întuneric beznă. Și o liniște deplină. Nu se auzea decît un mic freamăt, cum fac vacile în grajd, altfel ai fi zis că nu-i țipenie de om înăuntru.

Umblam orbește, ca o muscă în întuneric, neștiind cum să mă descurc, pînă ce două mîini mari, țărănești, mă înșfăcară și mă traseră furios pe o bancă. Și am uitat de toate numaidecît: și de Siica, și de grădinile cu smochinele amare, și de goana mea zadarnică după lucru. Toate necazurile pieriră într-o clipită, ca o adiere de vînt.

Răsună un clopoțel. Parcă ridicau și storul de la fereastră. Deodată un oraș se ivi în fereastra deschisă, un oraș uriaș, bogat, neînchipuit de frumos. Nimeni nu-l cunoștea. Dar cu mine nu se putea așa ceva. Eu l-am recunoscut din prima clipă, deși Lucas nu se afla lîngă mine, cu lămuririle lui.

— Ăsta-i *Parișul!* am strigat eu și am încercat să povestesc amănunte despre ce se vedea acolo în fereastră, despre turnul de unde se zăreau pungașii „care este cu duiumul la Pariș", despre „trăsuri și altele", dar un sîsîit ca de șerpi îmi închise gura.

— Sssst! făcură toți cei din jur. Da taci, bre, o dată! Lua-te-ar să te ia... Și atunci am tăcut chitic.

Am tăcut chitic. Și am început să privesc. Pe măsură ce priveam simțeam că amorțesc, că mă năpădește o toropeală. Și mă holbam îmbătat și fermecat la *Chinematovermion.*

Un băiețandru bun și dulce ca o bomboană merge spre Tercoviani, satul unde nunțile și petrecerile nu se mai sfîrșesc; merge călare pe un căluț cu frîul de aur și șade în șa ca un chiparos însuflețit. Oamenii îl întîmpină minunîndu-se, se holbează la el cu niște ochi cît cepele și cu gura căscată cît un chiup. Nici

nu-i de văzut altceva decît gurile și ochii lor mari cum nu s-a mai pomenit. Un „Aaaa!" prelung se lățește în mulțime.

Cimpoierul a scăpat cimpoiul din brațe și a rămas locului cu obrajii umflați. Chiar așa a pățit: i s-au umflat obrajii și i s-a dezumflat cimpoiul. „Aaaa!" suspină și clarinetul, dîndu-și sufletul. „Așa călăreț mai zic și eu!"

Și atunci s-a întîmplat minunea cea mare. Dintr-un salt, flăcăul răpește o fată bălaie dintr-un pîlc de fete și se face nevăzut. Mulțimea pornește puhoi după el, dar parcă poți să pui mîna pe un asemenea călăreț?

Și calul ajunge deodată la o fereastră uriașă, care dă într-altă lume. „Înainte! strigă flăcăul, înainte, surule, să sărim dincolo!" Și — hop! calul sare și iată-l în lumea cea nouă.

Hop! tresări un băiat care adormise pe bancă și căzu jos.

— Haaaa-hahaha! rîse lumea cu hohote, și băiatul se simți nenorocit din cale-afară și văzu cu uimire că s-au aprins luminile în jur.

— U-u-u, somnorosule! îi strigă cineva.

Băiatul se frecă la ochi și dădu să se ascundă după un stîlp.

— Hei, tu de colo! strigă vocea din nou. Du-te acasă dacă ți-e somn, zevzecule!

Băiatul plecă, dar la ușă tăbărîră asupră-i cei care nu voiau să creadă că Petris nu mai este. În mulțime era și o femeie despletită, o țigancă trupeșă, ca zîna din basmul bunicii: *Mai trăiește oare Alexandru cel Mare?*

— Petris e înăuntru ? Călărețul mai e acolo ?
— Este, este... răspunse băiatul și dădu iar să plece.

Dar unde să se ducă ? unde să se ducă în altă parte dacă nu în noroaiele bălții ? Altă viață nu se află pentru el. Nicăieri.

CAPITOLUL XI

Și din nou am pornit-o spre Vladovo. Mergeam, mergeam și drumul nu se mai sfîrșea. De partea cealaltă a rîului trecea trenul, tîrînd după el un șir de vagoane mari cît niște bivoli. Uite, dacă s-ar duce vreun grăsan cu un sutar soios în mînă la șeful gării și i-ar spune: „Mă duci pîn' la Vladovo ?", dom' șef de gară i-ar răspunde: „Poftiți, poftiți, vă rog !" Dar dacă un mic refugiat obosit și firav i-ar spune: „Rogu-te, dom' șef de gară, lasă-mă să stau și pe acoperiș și du-mă doar pîn' la Vladovo", el și-ar aminti numaidecît de firetorile lui și i-ar azvîrli în față un răspuns rece și tăios ca un cuțit: „Interzis".

Ce oameni ! Sînt unii care toată viața lor rostesc vorba asta: „Interzis !" Stau de pază la ușă și țin locul unei tăblițe cu inscripția: „Interzis". Și cînd spun vorba asta cred că fac cine știe ce mare scofală și se umflă ca niște baloane.

N-am urît nimic mai mult pe lume ca acest „interzis". N-am putut niciodată să mă împac cu el. Vedeam într-un loc o mulțime de oameni și mă uitam și la mine. Eram și eu un omuleț. Oriunde voiam să intru, gata, mă și înșfăca de ceafă: „Interzis !" Vedeam copilașii cum rîd și se tăvălesc în nisip. Un joc nespus de atrăgător... Mă duceam să mă tăvălesc și eu în nisip și dădeam iarăși peste el: „Interzis !" Mi s-a făcut lehamite de toate, am ajuns să nu mai pot suferi vorba asta, s-o urăsc. Acum înțelegeam, deși toți și toate erau împotriva mea, că asta era rînduiala pe lume. Rea, urîtă, dar ce să faci ? Asta era ! Dar eu îmi pusesem în gînd s-o schimb cînd am să fiu mare. Nu, n-aș fi lăsat-o așa. Copiii ar fi găsit o altă rînduială. Să cresc eu întîi, și stăm noi de vorbă !

Azi, în timp ce mergeam desculț la deal, mi-am întărit încă o dată această hotărîre. Și, mulțumit, călcam cu mai mult curaj. Parcă m-ar fi tras cineva în sus cu o funie. Dar pînă cînd să mă țină puterile ?

Picioarele mele subțiri ca trestia erau gălbejite de boală. Acum nu mai puteam să lovesc luna ca pe o minge. Ah, nimic din toate astea nu mai există, s-au dus toate. Acum nu mă mai gîndeam nici cum aș putea să cumpăr orașele. Pîinea era tare scumpă. Și calea lungă.

Am găsit un băț și mi-am făcut din el un baston; ah, să fi avut eu un tren ! Nu ca să-l amenință, ci să-l rog să-mi vină în ajutor. Să mă așeze pe o roată și să mă ducă de-a rostogolul. Eram încredințat că nu-i pe lume un alt copil care să aibă atîta nevoie de un tren. Dar unde să-l găsești ?

Știam trenurile ca pe apă. Le știam toate obiceiurile. Trăisem luni de-a rîndul cu ele, acolo, devale, la Vertecopi. Și ajunsesem să le cunosc ca nimeni altul. Ședeam și le cercetam unul cîte unul. Cum arată unul, cum arată altul. Știam cum șuieră „hamalul", adică marfarul, cum șuieră trenul de Bitolia, ori tre-

nul de Salonic. Toate trenurile. Numai cu unul singur n-am putut să mă înțeleg, și asta din pricină că se ținea prea fudul. Era un tren lung cît toate zilele, grozav de spilcuit și de încrezut, care nici măcar nu catadicsea să oprească în gara noastră ! Trecea ca o săgeată, șuierînd, și gonea îndrăcit pe cîmpie. Numai din an în paște, cînd linia era ocupată de vreun marfar soios, ședea în loc ca pe jeratic și pufăia așa cum pufăie domnii cei mari din țigările de foi. Nu știam nici cum îi zice, fiindcă avea numele scris în franțuzește.

Într-o bună zi, cînd s-a oprit din nou în loc și ședea ca pe jeratic, am luat un creion și m-am apucat să-i copiez numele pe o bucată de hîrtie. Ei, care va să zică slovele nu erau toate franțuzești ! De bună seamă (vorba lui *chir* Avgherinos) prima slovă era de-a noastră, grecească. Hai, scrie, domnule secretar ! Prima literă : „E“. După asta : „X“. Se cheamă că și asta e grecească. Mai departe : „P“ — slovă cunoscută și ea. Dar aici m-am poticnit. Litera următoare era doar pe jumătate franțuzească. Era un „P“ cu un fel de proptea în burtă, uite așa : „R“. După ea din nou una ușoară : „E“. Și abia acum venea greutatea cea mare : două litere la fel, ca niște șerpi ce se țin unul de coada celuilalt. Uite așa : „SS“. În totul șapte litere, adică : EXPRESS. Înțelege dacă poți !

Am scris cuvîntul pe hîrtie și-l arătam peste tot, fără să spun de unde l-am copiat. Degeaba. Nimeni nu mă deslușea. În cele din urmă m-am dus la tușa Caternio (noroc de ajutorul ei să mai cunosc și eu nițel lumea). Am nimerit-o tocmai la masă. Tușa Caternio și-a șters mustața, a luat hîrtia în mînă, a tot

pipăit-o, a sucit-o, a învîrtit-o, a mirosit-o. În cele din urmă mă întreabă pe nas :

— Unde-ai găsit tu vorba asta ?

— Păi să vezi, zic. E scrisă pe trenul ăla fudul care trece fără să oprească la noi, în gară.

Atunci mi-a dat înapoi hîrtia.

— Nu pot desluși cîrligele astea, da știu cum îi zice trenului.

— Ei, cum îi zice ?

— *Exipre !*

— *Exipre ?* Ce-o mai fi și asta ! Și ce-nseamnă ?

Tușa Caternio se văzu din nou în încurcătură. Și o făcu pe surda.

— Nu știi ? o întreb.

Ea se supără foc.

— Cum ? Doar n-ai vrea să mă-nveți mătăluță !

— Atunci zi, ce-nseamnă ?

— Așa ? Păi uite, înseamnă... un tren pentru boieri, mda. Un tren mai cu moț. Asta înseamnă. Hai, acum du-te și vezi-ți de treabă !

Da, trebuia să plec. Numai că de vreme ce mă aflam la ea, de ce să n-o pun și eu să mi le lămurească pe toate ? Parcă te-ntîlnești în orice zi cu un asemenea prilej ?

— Tușică...

— Ce e ?

— Vreau să te mai întreb ceva.

— Hai, întreabă. Da repede, că vreau să-nchiz prăvălia.

— Mă gîndesc de multă vreme : cu ce se-ndeletnicește dumnezeu ?

Tușa Caternio sări ca arsă cînd mă auzi.

— Cum adică cu ce ?

— Da. Ce face? Stă degeaba, nu face nimic?
Ea mă privi buimăcită.
— Cum să șadă degeaba?! Muncește, și încă cum! Auzi colo!
— Da ce face?
— Păi... face rînduială în lume.
Și tușa Caternio se șterse de nădușeală.
— Mai spune-mi ceva, tușică...
— Ce mai vrei?
— Uite, voiam să te-ntreb de trenuri. Are și trenurile în grija lui?
— Păi cum, să le lase de capul lor?
— Așa? Atunci nu-i bună rînduiala lui!
— Cum?
Și tușa Caternio sări în sus, ca altceva.
— Doamne atotputernice! făcu ea ridicînd ochii spre cer. Nu te mînia pe oaia ta cea rătăcită. Ia, un plod mititel și prostuț. Iartă-l! Apoi se întoarse spre mine: Și de ce nu-i bună, mă, păcătosule?
— De ce? Uite de ce: îl lasă pe *chir* Avgherinos, care-i roșu și gras de plesnește, să șadă în tren pentru un drum de jumătate de ceas și pe moș Apostolos, tăietorul de lemne, să meargă cu povara în spinare pînă hăt-departe, în Niausa, pe jos.
Zarzavagioaica mă privi ca o mîță bătrînă care a răsturnat o oală cu mîncare.
— Așadar, tușico, matale zici că dumnezeu are și trenurile în grija lui, așa?
— Hm... nu, nu, băiete, rosti ea cu blîndețe. De trenuri nu mai zic...
Și toată ziua a fost tare tristă. Tristă de tot. Mai tristă chiar decît mine...

Ajunsesem la jumătatea drumului. De aici începea și urcușul cel lung. De asta și dumnezeul apelor s-a

îndurat de drumeții osteniți și le-a presărat izvoare în cale, să aibă cu ce se răcori. Apa era limpede ca lacrima, deși din izvorul ăsta băuse cîndva un țigănuș. Și eu, care mi-am amintit de asta, uite, poftim, am rămas alb (mare mincinos a mai fost pistruiatul!).
Am muiat în apă o bucată de pîine și m-am așezat ceva mai încolo, pe o piatră, să mănînc. Era piatra pe care șezuse atunci țigănușul. M-am așezat pe piatră și-am început să mănînc cu poftă, lingîndu-mi degetele.
După ce am isprăvit, am băut încă o gură de apă și-am dat să plec. În clipa aceea se apropie un mierloi pocit și se apucă să ciugulească firimiturile. „Cine știe cît postește săracul, aicea sus, sub oblăduirea unui dumnezeu străin! Hai, mănîncă, *arcadaș*, mănîncă, frățioare..."
Mierloiul ciuguli toate firimiturile, veni de bău apă din izvor și apoi își luă zborul. Drum bun!
— Sukrii, spune-i lui dumnezeu despre trenuri, spune-i, deși tu nu-i știi graiul. Fă-l să înțeleagă că noi, săracii, nu mai putem răbda. Spune-i să ia și trenurile în grija lui.

CAPITOLUL XII

Am ajuns la Vladovo pe la amiază. Era o liniște apăsătoare. Cărămidarii ședeau mohorîți și se prăjeau la soare; nu scoteai o vorbă de la ei nici cu o mie de rugăminți. Muți toți, nici nu tușeau măcar. Căscau gura unul la altul, de parcă ar fi fost niște

străini. Cristas, Iovanis, frămîntătorul, prietenii mei care m-ar fi primit cu brațele deschise și m-ar fi mîngîiat, lipseau. Erau departe.

Atunci, cu cine să vorbesc? Cei rămași aici nici nu catadicseau să mă recunoască. Erau sătui pînă peste cap de ale lor. Unul dintre cărămidari, unul slab, care nu știa nici o buche, desena cu degetul pe pămînt niște litere, ca un „m“ întors. După o vreme scuipă, șterse totul cu talpa și își sprijini bărbia păroasă în palmă.

— De ce nu sună bidonul? îl întreb.

— Nu sună, mormăi el întunecat.

— Păi de ce nu-l faceți să sune?

— N-avem cum. N-o să mai sune.

— Și nu începem lucrul dacă nu sună bidonul?

— Nu.

— De ce?

— Pentru că dacă nu sună bidonul, dacă nu sună bidonul înseamnă să muncești fără bani.

— Cum așa? Cum așa?

— Eeh, cum, cum! Uite, bă: Petris a oprit lucrul, fiindcă negustorul nu-i dă bani.

Bisca Petris a bătut din palme, a strigat: „Încetarea!“ apoi și-a luat catrafusele și s-a cărat. „Încetarea!“ spuneau și oamenii după el și își luau bocceluța și plecau.

Mă duc să văd: *bisca* Petris ședea tolănit pe boarfe și tăcea. Tăcea cum tace vițelul cînd rumegă.

Citisem odată, într-o poveste, despre niște oameni îngropați de vii. Îi acoperise un mal și rămăseseră să zacă acolo sub cer. Și iată că acum povestea asta prindea viață în chipul cel mai cumplit. *Bisca* Petris, zmeul, dormea liniștit sub învelișul lui de pămînt și lăsa oamenii de afară în voia soartei. Era un adevărat

dumnezeu al trîndăvelii. Ședea și își privea unghiile cu ochii lui străpungători. Nu mă încumetam să-l tulbur. Mi-era frică de adevăr. Dacă deschidea gura și zicea „Încetarea!“, eram pierdut. Muream pe loc.

Totuși, fie ce-o fi, m-am hotărît.

— *Bisca* Petris, îngîn eu, mai mult mort decît viu.

El nu mă aude. Pirotește. Ăsta-i nu-i om, e un bivol care și-a lăsat sufletul în baltă.

Îmi pare că, dacă îl ating, am să mă mînjesc de noroi. Dar n-am încotro. Trebuie să-l trezesc. Mă apropii de el și-i strig în ureche ca o sirenă de vapor:

— *Bisca* Petriiis!

Noroiul ce-l acoperă se mișcă pentru o clipă și el întreabă căscînd:

— Aaaa?

— *Bisca* Petriiis! strig eu din nou, atingîndu-i cu buzele firele de păr din ureche.

Acum se mulțumește doar să caște. Dacă adoarme din nou, sînt pierdut. Seamănă cu un om care se scufundă singur într-o mlaștină și nu vrea să-l scape nimeni.

— Încetarea? întreb eu tremurînd ca o frunză îngălbenită.

— Încetarea! zice el.

Strîng în buzunar cu durere singura mea hîrtie de cinci drahme. Îl scutur. Vreau să mă lămurească, să-mi spună de ce, să mă mîngîie. Nimic.

El și-a spus ultimul cuvînt și-a amuțit.

— Încetarea?

Nimeni, nimic. Măcar să mugească o vacă, să spargă tăcerea asta de moarte. Petris stă locului, mut pentru totdeauna, împietrit pentru totdeauna și nu-i nici o nădejde să-și mai recapete graiul.

E ca şi cînd l-ai cufunda în noroi şi ai lăsa noroiul să se închege deasupra lui.

Îmi îndrept ochii plini de lacrimi spre cer. Acum bag de seamă pentru întîia oară că vremea s-a răcit şi cerul s-a înnourat. Cum să mă vadă dumnezeu printr-o asemenea ceaţă ?

Odată, dornic să stau de vorbă cu dumnezeu, m-am urcat pe un deal şi el tot nu m-a văzut ; şi are să mă vadă acum, în noroaiele de aici ? Apoi, ca să te vadă, dumnezeu trebuie să mai şi vrea. Şi, după cum se pare, el nu vrea să lege prietenie cu mine.

Acum am rămas singur, singur de tot, cu un stăpîn care-i ca mort şi cu un dumnezeu care nu vrea să ştie de mine.

Unde şi cui să mă plîng ?

Bisca Petris n-are de ce să reînvie. De altminteri, ce-ar cîştiga ? Hîrtiile de cinci drahme care trebuiau să-i pice plocon s-au înfundat în buzunare străine. Din pricina asta a căzut în somnul lui hibernal şi trebuie să aştepţi vara ca să reînvie.

— Încetarea ? strig eu.

Nici un răspuns. Nimic. Pădurea din faţă se rostogoleşte, verde ca fierea, spre baltă.

— *Bisca* Petris ! *Bisca* Petris ! *Bisca* Petris ! *Bisca* Petris ! *Bisca* Petris !

Deasupra noastră începe haosul. Muntele îmi aduce strigătul înapoi, destrămat.

Începe adevărata pauză, ultima, cea mai mare.

Pauză pentru sănătate, pentru munca de la vară.

Pauză pentru dragoste...

„Încetarea !" spun de-a valma cazmaua azvîrlită, formele goale, noroiul lăsat în părăsire, trunchiul retezat al salciei.

„Încetarea !" spune şi rîul, şi apa i se tulbură.

„Încetarea !" spune şi soarele, şi piere înghiţit de un nor.

— Încetarea ! spun şi eu, şi mă aşez jos, pe pămînt.

CAPITOLUL XIII

Un nor mare se lasă asupra mea, aşa cum se lasă un erete asupra unei păsări. Apoi se repede asupra soarelui şi-l înnăbuşă. Vîntul dinspre munţi suflă şi el şi stinge văpaia soarelui. Cerul se întunecă din zare în zare. Rîul se întunecă şi el. Vine iarna. Bubuituri grele se apropie din depărtare. Vara se prăbuşeşte în adînc, cu zgomot cumplit, în nişte peşteri fără de fund.

O furnică mititică se caţără uimită pe un fir de pai. „Mai stai puţin, numai puţin, să ne strîngem bucatele", se roagă ea.

Un greiere tuşeşte răguşit : „Mai stai puţin, să-mi isprăvesc cîntarea".

Un guşter verde face şi el semn vremii să aştepte : „Stai puţin, să-mi aştern cuibul !"

Pămîntul însă e de altă părere. „Descurcă-te şi tu cum poţi, strigă el, mie îmi crapă buzele de sete !" Toţi tînjesc după ploaie. Rădăcinile zac în pămînt ca nişte şerpi morţi. Toţi ştiu că vine o ploaie năprasnică, cu tunete şi fulgere, dar setea îi face să o dorească.

Ţăranii stau în loc şi se uită la nori. Stau în loc şi se descoperă. „Domnul fie binecuvîntat. Mari sînt vrerile sale !" spun ei, făcîndu-şi semnul crucii. Fluturii, buimaci de teamă, zboară care încotro.

Gîngănii și tîrîtoare, zburătoare și nezburătoare, toată suflarea se pune la adăpost. Tu ce stai, refugiatule? Porcanul de Petris intră în cotețul lui. Șerpii de apă se înfundă adînc în mîl (salcia-i tăiată). Tu ce aștepți, micule refugiat?

Ridică-te. Tu n-ai pe nimeni pe lume. Toate s-au dărîmat, ori au fost făcute bucăți sub roți. Țigănușul, Iovanis, Sukrii. Dumnezeul turc a plecat, iar cel grec a uitat să-și mai trimită binecuvîntarea asupra copiilor. Ridică-te! Încotro apuci? Te înfiori? Mîine va fi iarnă. Ușile caselor se vor închide bine, ca să nu intre vîntul și zdrențăroșii.

— N-avem de lucru pentru vrăbii! (Și vrăbiile adevărate vor ciripi sub streașină.)

— Să mor?

— Să mori! (Mi-aduc aminte de Cristas: „Vrei să mori? poftim!") Dar cărămizile nu le lasă. Mîine vor veni să le ia, să le suie în camion și să le ducă în oraș. Și la primăvară vor clădi cu ele case înalte, să aibă unde se urca de-alde Drosiadis și să scuipe de acolo. Tu la ce folosești? Cu tine se pot clădi case? Nu. Atunci, ce nevoie e de tine?

Îmi sorb amarul. M-a năpădit și somnul. Dar abia ațipesc și mă trezește un clopoțel de școală. (Altă pauză?) Deschid ochii. Pe șosea trece un bătrînel cu un măgăruș. Un bătrînel firav și alb, desprins parcă dintr-o poveste. Poartă niște haine de aba țesute în casă și decolorate de soare. Măgărușul merge înainte, bătrînul îl urmează la vreo cîțiva pași, tușind și șchiopătînd. Își sprijină bătrînețea într-un băț și tot caută să-și potrivească pasul cu al măgărușului. E un bătrînel ciudat. Ridic din nou bocceluța de jos și-l ajung din urmă.

— Drum bun! cuvîntă bătrînul, mai înainte de-a apuca eu să-i dau bineţe. Da încotro, mititelule?

Ridic din umeri.

— Nu știu nici eu... Merg așa...

— N-ai casă?

— Nu.

— Mamă? Tată?

— Nici mamă, nici tată.

— N-ai pe nimeni?

— Pe nimeni.

— Bre, bre! Și cine îți dă de mîncare?

— Uite, astea, zic eu, arătîndu-mi brațele slăbuțe.

— Oh...

Nu știe ce să mai spună. El are doar un măgăruș, pe care îl păzește ca pe ochii din cap. Văd că samarul e gol și mă gîndesc de ce l-a mai pus în spinarea măgărușului de vreme ce nu-l încarcă și nici călare nu merge.

— De ce-i mai pui samar, bunicule?

Bătrînul deschide gura, și gura lui parcă-i o peșteră întunecoasă într-un desiș.

— Aud? Da tu de ce-ai pus pe tine surtucul?

— Ca să nu-mi fie frig.

— Păi și el la fel, e bătrîn, zice cu tristețe, învăluindu-l într-o privire drăgăstoasă.

Măgărușul întoarce capul, se uită la mine puțin jignit, apoi își vede mai departe de drum. Moșneagul îi șoptește ceva la ureche, parcă o laudă, și măgărușului îi crește inima de mulțumire. Eu mi-am ațintit ochii rugători asupra bătrînului, ca la o ultimă speranță.

— Bunicule, zic. Nu știi matale unde se găsește de lucru pentru copii?

Bătrînul se uită la mine blînd, ca la o icoană veche.

— Nu... murmură el mîhnit. Nu știu.

— Da vreun loc unde copiii nu trebuie să muncească, știi ?

— Știu, asta-i peste tot. Peste tot muncesc numai cei mari, iar cei mici mănîncă.

— Da vreun loc unde copiii fără părinți nu trebuie să muncească și doar mănîncă, nu știi ?

— Nu. Un asemenea loc nu știu. Am auzit spunînd un om cum că se află undeva un asemenea sat, un sat mare. Maicovo îi spune. Da toate astea-s visuri.

— Și ce spunea ?

— Spunea că acolo toți copiii mănîncă pîine. Numai că asta poate nu-i adevărat.

— Mănîncă și chiar dacă nu muncesc ?

— Da, și-atunci...

— Și orfanii mănîncă ?

— Da, și orfanii...

— Pe omul ăla nu cumva îl chema Dimitros ?

— Nu știu...

— Și unde-i acum, bunicule ? Vreau să-mi arate pe ce drum să apuc.

— A... L-au luat jandarmii.

— Păcat...

Poftim, ce ghinion. Dumnezeu a făcut doar un singur om care știe de satul Maicovo și pe omul ăsta l-au luat jandarmii. Ce nenorocire !

Măgărușul merge singur înainte, ca un cîine care știe drumul spre casă. Mă uit la el și simt că-l pizmuiesc pe moșneag pentru acest mic prieten al lui. La o vreme văd cum mă cercetează pe sub sprîncenele-i stufoase.

— Nu te teme, bunicule. N-o să te rog să mă urci pe măgăruș. Ți-e tare drag, nu-i așa ?

— Da, mi-e drag. Da-i desculț, n-are potcoave.

— Cum îl cheamă ?

— Nicicum. N-are nume.

— Să-i spui Traian, vrei ?

— Firește, se poate și asta. Hai, Traian, hai, taică, acasă...

Călcam încet, fără grabă. Drumul ne încape pe toți trei.

Nici măcar un fulg nu împovărează samarul măgărușului ; stăpînu-său nu-l încarcă. Il îndrăgește cum își îndrăgește un părinte copilul si nici nu-l atinge cu bățul.

— Cum te cheamă, Iovanis ? îl întreb.

— Nu, Zlatan. De ce mă-ntrebi ?

— Așa... numai așa... Am avut un prieten mai mare ca mine care îndrăgea grozav măgărușii. Iovanis Cepchengis ! Acuma a rămas fără lucru. S-a dus. Și unul Cristas mi-a fost prieten... Unul logodit: Avea un cumătru urît. Toți s-au dus.

Bătrînelul rîde șiret și sprîncenele îi acoperă ochii.

— Măi, măi, măi, mincinosule, măi ! Atunci cum spui că n-ai prieteni ? Ai ?

— Am avut. Da n-o să-i mai văd. E-o săptămînă de cînd ne-am despărțit ; dar ce frumos, ce frumos ne-am despărțit ! Aproape că nu trebuie să-i mai văd... fiindcă... nu știu de ce... mă tem să nu se piardă toată frumusețea aceea...

— Ai-iai-iai !

— Ce, bunicule ?

— Ai-iai-iai ! Tu, micuțule, ori ești om mare, ori un mare zevzec. Hai să te duc la prietenul tău Cristas !

— Nu, nu, nu merg.
— Hm... bun...
Moşneagul se miră într-un chip ciudat, dă din fălci: uţ, uţ, uţ! Mergem înainte fără să scoatem o vorbă. Doar moşneagul face mereu a mirare: uţ, uţ, uţ...

Ajungem la Vladovo. De aci începe coborîşul. Pe turla bisericii străluceşte o fîşie de lumină. E o rază de soare ce s-a furişat printre nori, pogorînd să aurească turla bisericii ca o trăsătură de penel.

— Bunicule, ia te uită, colo sus pe biserică e încă vară, sau mi se pare mie?

Moşneagul duce mîna streaşină la ochi:

— E vară, vară...

Ridicăm amîndoi privirea spre cer. Acolo, sus, în cer, mai este vară şi ea pătrunde puţin şi în inimile noastre. Pînă şi măgăruşul mişcă voios de două ori din urechi.

Coborîm pe costişă. Înainte merge măgăruşul, după el noi, iar după noi soarele. Biserica cea cu vara aşternută pe turlă lunecă încet după un munte. Cascada din Vladovo ascunsă sub pădurea întunecată spumegă surd, ca laptele unei bivoliţe în ciubăr, atunci cînd o mulgi. Ah... ce frumoasă-i lumea! Dar nu pentru copii...

Ajungem la o răspîntie.

— Ţe, ţe! face bătrînul spre măgăruş.

Măgăruşul întoarce ochii la el şi se învoieşte îndată să se oprească în loc. Parcă sînt vorbiţi dinainte.

— Hai, micuţule, zice bătrînul. Noi doi, eu cu Traian, ne ducem acasă. Nu vrei să vii şi tu?

— Nu!

Măgăruşul apucă la dreapta.

— Ei, şi unde ai să te duci? mă întreabă bătrînelul.

— Unde-oi vedea cu ochii...

Măgăruşul întoarce capul, îl aşteaptă. (Nici pe lumea cealaltă nu s-ar despărţi de stăpînu-său.)

— Acuşa viu, Traiane, spune bătrînul, şi se întoarnă spre mine: măi băieţaş, hai acasă cu Traian.

— Nu, bunicule, nu merg. Eu caut drumul spre Maicovo.

— Păi crezi că Maicovo există cu-adevărat?

— Dacă l-au azvîrlit în închisoare pe omul acela, înseamnă că există.

— Bine, atunci noi ne ducem acasă. Rămîi cu bine, micuţule. Drum bun...

Apucă amîndoi la dreapta şi se depărtează. Traian şi Zlatan, cei doi prieteni de drum ai mei, se îndreaptă spre satul lor. Amîndoi sînt bătrîni, îşi au lumea lor. Au vechile lor dureri, obiceiurile lor. Merg alături spre mormînt. Dar eu? Ce are să se întîmple cu mine? Rămîneţi cu bine, bătrînilor! Dacă o să mă îmbolnăvesc, am să viu. Viu să mergem împreună pe lumea cealaltă. (Traian, Zlatan şi eu.) Da, atunci am să viu. Am să viu negreşit...

CAPITOLUL XIV

Am început să cobor dealul de unul singur. Seara se apropia cu paşi de gheaţă. Dacă mă prindea cumva pe drum, mă strivea ca pe o gînganie. După cîţiva paşi, m-am oprit în loc. Bătrînii mei prieteni se depărtau şontîc-şontîc pe şosea, îndreptîndu-se spre satul lor. Era pesemne un sat singuratic, cu căsuţe de chirpici, în care seara oamenii aprind focul să fiarbă

mîncarea și să prăjească o mînă de castane. Moșneagul mergea fără să se uite înapoi. De s-ar fi întors și mi-ar fi spus încă o dată: „Haidem acasă cu Traian", poate că m-aș fi dus. Poate...

Dar nu m-am dus. Am dat cotul drumului și-am apucat în partea dimpotrivă. Undeva, prin preajmă, într-o pădure ca toate pădurile, poate că stătea pitulat satul Maicovo. Copilașii poate că n-au apucat să treacă de prea multă vreme înspre Maicovo și mărăcinii n-au ascuns calea pe care au mers. Poate că Maicovo strălucește undeva, într-un desiș de pomi, ca toți copiii să aibă fructe și pe timp de iarnă.

Maicovo!

Mi se pare că am văzut locurile unde se află Maicovo. Le-am văzut, firește. Dar și dacă n-am văzut locurile acestea, nici vorbă că am văzut copiii de acolo, i-am văzut în niște ilustrate de Anul Nou. Ilustratele înfățișau niște copii cu obrajii rumeni, clopote împodobite cu panglici și niște case pitulate printre trandafiri, ori niște ouă mari, în care ședea o familie întreagă și cînta. Focul din vatră nu se stinge acolo niciodată. În oale aburește supa și fierb bucate care fac să ți se îmbujoreze obrajii ca niște mere. La Maicovo se fac și dulciuri... vapoare întregi de dulciuri. Da, așa trebuie să fie acolo! Ce păcat că n-am știut asta atunci, ca să-mi însemn drumul! Acuma...

M-am așezat pe o piatră așteptînd să treacă cineva, să întreb încotro e ținutul cu pricina. Dar erau puțini trecători. Tot oameni grăbiți, în șalvari. Întindeau brațele în lături a mirare: „Aaaa... Nu știu!" Am întrebat și o babă surdă din Vladovo. Dar ea habar n-avea ce-i spun. Dacă mai așteptam așa, mă prindea noaptea tot acolo. Și atunci am pornit-o la vale, nădăjduind să întîlnesc pe cineva în cale. Am avut noroc. Ceva mai încolo, într-o grădină povîrnită la

vale, un moșneag în șalvari culegea gutui. Cînd am văzut ce barbă are, m-am liniștit. Acum știam că toți bătrînii cu barbă îndrăgesc copiii. Așa cum bisericile au o cruce în vîrful turlei, bătrînii au barbă ca semn al inimii lor bune.

— Bună seara, bunicule!

El nu mă auzi. Murmura în barbă un cîntec vechi de prin partea locului și aduna gutui. Bătrînii cîntă cum cîntă pruncii. Fac: „A-aaa" într-un chip tare plîngăreț, de nu deslușești nimic.

— Bunicule! (Și-am sărit în livadă.) Bună seara!

Bătrînul se opri din cules și din cîntat. Mă privi cu o mirare țărănească, de parcă m-ar fi cunoscut de cînd lumea. Luă pe degete sudoarea ce-i brobonise fruntea și o azvîrli la pămînt.

— Ce vrei, măi băiețaș? Gutui? Ia de colea și mănîncă.

Șterse de șalvari puful de pe gutuie și mi-o întinse.

— Na și mănîncă...

— Nu vreau, bunicule. Mulțumesc.

— Da de ce, bre?

— Uite așa, nu mănînc.

— Păi atunci ce vrei?

Stăteam și mă uitam la el. Dacă rîde de mine? Dacă moș Zlatan era vreun mincinos și și-a bătut joc de mine? Dar ziua trecea iute și m-ar fi prins noaptea pe drum. Și-atunci, ce te faci? Să ajungi noaptea într-un sat străin! Asta nu-i bine. Poate spui că la Maicovo nu se iau în seamă asemenea lucruri. Nu, nu spun. Cu toate astea... Ei și? Am să-l întreb, fie ce-o fi!

— Bunicule!

— Zi.

— Poate știi matale... poate ai auzit... poate...

— Zi, măi, ce vrei?

— Poate știi încotro vine...
— Ce ?
— Nu știi matale unde vine Maicovo ?
Întrebarea mea nu i se păru cîtuși de puțin ciudată. Un zîmbet blînd îi însenină fața bărboasă.
— Maicovo ? Știu, cum de nu...
Oh !
— Și unde vine, bunicule ? Încotro ?
— Ai ? Uită-te (și bătrînul întinse brațele în lături de parcă ar fi arătat două drumuri) uită-te : mergi... mergi... pînă dai de un sat. Nu-i Maicovo, e Oslovo. Și mergi mai departe pînă dai de alt sat. Nu-i Maicovo, e Lescovo. Și mergi mai departe, mergi, pînă dai de alt sat. Ăla e Maicovo ! (Eu m-am încălzit dintr-o dată, de parcă m-ar fi înfofolit într-o șubă !)
— Mulțumesc, bunicule. Și e departe ? E tare departe ?
— Nuuu ! Cît ai fuma două țigări ai și ajuns.
— Mulțumesc, bunicule. (În sinea mea eram puțin supărat pe mincinosul de moș Zlatan.) Mulțumesc din suflet.
— Noroc, prichindelule. Drum bun. Acuma vrei o gutuie ? Na, ține una să ai pe drum.
— Mulțumesc.
Am luat gutuia și am sărit șanțul înapoi. Dar de vreme ce găsisem un om atît de binevoitor mai trebuia să lămuresc ceva.
— Spune-mi, bunicule...
— Ce mai vrei ?
— E mare ?
— Ce ?
— E oraș mare ?
— Care ?
— Maicovo, care altul ?

— Oraș ? Ha-ha-ha ! Oraș ! ha-ha-ha ! (O, cît se urîțise în clipa asta ! Avea toți dinții mîncați.)
— Va să zică... Maicovo nu-i mare ?
— Ha-ha-ha ! Mare ? Opt case ! Ha-ha-ha !...
Am strîns pumnii fără să vreau.
— Rîzi ? Rîzi și nici măcar nu te rușinezi ? Păcat de barba asta a matale ! Eu atîta îți spun ! Păcat de barba asta a matale.
— *Abre !*
Hohotele bătrînului conteniră deodată. El rămase locului, plin de mîhnire și întinse brațele în lături. Ar fi vrut să mă îmbuneze, dar nu știa cum. Ședea în loc și asculta, de parcă i-ar fi zumzăit niște albine pe lîngă urechi. Dinții cei mîncați și găunoși nu i se mai vedeau.
— *Abre, abre,* repeta el într-una.
— Ține, nu-mi trebuie gutuia ta prăpădită !
Barba bătrînului se pleoști ca o tufă vestejită. Întinse mîna spre mine. Și mîna, mîna lui de țăran, parcă mă întreba :
— De ce plîngi ? De ce plîngi, micuțule ? De ce plîngi ?
— Nu vreau să mai știu de nimeni ! Toți sînteți, iartă-mă, Iovanis ! nu, nimeni dintre voi nu e măgar ! Toți sînteți de-alde *bisca !*
Și am plecat călcînd apăsat ; pietricele îmi furnicau tălpile.
Bătrînul făcu vreo cîțiva pași spre mine și se opri în marginea șanțului cu mîna întinsă. Vorba îi îngheță pe buze. Rămase în loc, nemișcat ; vîntul îi flutura pletele. Mă petrecea cu privirea. Nu, nu voiam să mai știu de nimeni.
Mă depărtam din ce în ce mai mult. Ajunsesem sub copacii mari din marginea drumului și nu mai puteam fi văzut. Pășeam la întîmplare pe covorul

de frunze. Eram singur ca o rîndunică ce n-a izbutit să zboare împreună cu suratele ei și a prins-o iarna aici. Curînd avea să se întunece de-a binelea. Tremuram de frig ca atunci, după ploaie. Tremuram, dar mergeam înainte.

În marginea pădurii, apa cascadei spumega surd, cum spumegă laptele unei bivolițe în ciubăr atunci cînd o mulgi. N-avea decît să verse ciubărul. Acum nu mai voiam nimic. Zoream să ajung într-un loc ferit de vînt și mă străduiam să-mi închipui satul Maicovo așternut la picioarele mele, să-l dezmierd ca pe un vas de cristal neprețuit, pe care oamenii mi l-au spart, să-i potrivesc cioburile și să le lipesc — dacă cioburile se pot lipi cu lacrimi.

Am trecut peste o culme năltuță și deodată m-am pomenit într-un luminiș, la capătul căruia mă aștepta o altă lume. O lume scăldată de lumina soarelui și albă ca neaua. Un covor fermecat mi se așternea la picioare; am rămas încremenit. O cîmpie întinsă stătea învăluită în pîcla albăstrie a înserării. Un drumeag alb o tăia în două, drept la mijloc. Drumul își întindea brațele de la răsărit spre apus. Un braț stătea chiar la picioarele mele. Celălalt ajungea pînă hăt-departe, cît vedeai cu ochii, însoțind valurile albăstrii de pîclă. Din senin, am simțit un miros de fîn și de sudoare de cal. Inima mi s-a umplut de încredere. Acum m-aș fi agățat de frînghia întinsă a drumeagului și, cine știe, poate că acolo, jos, la celălalt capăt al lui, era Maicovo.

— Mergem? Glasul acesta era un glas vechi, care se tîra pe drumul acela nesfîrșit. Un glas cunoscut. Și-am întrebat (iar barba prăfuită a drumului se mișcă pe neașteptate):

— Cine ești? Iovanis? Zlatan?

— Nu, aud răspunsul. Eu sînt *Drumul*.

— Tu? Tu ești? Ai venit? Adevărat? Stai, lasă-mă să te mîngîi...

— Mergem?

— Firește că da. Numai că eu mă duc spre Maicovo. Dacă vrei, haidem împreună la Maicovo...

— Haidem, ologule. Am venit să te iau.

Un pîrăiaș din apropiere îi ținea isonul. Pesemne că *Drumul* îl luase cu el ca să-i spele picioarele de praf.

— Mergem?

Am căzut pe gînduri. Tam-nesam un ieduț behăi în spatele meu. M-am întors. Era un brotăcel. Ferches nevoie-mare. Purta o vestă brodată și niște mănuși cenușii de piele. El găsise un Maicovo al brotăceilor.

— Mergem?

Vorbea moșneagul făcător de minuni. Ani de zile m-am ținut după el și mereu era cu torba goală. Eu închideam ochii și întindeam mîna, dar el nu-mi dădea nimic și niciodată nu mi-a întins-o pe a lui. Acum arăta cu mîna spre Maicovo.

Maicovo! Acolo, în zare, încotro arăta mîna, se deslușea ceva alb. Dar ceața nu mă lăsa să văd bine. Ah! de s-ar putea lumina puțin cerul, să văd încotro s-apuc! Și iată, cerul m-a ascultat! A dat deoparte perdeaua norului și „Poftim, ologule, privește!“ îmi spune.

Deschid ochii. Vaaai! Da, da, Maicovo era. Chiar el! Iată, totul se vede lămurit, lămurit. Casele de fildeș. Niște case uriașe, pînă în nori, scăldate în strălucirea de aur a soarelui. Ferestrele clipesc, luminează feeric. Cupolele lucesc de-ți iau ochii. Totul e așa cum se povestește în cărți. Numai flori, numai trandafiri. Maicovo! locul unde copiii trăiesc fericiți. Maicovo cel plin de mătăsuri. Iată colo o punte

mare, arcuită, care trece ca o panglică pe deasupra capului.

— Hai, mergem, băiețaș ?

Mă ridic. Sînt atît de înalt, încît ating panglica punții cu creștetul.

— Mergem ? mă întreabă *Drumul* pentru ultima oară și îmi gîdilă degetul cu o pietricică.

Îmi strîng mai bine cureaua :

— Mergem ! Mergem !

Citiți COLECȚIA MERIDIANE

Colecția MERIDIANE cuprinde cele mai frumoase nuvele, schițe și povestiri din literatura universală. Varietatea tematică și valoarea artistică deosebită a cărților apărute au stîrnit, încă de la primele numere, interesul cititorilor.

AU MAI APĂRUT:

CORRADO ALVARO — *Oameni din Aspromonte,* nuvele

★

PIERRE COURTADE — *Pianul,* nuvele

★

JOSEPH CONRAD — *Taifun,* nuvelă

★

E ȘEN-TAO — *Noaptea,* nuvele

★

JAROSLAW IWASZKIEWICZ — *Fuga lui Felek Okon,* nuvele

★

PETER KARVAS — *Jumbo, elefantul alb,* nuvele

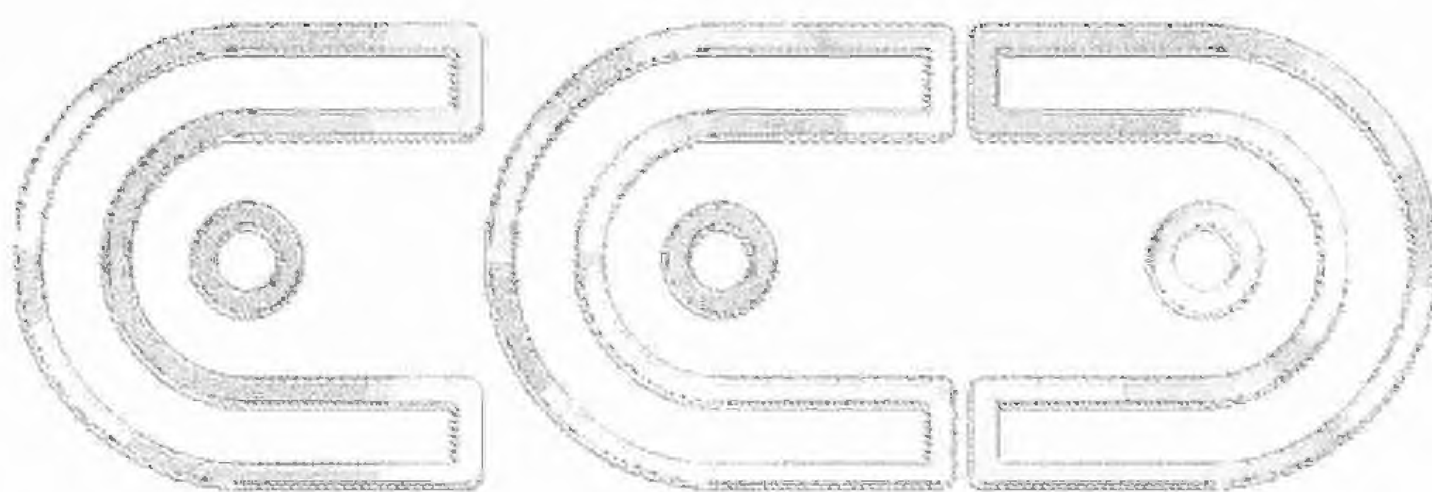
★

ORLIN VASILIEV — *Conflictul,* nuvele

★

H. G. WELLS — *Povestiri*

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

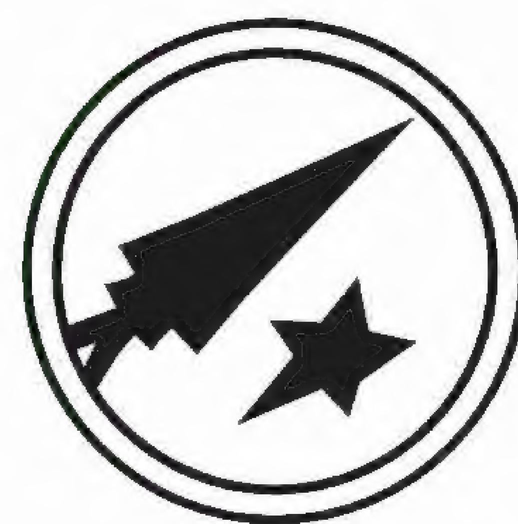

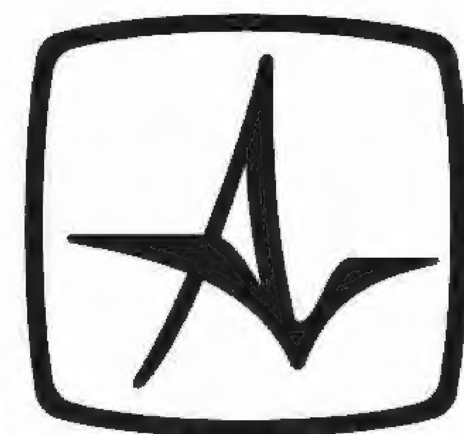

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

